

Novije jezične mijene u dugoreškome govoru

Polović, Ana

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:562075>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Ana Polović

Novije jezične mijene u dugoreškome govoru

(DIPLOMSKI RAD)

Rijeka, 14. prosinca 2020.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Ana Polović

Matični broj: 0009073430

Novije jezične mijene u dugoreškome govoru

DIPLOMSKI RAD

Diplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Mentorica: prof. dr. sc. Sanja Zubčić

Rijeka, 14. prosinca 2020.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Ana Polović, studentica Odsjeka za kroatistiku Filozofskoga fakulteta u Rijeci izjavljujem da sam diplomski rad naslova: *Novije jezične mijene u dugoreškome govoru* izradila samostalno pod mentorstvom prof. dr. sc. Sanje Zubčić.

U radu sam primijenila metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristila literaturu koja je navedena na kraju diplomskoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući navela u diplomskom radu na uobičajen način citirala sam i povezala s korištenim bibliografskim jedinicama.

Studentica

Potpis

Ana Polović

Diplomski rad posvećujem svojoj obitelji i svojim najbližima koji su tijekom studija vjerovali u mene i pružali mi svakodnevnu podršku i motivaciju.

Zahvaljujem mentorici prof. dr. sc. Sanji Zubčić na utrošenom vremenu tijekom kojega sam dobila mnoštvo korisnih savjeta oko izrade rada.

Zahvaljujem doc. dr. sc. Marini Marinković na pomoći i savjetima prilikom izrade diplomskoga rada.

Hvala mojim roditeljima i cijeloj obitelji na potpori. Hvala svim prijateljima i kolegama koji su učinili studentsko razdoblje jednim lijepim i nezaboravnim iskustvom.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Ukratko o Dugoj Resi	1
1.2. Motivacija	6
1.3. Cilj radnje.....	7
2. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA MIJENA U DUGOREŠKOME GOVORU I GOVORNICI	8
2.1. Metodologija istraživanja mijena u dugoreškome govoru.....	8
2.2. Govornici	9
3. DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA DUGOREŠKOGA GOVORA	10
4. NOVIJE JEZIČNE MIJENE U DUGOREŠKOME GOVORU	14
4.1. Mijene u dugoreškome govoru na fonološkoj razini	15
4.1.1. Upitno-odnosna zamjenica za neživo i njeni kompoziti	15
4.1.2. Redukcija neakcentuiranih vokala	20
4.1.3. Sudbina poluglasa i čakavska jaka vokalnost	24
4.1.4. Refleks jata	26
4.1.5. Akcentuacija	30
4.1.6. Sudbina finalnoga glasa /l/	38
4.1.7. Sudbina fonema /h/.....	40
4.1.8. Sudbina konsonanskih skupina	42
4.1.9. Sibilarizacija.....	47
4.2. Mijene u dugoreškome govoru na morfološkoj razini	49
4.2.1. Sudbina množinskih oblika u deklinaciji imenica.....	49
4.2.2. Infinitiv	53
4.2.3. Unifikacija nastavka <i>-ju</i> u 3. l. mn. prezenta.....	54
5. ZAKLJUČAK	58
6. POPIS LITERATURE	62

7. POPIS SLIKA	65
8. POPIS TABLICA.....	65
9. PRILOZI.....	66
9.1. Transkripcije ogleda dugoreškoga govora starije dobne skupine.....	66
9.2. Transkripcije ogleda govora srednje dobne skupine.....	77
9.3. Transkripcije ogleda govora mlade dobne skupine	84
10. SAŽETAK	91
11. SUMMARY	92

1. UVOD

1.1. Ukratko o Dugoj Resi

Duga Resa je smještena u zapadnom dijelu središnje Hrvatske, desetak kilometara jugozapadno od Karlovca te geografski pripada Karlovačkoj županiji¹. Prostor Duge Rese obuhvaća 58 km² i u njemu prema podacima popisa stanovništva iz 2011. godine živi, uključujući i okolna naselja², 11.180 stanovnika.

Slika 1. Duga Resa na karti Reublike Hrvatske (URL 1)

¹ Karlovačka županija smještena je na prijelazu iz središnje u gorsku Hrvatsku. Spada u srednje velike županije i rjeđe naseljene. Osobitost teritorija Županije čine njezine četiri rijeke: Kupa, Korana, Mrežnica i Dobra. Županija je okružena s četiri županije: Zagrebačkom, Primorsko-goranskom, Sisačko-moslavačkom i Ličko-senjskom. Karlovačka županija ujedno graniči s Republikom Slovenijom i Bosnom i Hercegovinom. Županija se prostire na 3 644 km² gdje živi 121 361 (2015.) stanovnika u sljedećim gradovima: Karlovac, Duga Resa, Ogulin, Ozalj i Slunj (Šišler 2004: 558).

² U sastavu grada Duge Rese nalazi se 28 naselja: Belajska Vinica, Belavići, Bošt, Cerovački Galovići, Donje Mrzlo Polje Mrežničko, Donji Zvečaj, Duga Resa, Dvorjanci, Galović Selo, Gorica, Gornje Mrzlo Polje Mrežničko, Grganjica, Grščaki, Kozalj Vrh, Lišnica, Mihalić Selo, Mrežničke Poljice, Mrežnički Brig, Mrežnički Novaki, Mrežnički Varoš, Mrežničko Dvorište, Novo Brdo Mrežničko, Pećurkovo Brdo, Petrakovo Brdo, Sveti Petar Mrežnički, Šeketino Brdo, Venac Mrežnički, Zvečaj (https://hr.wikipedia.org/wiki/Duga_Resa, pristupano: 17.11.2020.).

Iako se ne zna koliko je Duga Resa stara, ovaj kraj sadrži arheološke nalaze naseljenosti još od prapovijesnoga doba. Naime, arheološkim iskopavanjima istočno od grada Duge Rese utvrđeno je da se ovdje živjelo u kasnom brončanom i početkom željeznoga doba, odnosno u posljednjim stoljećima 2. i počecima 1. tisućljeća prije Krista. Ono što se pouzdano može reći jest to da su ovo područje nastanjivali Rimljani što i potvrđuju tragovi³ iz tih vremena, a pronađeni su na lokalitetu Sveti Petar, naselju nedaleko grada Duge Rese (Šišler 2004: 567).

Slika 2. Plan grada Duge Rese i njezine okolice (URL 2)

³ U današnjem dugoreškome naselju Sveti Petar Mrežnički postoji nekoliko dokaza da su ovo područje nastanjivali Rimljani. Jedan u nizu dokaza je stela (okomiti nadgrobni spomenik) koji prikazuje poprsje triju žena, a ugrađeno je u toranj crkve Sv. Petra 1711. godine prilikom obnove crkve. Na vanjskoj strani crkvene apside uzidan je reljef koji ima dvostuko shvaćanje. Naime, prema jednim prikazuje bacače diska, a prema drugima lik božice Venere sa zrcalom. Također, u tzv. Bosiljčevu mlinu, na desnoj obali Mrežnice, uzidano je nekoliko ulomaka rimskih natpisa (Šišler 2004: 568).

Nadalje, ono što se pouzdano zna jest to da se ime Duga Resa prvi put spominje 1385. godine, a taj se zapis nalazi i čuva u zemljišnim knjigama u Budimpešti. Naime, taj zapis se odnosi na imanja plemića Sudara⁴ koji su u to vrijeme bili vlasnici grada Dubovca (Čunović 2019: 241). Ono što je bitno spomenuti jest to da je već 1334. godine postojala župa Sv. Petra u Mlaci ili Otoku⁵. Prema autoru J. Vuljaniću (1984: 23) uz ime Sv. Petra u zapisima se često spominje i ime Ulaka ili Mrežnica, odnosno Otok. U starim spisima za neke dijelove Mlake ili Mrežnice imamo imena: Greda, Otok, Duga Resa pa Sv. Petar. Iako se ne zna kada i kako je nastalo ime Duga Resa, o postanku imena postoji nekoliko pučkih predaja. Jedna predaja kaže da je ime nastalo prema riječi *resa*, a resa se je nalazila na narodnoj nošnji, pretežito na muškim gaćama. Druga predaja pak kaže da se postanak imena Duge Rese veže uz kopnenu biljku resu kojom je bio prekriven ovaj kraj, a treći vežu postanak imena uz biljku resu (resinu) koja raste u vodi, a bila je osobito dugačka na području današnje Duge Rese. Četvrta predaja kaže da je u Dugoj Resi živjela gostioničarka Reza, koja je bila visoka stasa pa su stari Dugorešani znali reći: „Idemo u birtiju k *dugoj Rezi*“ (Vuljanić 1984: 28).

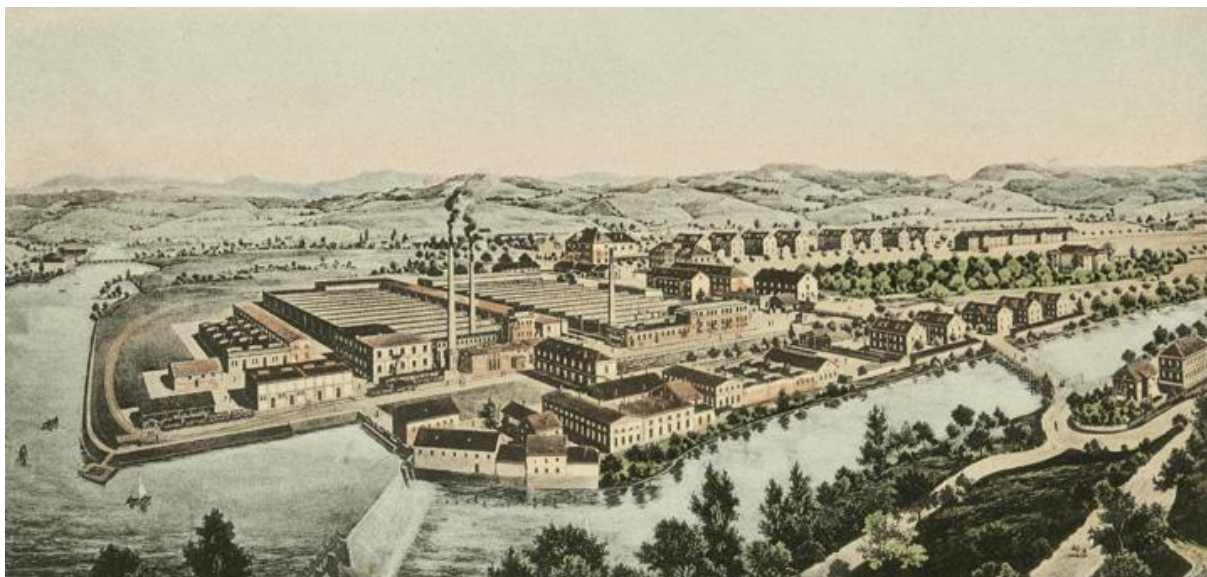
Godine 1671. u Sv. Petru je osnovana i škola, no ona nije dugo radila jer su je već sljedeće godine uništili Turci. Tek 1861. godine izgrađena je nova školska zgrada, a 1889. godine školi je dograđen prvi kat. Nakon što su osnovane druge dvije škole⁶, škola u Svetom Petru i dalje je ostala četverorazredna i polazila su je djeca najužega područja oko Svetog Petra. Godine 1964. škola u Svetom Petru je ukinuta, a svi učenici polazili su nastavu ili u Belavićima ili u Dugoj Resi (Vuljanić 1984: 28).

⁴ Sudari su bili plemići porodica porijeklom iz Slavonije. Pouzdano se zna da su bili prvi vlasnici grada Dubovca, a po nalogu kralja Ljudevita Sudari su 1385. godine postali vlasnici i Duge Rese, Zamostanja, Vinice, Radonje kraj Vojnića i Gaze (Čunović 2019: 241).

⁵ Izraz Mlaka upućuje na to da je ovo područje nekad bilo pod vodom te da je tu bilo mnogo otoka. Pretpostavlja se da je i najuže područje oko crkve nekad bilo otok, a okolo je bila Mrežnica. Kasnije je rijeka Mrežnica bila prirodna prepreka čestim turskim prodiranjima te je na mjestima pogodnim za prijelaz preko nje postojalo u srednjem vijeku nekoliko utvrda, uporišta za obranu, koji su bili u vlasništvu hrvatskih vlastelina (Vuljanić 1984: 24).

⁶ Kako je Duga Resa počela bilježiti sve veći porast stanovništva, pokazala se je potreba za otvaranjem četverogodišnje pučke škole. Bilo je prijedloga da se svetopetarska zgrada proširi, no na kraju je prevladalo mišljenje da se u Dugoj Resi izgradi nova školska zgrada. 1905. godine Duga Resa dobiva novu školsku zgradu. To je današnja OŠ „Vladimir Nazor“. Kako je porast broja djece svake godine bio sve veći, 1960. godine osniva se i druga osnovna škola, a danas je to OŠ „Ivan Goran Kovačić“ (Vuljanić 1984: 30).

Duga Resa svoj gospodarski rast i razvoj iz sela u grad započinje nakon izgradnje željezničke pruge Karlovac – Rijeka 1873. godine. Prva željeznička postaja od Karlovaca prema Rijeci je bila upravo Duga Resa, a njezin opis dao je i znameniti August Šenoa⁷ koji je putovao tom relacijom. No, 1884. godine Duga Resa doživljava pravu „industrijsku revoluciju“ osnivanjem „Kraljevske opunomoćene tvornice predenja i tkanja pamuka u Dugaresi“⁸ koja je danas poznatija pod nazivom Pamučna industrija „Duga Resa“ (Čunović 2019: 256–259).

Slika 3. Pamučna industrija „Duga Resa“ (URL 3)

Izgradnja te gigantske tvornice uvjetovala je razvoj mjesta te razvitak iz sela u općinsko središte kojim postaje 1896. godine. Tek 1993. godine, nakon uspostave suvremene hrvatske države, Duga Resa dobiva i službeni status grada. Osim što je uvjetovala razvoj samoga mjesta, ova gigantska tvornica na široko je pronijela ime Duga Resa jer „će s vremenom postati simbolom ove vrste industrije ne samo u dugoreškome kraju već i na Balkanu. Desetljećima će

⁷ August Šenoa je u *Hrvatskom Semmeringu* opisao Dugu Resu dok je putovao na relaciji Karlovac – Rijeka: „Dođosmo do prve postaje, do Dugereše. O njoj nema šta ni kazati ili bar malo. Zgrade željezničke manje su od onih Južnog željezničkog društva, al jednako čvrste, pače gdje gdje i ukusnije. Napokon su sve te željezničke kuće na svijetu manje – više jednake. Ime obilježeno je na svakoj postaji samo hrvatsko i pravilno. Ali svi drugi natpisi do najzadnjeg mjesta upisani su i hrvatski i mađarski. Bože moj, koliko se tu utaman potrošilo crnog mastila“ (Čunović 2019: 257).

⁸ 6. rujna 1884. godine karlovački advokat dr. Ivan Banjavčić prodao je bečkom trgovcu Josefu Jerusalemu, koji je zastupao i Wilhelma Anningera i Siegmunda Mendela, mlin na rijeci Mrežnici. Plan austrijskih kupaca bio je izgraditi tvornicu za preradu pamuka. Ono što je za današnje vrijeme neshvatljivo jest to da je spretnim Austrijancima trebalo od kupnje mlina pa do tvorničke proizvodnje samo trinaest mjeseci i devet dana (Čunović 2019: 259).

sloviti kao najveća balkanska tvornica za preradu pamuka. To će trajati oko stotinu godina.“⁹ Također, bitno je spomenuti da je izgradnju tvornice pratila i izgradnja stambenih zgrada u naseljima Inzl i Kasar, izgradnja bolnice, vrtića, vila u kojima su stanovali direktori tvornice, ugostiteljskih objekata i cassina (Šisler 2004: 570).

Nažalost, tijekom zadnjih tridesetak godina mještani Duge Rese svjedočili su drastičnom „izumiranju“ Pamučne industrije „Duga Resa“ te se danas neki njezini dijelovi nalaze u derutnom stanju, a stanovnicima ostaje samo prisjećanje na neka prošla vremena kada je tvornica radila punom parom i zapošljavala nekoliko tisuća radnika. Danas Duga Resa slovi kao miran gradić te je popularna turistička destinacija, naročito ljubiteljima prirode. Osim prekrasne rijeke Mrežnice, Duga Resa nudi mnoge druge mogućnosti uživanja u prirodi, poput planinarenja, raftinga, biciklističkih staza, šetnica.

Slika 4. Dio Duge Rese fotografiran iz zraka (URL 4)

Jedna od povećih investicija Grada Duge Rese bila je izgradnja modernoga parka s amfiteatrom u kojem se odvijaju društvene i kulturne manifestacije, od „Grin festa Duga Resa“

⁹ Čunović, Juraj. 2019. *U međuriječju župa Sv. Petra Apostola na Mlaki ili Otoku*. Udruga „Vitez Georg“ i Tiskara Galović. Duga Resa, str. 260.

koji se obilježava za Dan Grada pa do „Adventa na Mrežnici“, a tijekom zimskih mjeseca amfiteatar se pretvara u klizalište u kojem djeca bezbrižno uživaju tijekom zimskih mjeseca.

Slika 5. Amfiteatar u Dugoj Resi (URL 5)

1.2. Motivacija

Od svoga najranijeg djetinjstva živim u Dugoj Resi te sam uz svoje rodno mjesto emotivno vezana. Očeva je obitelj jedna od starosjedilačkih dugoreških obitelji u kojoj su i djed, baka i otac izvorni govornici dugoreškoga govora, dok mi je majka rodom iz Lišnice, jednog od dugoreških okolnih sela. Budući da sam na preddiplomskom studiju pisala završni rad na temu *Dijalektalna pripadnost dugoreškoga govora*¹⁰, odlučila sam i diplomski rad posvetiti svomu rodnomu idiomu.

Tijekom studiranja, zahvaljujući postojanju kolegija Uvod u dijalektologiju hrvatskoga jezika, Čakavsko narječje, Odabrane teme iz povijesti i dijalektologije hrvatskoga jezika i Njegovanje kulturne baštine: izrada školskih dijalekatnih rječnika pod vodstvom prof. dr. sc. Silvine Vranić te kolegija Hrvatska dijalektalna frazeologija pod vodstvom dr. sc. Ivane Nežić, u meni se je pobudilo zanimanje za područje dijalektologije i općenito za proučavanje moga rodnoga idioma.

¹⁰ Polović, Ana. 2018. *Dijalektalna pripadnost dugoreškoga govora*. Završni rad. Filozofski fakultet u Rijeci.

Duga Resa je primarno bila čakavsko područje, no migracijom stanovništva i pomicanjem granica u 16. stoljeću, našla se je na razmeđi čakavskoga i kajkavskoga narječja, stoga u dugoreškome govoru možemo pronaći značajke obaju narječja. Kako se je veliki broj Dugorešana školovao u Karlovcu i Zagrebu, kod mlađih generacija može se uočiti utjecaj štokavskoga narječja. Stoga sam se u diplomskom radu odlučila baviti razlikovnošću – jezičnim mijenama u dugoreškome govoru, odnosno istražiti jezične promjene i razlike između govora mlađih i starijih, danas sve rjeđih izvornih govornika dugoreškoga govora.

1.3. Cilj radnje

Cilj je diplomskoga rada popisati, opisati i analizirati jezične mijene u suvremenom dugoreškome govoru na fonološkoj i morfološkoj razini kroz tri različite dobne skupine. U radu će se uglavnom analizirati jezične mijene većinom u onih značajki koje se smatraju alijetetima i alteritetima, ali i neke druge značajke koje se ne smatraju razlikovnim čimbenicima.

2. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA MIJENA U DUGOREŠKOME GOVORU I GOVORNICI

2.1. Metodologija istraživanja mijena u dugoreškome govoru

Istraživanje dugoreškoga govora započela sam u sklopu pisanja svoga završnog rada 2018. godine. Tada sam kao sugovornika imala mojega djeda, izvornoga govornika dugoreškoga govora, s kojim sam snimila ogled govora. Nakon snimanja ogleđa govora, slijedila je njegova transkripcija i određivanje akcentuacije, nakon koje je uslijedila analiza ogleđa govora uz pomoć i vodstvo mentorice prof. dr. sc. Silvine Vranić.

Na diplomskome studiju odlučila sam nastaviti istraživati dugoreški govor te sam odlučila, uz prethodne dogovore s mentoricom prof. dr. sc. Sanjom Zubčić, istražiti jezične mijene u dugoreškome govoru, i to na fonološkoj i morfološkoj razini. Idejno je rad zamišljen kao analiza jezičnih mijena u dugoreškome govoru kroz tri dobne skupine: stariju, srednju i mlađu. Snimanje ogleđa govora trajalo je kroz mjesec listopad 2020. godine, a razgovore sam snimila mobilnim uređajem, uz prethodnu suglasnost govornika. Nakon snimanja uslijedila je transkripcija ogleđa govora i određivanje akcentuacije, potom i popisivanje, opisivanje i analiziranje jezičnih mijena.

U radu su jezične mijene podijeljene na one koje pripadaju fonološkoj razini i one koje pripadaju morfološkoj razini. Jezične se mijene promatraju na sljedećoj relaciji: s jedne su strane starije značajke kajkavskoga i čakavskoga sloja, a s druge su strane novije, standardnojezične značajke. Budući da je riječ o govoru s preklapanjima čakavskih i kajkavskih osobina, a u novije se vrijeme pojavljuju standardnojezične značajke preuzete iz medija i školovanja, naročito u mlađih generacija, u radu će se analizirati neki od čakavskih i kajkavskih, pa tako i štokavskih, alijeteta i alteriteta, ali i neke druge osobine koje se ne smatraju razlikovnim čimbenicima. U radu se neće analizirati svi čakavski, kajkavski i štokavski alijeteti i alteriteti, već samo oni koji su se ili već potvrdili u istraživanju za moj završni rad, kada sam ispitivala svojega djeda, ili oni koji su se potvrdili u ovome istraživanju, dok alijetete i alteritete koji se nisu potvrdili nisam navodila. Uspoređujući rezultate istraživanja kroz tri dobne skupine, u radu će se analizirati sljedeće značajke: upitno-odnosna zamjenica za neživo i njeni kompoziti, čakavska nepreventivna vokalizacija slaboga poluglasa, refleks jata, akcenatski sustav, redukcija neakcentuiranih vokala, množinski oblici u deklinaciji imenica, sinkretizam oblika DLI mn. uvođenjem novih gramatičkih morfema: u DLI mn. muškoga i srednjega roda

/ima/, a u DLI mn. ženskoga roda /ama/, refleks poluglasa, ostvaraji finalnoga /l/, ostvaraj fonema /h/, sudbina konsonatskih skupina: *d' > j i ž, *st' > šć i št, čr i cr te konsonantski skupovi jd i jt, zatim apokopirani infinitiv te unifikacija nastavka -ju u 3. l. mn. prezenta. Od drugih osobina koje se ne smatraju razlikovnim čimbenicima u radu će se analizirati (ne)provođenje sibilizacije.

Jezične su mijene obilježene na sljedeći način: za stariju se govornu skupinu potvrde navode pod oznakom a), za srednju govornu skupinu pod oznakom b) te za mlađu dobnu skupinu pod oznakom c). U svakoj su dobnoj skupini govornici označeni kao: 1. govornik, 2. govornik i 3. govornik, a poredani su po godini rođenja, što znači da je 1. govornik u određenoj skupini najstariji govornik te skupine, a 3. govornik najmlađi.

2.2. Govornici

U odabiru govornika vodila sam računa o njihovoj izvornosti, odnosno da su rođeni u Dugoj Resi te, koliko je to bilo moguće, da su im roditelji također rođeni u Dugoj Resi. Govornici su podijeljeni u tri dobne skupine s obzirom na godinu rođenja. Načelo kontinuiranoga prebivanja u Dugoj Resi nije bilo sasvim moguće zadovoljiti niti s jednim govornikom, što zbog školovanja izvan Duge Rese, što zbog kratkoga prebivanja izvan grada zbog odlaska u vojsku. Međutim, danas svih govornici žive u Dugoj Resi ili njezinim okolnim naseljima.

Svaku dobnu skupinu čini po troje govornika. Stariju dobnu skupinu čine govornici rođeni 30-ih i 40-ih godina prošloga stoljeća: Juraj Polović (rođ. 1934.), Marija Kovačić (rođ. 1940.) i Ana Salopek, rođ. Perušić (rođ. 1940.). Srednju dobnu skupinu čine govornici rođeni 60-ih godina prošloga stoljeća: Dragutin Polović (rođ. 1964.), Davorin Perković (rođ. 1964.) i Irena Trbuščić, rođ. Vranić (rođ. 1968.). Mlađu dobnu skupinu čine govornici rođeni 80-ih i 90-ih godina prošloga stoljeća: Dijana Galović, rođ. Mihalić (rođ. 1988.), Ante Polović (rođ. 1993.) i Barbara Erdeljac (rođ. 1997.)¹¹

¹¹ Ovim putem zahvaljujem svim govornicima na susretljivosti i pomoći.

3. DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA DUGOREŠKOGA GOVORA

Dugoreški je govor do sada vrlo malo istražen. Naime, svega je nekoliko jezikoslovaca i dijalektologa posvetilo pažnju govoru koji se nalazi na razmeđi čakavskoga i kajkavskoga narječja.

Jedna od njih je svakako Iva Lukežić koja se je u svojoj knjizi *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*¹² osvrnula na dugoreški govor. U navedenoj knjizi iznijela je stratifikaciju ikavsko-ekavskih govora po kojoj dugoreški govor pripada pokupskom, prikupskom i žumberačkom dijelu te navodi da iz dotadašnjih istraživanja proizlazi da je u mjestima¹³ koja pripadaju dugoreškoj općini potvrđen ikavsko-ekavski refleks jata s distribucijom prema pravilu Jakubinskij-Meyer (Lukežić 1990: 24). Na osobitosti dugoreškoga govora osvrnuo se je u svojim člancima¹⁴ i hrvatski jezikoslovac Stjepko Težak, Ozljanin, istaknuti istraživač ozaljskih i karlovačkih govora.

Najveći je doprinos istraživanju dugoreškoga govora ostavio Antun Šojat, hrvatski jezikoslovac i istaknuti istraživač kajkavskoga narječja. Prvi rad u kojem opisuje karlovačke

¹² Lukežić, Iva. 1990. *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.

¹³ Iva Lukežić navodi da je ikavsko-ekavski refleks jata po pravilu Jakubinskij-Meyer prisutan u govorima sljedećih mjesta u tadašnjoj dugoreškoj općini: Barilović, Beč, Belaj, Bitorajci, Bogovci, Bosiljevo, Bošt, Brajakovo Brdo, Carevo Selo, Cerovac Barilovački, Donja Perjasica, Donje Mrzlo Polje Mrežničko, Donje Prilišće, Donje Stative, Donji Velemerić, Donji Zvečaj, Dubravci, Dugače, Duga Gora, Duga Resa, Erdelj, Fučkovač, Fratrovci, Generalski Stol, Glavica, Gornje Mrzlo Polje Mrežničko, Gornje Prilišće, Gornji Velemerić, Gornji Zvečaj, Grabrk, Hrsina, Jakovci Netretički, Jarče Polje, Juratovići, Korenić-Brdo, Kraljevo Selo, Krč Bosiljevski, Kunić Ribnički, Ladešići, Laslavići, Lešće, Lisičina Gorica, Lipovščaki, Lončar Brdo, Lonjgari, Mali Modrušpotok, Mračin, Mrzljaki, Netretić, Novo Selo Bosiljevsko, Orišje, Pavičići, Perjasica, Petrakovo, Piščetke, Planina Kunička, Podrebar, Podvožić, Potok Bosiljevski, Rendulići, Resnik Bosiljevski, Rosopajnik, Selja Bosiljevska, Siča, Skoblić-Brdo, Srednje Prilišće, Strgari, Varoš Bosiljevska, Veliki Modrušpotok, Vinski Vrh, Vukova Gorica, Završje Netretičko i Žabljak (Lukežić 1990: 24).

¹⁴ Težak, Stjepko. 1957. *O rezultatu dijalektoloških istraživanja u okolici Karlovca*. Ljetopis JAZU 62, str. 418 – 423.; Težak, Stjepko. 1959. *Izveštaj o istraživanju govora između Korane i Mrežnice*. Ljetopis JAZU 63, str. 456 – 458.; Težak, Stjepko. 1974. *Kajkavsko-čakavsko razmeđe*. Zlatar: Kajkavski zbornik, str. 44 – 47.; Težak, Stjepko. 1979. *Sjeverni govori čakavsko-kajkavskog međunarječja u karlovačkom četveroriječju*. Zagreb: Radovi Zavoda za slavensku filologiju 16, str. 37 – 52.; Težak, Stjepko. 1997. *Međunarječna prožimanja u čakavsko-kajkavskim ikavsko-ekavskim govorima*. Zagreb: Hrvatski dijalektološki zbornik, Knjiga 10, str. 203 – 208.

govore i govore okolnih mjesta jest članak *Karlovački govori*¹⁵, objavljen 1973. u suradnji s Božidarom Finkom. U tom članku iznose detaljne fonološke i morfološke opise karlovačkih govora i govora okolnih sela. No, osim što su u članku opisivali kajkavsko-čakavske govore, osvrnuli su se i na karlovačke štokavske govore. Godine 1981. u članku *Čakavske osobine u jugozapadnim kajkavskim govorima*¹⁶, Šojat je pokušao razgraničiti, odnosno jasnije odrediti granice između čakavsko-kajkavskih odnosa. Naime, Šojat (1981: 156) napominje da je već R. Strohal upozorio na takvo stanje govora u karlovačkome području te da se u cijelom tomu prostoru govori mješavinom čakavštine i kajkavštine te da je u nekim govorima jača kajkavština, a u nekima čakavština.¹⁷ Stoga Šojat tvrdi da prema najnovijima dijalektološkim istraživanjima čakavsko-kajkavska granica u karlovačkom kraju postoji samo uvjetno te navodi 14 čakavskih i 29 kajkavskih jezičnih značajki u čakavsko-kajkavskim odnosima. Nadalje, 1986. godine Antun Šojat u radu *Govori u općini Duga Resa*¹⁸ navodi da je relativno kratko boravio u Dugoj Resi te je tijekom terenskoga istraživanja istraživao nekoliko govora u različitim krajevima¹⁹ dugoreške općine. U navedenom radu Šojat iznosi fonološki i dijakronijski pregled vokalizma, konsonantizma i akcentuacije te morfološki pregled deklinacija i konjugacija. U nastavku ću za primjer iznijeti nekoliko jezičnih značajki, a odnose se na vokalizam. Šojat (1986: 44–46) navodi da:

- a) postoje dva tipa vokalizma u dugoreškim čakavsko-kajkavskim govorima. Prvi, kojemu pripada i govor same Duge Rese, po inventaru fonema jednak je standardnome: /i i : u u : e e : o o : a a :/.

¹⁵ Finka, Božidar; Šojat, Antun. 1973. *Karlovački govori*. Hrvatski dijalektološki zbornik, Knjiga 3. Zagreb, str. 77 – 151.

¹⁶ Šojat, Antun. 1981. *Čakavske osobine u jugozapadnim kajkavskim govorima*. Hrvatski dijalektološki zbornik, Knjiga 5. Zagreb, str. 151 – 168.

¹⁷ Prema R. Strohalu čakavština je jača u južnom i jugozapadnom dijelu karlovačkog područja, u Ladešić Drazi, Netretiću, Brajakovu Brdu, Stativama, Jelsi, Dubovcu, Švarči, Turnju, Mrzlom Polju i Dugoj Resi, dok je kajkavština jača u sjevernom i sjeveroistočnom dijelu karlovačkog područja, u Erjavcu, Ozlju, Pokuplju, Mahičnom, Draganiću, Šišljaviću (Šojat: 1981: 152).

¹⁸ Šojat, Antun. 1986. *Govori u općini Duga Resa. Duga Resa: radovi iz dalje prošlosti, NOB-e i socijalističke izgradnje*, ur. Đuro Zatezalo, Karlovac: Historijski arhiv u Karlovcu, Zbornik 15, str. 42 – 66.

¹⁹ Antun Šojat navodi da je proučavao govore u sljedećim mjestima: Mrežničke Poljice, Mračin, Bosiljevo, Vukova Gorica, Prilišće, Lončar Brdo, Malik, Barilović, Perjasica. Također navodi da je dosta podataka zabilježio i u Dugoj Resi (Šojat 1986: 42).

- b) na mjestu nekadašnjega glasa jata nalazimo reflekse *i* ili *e* te Šojat naglašava da je refleks *i* češći nego *e*.
- c) poluglas se je izjednačio s *a*
- d) nekadašnji prijedlog i prefiks *və*, *və-* prešli su u *u(-)*
- e) u nekima je riječima očuvano protesko *j* (*Jiver*, *Jiva...*)
- f) češće je očuvano protetsko *v* (*vujac*, *vuho*, *vura...*).

Vezano uz konsonantizam, Šojat (1986: 46–48) navodi:

- a) osnovna karakteristika inventara konsonantskih fonema jest ta da nema fonema /*dž*/ te se na njegovom mjestu u novijih tuđica ostvaruje fonem /*đ*/ (*đon*, *đamija*, *đezva*), a u starijih tuđica ostvaruje se /*ž*/ (*žigerica*, *naružba*, *svidožba*).
- b) opsl. **t'* daje *ć*
- c) opsl. **d'* u starijim dugoreškim govorima daje *j* (*meja*, *breja*), međutim u svim se tim govorima ostvaruje i *đ*²⁰
- d) nestanak eksplozivnoga elementa u afrikata *c*, *č*, *ć* ispred drugih konsonanata (*rušnik*, *bošnica*, *slišno*, *pećňak*, *božišňak*, *rešču*, *spešču...*)
- e) u skupinama **zd'*, *zg'*, kao i u sekundarnim skupinama *dj*, *zđj*, *zgj*, redovito se ostvaruje *đ* (*posuđe*, *grožđe*)
- f) skupina **čr* u nekim se govorima čuva bolje, a u nekima slabije.

Što se tiče akcentuacije, Šojat (1986: 49–51) iznosi da je u najvećem broju istraženih dugoreških govora akcenatski inventar sveden na dva fonološki relevantna akcenta, kratki i dugi te da se navedeni akcenti često ostvaruju kao paralelni štokavski silazni akcent, koji se ponekad može ostvariti i s uzlaznom intonacijom. Kratki se akcent pojavljuje u inicijalnom i medijalnom položaju bez obzira na njegovo podrijetlo. S druge strane, dugi se akcent ostvaruje u inicijalnom i medijalnom položaju, a tek u rijetkim govorima i na zadnjem slogu. Na morfološkoj razini, Šojat (1984: 51) navodi da u dugoreškim govorima postoje tri paradigmatiska tipa deklinacije imenica: o-deklinacija, a-deklinacija te i-deklinacija. Vezano uz glagolske oblike, Šojat (1986: 56) tvrdi da su u dugoreškim govorima nestali supin, aorist, imperfekt te se je izgubila razlika između futura I. i II. Na kraju svojega rada, Šojat se je osvrnuo i na nepromjenjive riječi u

²⁰ Antun Šojat navodi da je refleks *đ* očito recentna pojava koja nadire iz standardnoga jezika i susjednih štokavskih govora (Šojat 1986: 47).

dugoreškim govorima te je naveo nekoliko primjera²¹ karakterističnih za dugoreške čakavsko-kajkavske govore. 1997. godine Antun Šojat objavljuje još jedan članak²² u kojem se je bavio jezičnim dodirima i prožimanjem u dugoreškim govorima.

Svoj je doprinos istraživanju dugoreškoga govora dao i Marinko Perušić koji je, usprkos jezikoslovnom amaterizmu, 1993. godine objavio *Rječnik čakavsko-kajkavskih govora karlovačko-dugoreškog kraja*.²³ U predgovoru je rječnika naveo da je riječi zapisivao u razdoblju od deset godina (1982 - 1992) te da se je pri prikupljanju riječi ograničio na sljedeće prostore: veći dio općine Duge Rese, južni dio općine Karlovac te dio općine Ozalj koji graniči s prethodno navedenim općina Duga Resa i Karlovac. U novije vrijeme nije objavljeno niti jedno novo istraživanje vezano isključivo uz dugoreški govor, jedino radovi Marine Marinković²⁴ obuhvaćaju šire karlovačko područje. Također, u novije vrijeme pojavljivali su se i studentski pokušaji²⁵ klasifikacije i analize dugoreškoga govora.

²¹ kadi („gdje“), doma („kod kuće – kući“), unutra („unutra“), simo, tamo, ovud, čuda („puno“), jako („mnogo“), jutri („sutra“), čer („jučer“), rad („rado“), rajši – rajše („rađe“), zač – zakaj – zaš („zašto“), nu („da“), ko („kao“) [...] (Šojat 1986: 57).

²² Šojat, Antun. 1997. *Jezični dodiri i prožimanja u dugoreškim čakavsko-kajkavskim govorima*. Zagreb: Hrvatski dijalektološki zbornik, Knjiga 10, str. 193 – 202.

²³ Perušić, Marinko. 1993. *Rječnik čakavsko-kajkavskih govora karlovačko-dugoreškog kraja*. Karlovac: Radio Karlovac.

²⁴ Marinković, Marina. 2014. *Dosadašnja dijalektološka istraživanja istočnoga karlovačkoga Pokuplja*. Svjetlo: časopis za kulturu, umjetnost i društvena zbivanja, 3-4; Marinković, Marina. 2017. *Ikavsko-ekavski refleks jata u štokavskim govorima istočnoga karlovačkoga Pokuplja*. Zagreb: Hrvatski dijalektološki zbornik, 21.

²⁵ Polović, Ana. 2018. *Dijalektalna pripadnost dugoreškoga govora*. Završni rad. Filozofski fakultet u Rijeci; Bišćan, Vedran. 2020. *Dugoreški govor*. Diplomski rad. Filozofski fakultet u Zagrebu.

4. NOVIJE JEZIČNE MIJENE U DUGOREŠKOME GOVORU

Kao što je već navedeno, u središtu su istraživanja ovoga rada jezične mijene u suvremenom dugoreškom govoru. Tijekom vremena u jeziku dolazi do raznovrsnih promjena te je taj proces neizostavan čimbenik razvoja jezika. Naime, jezične mijene su imanentne svakome jeziku, odnosno govoru te nemaju vrijednosnu odrednicu u smislu kvarenja ili unapređenja jezika. Naprotiv, jezične mijene treba prihvatiti kao prirodni tijek razvoja jezika. Nadalje, jezične mijene mogu biti potaknute izvanjezičnim i unutarjezičnim razlozima (Zubčić – Šupljika 2016: 249).

Autorice S. Zubčić i D. Šupljika (2016: 250) iznose: „Jezična ekonomija i težnja simetriji sustava mehanizmi su koji najčešće pokreću jezične promjene, kao i utjecaj adstrata, primjerice standardnoga jezika. U hrvatskoj i stranoj literaturi za taj jezični fenomen postoji više termina: *jezična promjena, jezična mijena, jezična inovacija.*“

Uz pojam *jezične mijene*, u ovome je radu potrebno naglasiti važnost još dvaju pojmova, a riječ je o alijetetima i alteritetima. Autorica I. Lukežić (1998: 13) iznosi da je alijetet naziv za skup obilježja koja pripadaju najvišem stupnju jezične razlikovnosti te „uključuje razlikovnost određene jezične činjenice u jednom podsustavu ranga narječja prema svim drugim podsustavima ranga narječja unutar istoga jezičnoga sustava“ (Lukežić 1998: 13). Uz alijetete, supostoje i alteriteti, skup jezičnih činjenica nižega razlikovnog ranga, za koje autorica I. Lukežić (1998: 13) navodi da su to „drugosti od drugih, ali ne od svih koje se ne mogu vezati za određeni podsustav ranga narječja, ni dijalekta, niti za konkretne skupine organskih govora“ te da se na osnovu alteriteta ne može „jednoznačno odrediti pripadnost određenomu apstraktnom podsustavu sustava koji ga ima“ (Lukežić 1998: 13). Kao što je već rečeno, dugoreški se govor nalazi na razmeđu čakavskoga i kajkavskoga narječja te u sebi sadrži jezične značajke obaju narječja, a u novije vrijeme u mlađih generacija dolazi do utjecaja štokavskoga narječja iz karlovačkoga područja, stoga će u ovome radu biti analizirane neke značajke koje pripadaju alijetetima nekoga narječja, neke koje pripadaju alteritetima te jedna značajka koja nije razlikovni čimbenik.

4.1. Mijene u dugoreškome govoru na fonološkoj razini

4.1.1. Upitno-odnosna zamjenica za neživo i njeni kompoziti

Jedna od bitnijih jezičnih činjenica najvišega razlikovnog ranga za određivanje pripadnosti određenoga govora jednom od triju narječja jest upitno-odnosna zamjenica za neživo. Upravo različitim oblicima te zamjenice hrvatska narječja duguju svoje nazive. U čakavskom narječju je oblik te zamjenice *ča*, koja se je razvila od praslavenskoga *čb* (*čb*>*čǎ*>*ča*), pri čemu nije došlo do redukcije poluglasa već do vokalizacije. Uz oblik *ča*, mogući su i oblici *če* i *čo*. Navedeni oblici su potvrđeni na sjevernočakavskome području, na kvarnerskim otocima, dok je oblik *ča* potvrđen na cijelom čakavskome području (Lukežić 2015:233–234). Uz *ča*, *čo* i *če*, javljaju se i ostali oblici te zamjenice: *ca*, *ce*, *česa* (*ničesa*, *nečesa*, *sačesa*/*svačesa*), *zač*, *poč*, *nač*, *vač*/*uč*, *neč*/*neš*/*nič*, *niš*, *ništo*, *čagod*, *ča bilo*, *ča to*, *voljča*/*vojča*, *čigov* (*ničigov*, *nečigov*), *aš*.

U štokavskom narječju oblik upitno-odnosne zamjenice za „neživo“ glasi *što*/*šta*. Uz složene priloge *zašto*, *pošto*, *našto*, *ušto* te složene neodređene zamjenice za značenje „neživo“: *nešto*/*nešta*, *ništa*, *išta*, *svašta*, *štogod*, *bilo što*, zamjenica *što*/*šta* pripada alijetetima štokavskoga narječja. U literaturi (Lukežić 2015: 234) stoji da se je oblik *što* razvio od praslavenskoga **čbto*, dok se oblik *šta* dovodi u vezu s oblikom genitiva zamjenice *što* te je čest u nominativu i akuzativu za „neživo“ u zapadnoštokavskim govorima. Oblik *što* može se realizirati i u neštokavskim govorima, ali u značenju upitno-odnosne zamjenice za „živo“.

U kajkavskom narječju oblik upitno-odnosne zamjenice za „neživo“ jest *kaj* te je jedan od alijetetnih značajki kajkavskoga narječja. Uz oblik *kaj*, u nekim se govorima pojavljuje i oblik *kej*. Zamjenica *kaj* nastala je kao rezultat posebnoga razvoja. U literaturi (Lukežić 2015: 234) se navodi da su oblici *kaj* i *kej* nastali vjerojatno od dviju zamjenica, jedne s osnovom **k-* (starosl. *kъ*, *ka*) i druge s osnovom **i-/j-* (starosl. *jъ*, *ja*). Oblici su potvrđeni na kajkavskome području, ali i u čakavskim govorima koji su bili u povijesnom dodiru s kajkavskim ili slovenskim govorima. Osim oblika *kaj*/*kej*, u kajkavskom narječju postoje i oblici zamjenica *zakaj*, *zač*, *vač*, *poč*, *zača*.

U dosadašnjim se istraživanjima (Šojat 1986: 55) navodi da se u dugoreškome govoru pojavljuje isključivo zamjenica *kaj*, no ovim je istraživanjima potvrđeno novo stanje.

Tablica 1. Prikaz uporabe upitno-odnosnih zamjenica *ča*, *kaj* i *što/šta* u svim trima dobnim skupinama

	upitno-odnosna zamjenica <i>ča</i>	upitno-odnosna zamjenica <i>kaj</i>	upitno-odnosna zamjenica <i>što/šta</i>
starija dobna skupina	<i>niš</i>	<i>kaj</i> <i>zakaj</i>	<i>što</i> <i>šta</i>
srednja dobna skupina	/	<i>kaj</i>	<i>što</i>
mlađa dobna skupina	/	<i>kaj</i>	<i>šta</i> <i>što</i>

U starijoj dobnj skupini, kod svih triju govornika, nije potvrđena uporaba upitno-odnosne zamjenice *ča*, a samo je kod jednoga govornika potvrđen oblik *niš*:

- a) 1. govornik: *Pod bor **niš** ni bilo. I nikom **niš** posle. Debel je već, a ja se nisam ni trbua imal ni **niš**.*

U srednjoj i mlađoj dobnj skupini kod niti jednoga govornika nije potvrđena uporaba upitno-odnosne zamjenice *ča* niti ijedan njezinog oblika.

Što se tiče upitno-odnosne zamjenice *kaj*, u svim trima dobnim skupinama potvrđena je njezina uporaba:

- a) 1. govornik: ***Kaj** su oni znali, oni ćeju mene učit ko danas **kaj** se dica učiju*
- a) 2. govornik: ***Kaj** roditelji narediju, nisam nikad čekala, nego uvek ja sam odmah napravila **kaj** je trebalo.*
- a) 3. govornik: *Pa joj, **kaj** ja mogu, pa Duga Resa je malo mjesto.*
- b) 1. govornik: *To je bilo svega i svačega u toj Pamučnoj, tako da ni ni čudo **kaj** je to propalo...I onda smo tamo išli na ono pregled na ovo i onda tamo moraš se pomirit, posložiti u glavi da tamo nemaš **kaj** mislit, da drugi misle za tebe, **kaj** ćeš jest, **kaj** ćeš delat.*
- b) 2. govornik: *I **kaj** je još najbolje tu smo susjedi...Zabave su bile, **kaj** bi rekli, na svakome čošku.*

- b) 3. govornik: u ogledu govora nije potvrđena uporaba upitno-odnosne zamjenice *kaj*²⁶
- c) 1. govornik: *I zato pazi kaj si želiš u životu.*
- c) 2. govornik: u ogledu govora nije potvrđena uporaba upitno-odnosne zamjenice *kaj*²⁷
- c) 3. govornik: *Uvijek učiš za test, učiš za kaj ja znam inicijalni, za završni, za „blic“, za usmeno.*

Iako govornici mlađe dobne skupine nisu često tijekom razgovora upotrebljavali upitno-odnosnu zamjenicu *kaj*, na upit koji oblik upitno-odnosne zamjenice najčešće koriste, svo je troje govornika potvrdilo da najčešće koriste upitno-odnosnu zamjenicu *kaj*.

- c) 1. govornik: *Da, onda kaj. To mi je uvijek. Baš ne pričam što, baš rijetko. A šta ne. Kaj je većinom, a baš na poslu onda se moram prebacit kad zovem nekog baš službeno na telefon. Onda se prebacim na što, ali to mi je onak teško.*
- c) 2. govornik: *Pa mislim da koristim najviše kaj i sada, i što normalno. Šta ne koristim.*
- c) 3. govornik: *Isto kažem šta. Što sam stvarno rijetko. Što mogu eventualno napisat, a baš da ću reć: „Što radiš?“, teško. Ili ću reć: „Šta radiš?“, ili ću reć: „Kaj radiš?“, ili ću reć: „Kaj delaš?“*

Kod jedne govornice starije dobne skupine potvrđena je uporaba oblika *zakaj*:

- a) 2. govornik: *Pa dobro mama, zakaj tako puno jedeš kad imaš debeli trbuh.*

Istražujući uporabu upitno-odnosne zamjenice *što/šta*, samo je kod jedne govornice starije dobne skupine potvrđena uporaba upitno-odnosne zamjenice *što/šta*:

- a) 3. govornik: *...dok nije počeo taj nesretni rat i sve to što se je dešavalo...Iako je moj tata uvijek bio nezadovoljan što ne studiram matematiku...Sve što smo išli, išli smo*

²⁶ Kod jedne od triju govornika srednje dobne skupine nije potvrđena uporaba upitno-odnosne zamjenice *kaj*. No kako je govornica član moje obitelji, uvjeren sam da inače koristi upitno-odnosnu zamjenicu *kaj*, stoga smatram da je ovdje ulogu odigrala trema i nesvjesna težnja govornice da govori na standardnome jeziku.

²⁷ Kod jednoga od triju govornika mlađe dobne skupine nije potvrđena uporaba upitno-odnosne zamjenice *kaj*. No kako je govornik član moje obitelji, uvjeren sam da inače koristi upitno-odnosnu zamjenicu *kaj*, stoga smatram da je ovdje ulogu odigrala trema i nesvjesna težnja govornika da govori na standardnome jeziku.

*pješice u Duga Resu...Eto, ne znam šta bi ti još, šta te posebno interesira da izvadim iz tog...Misliš šta je bilo pred šezdeset godina.*²⁸

U srednjoj dobnoj skupini samo je kod jedne govornice potvrđena uporaba upitno-odnosne zamjenice *što*²⁹, dok kod ostale dvojice govornika nije potvrđena uporaba upitno-odnosne zamjenice *što*. Također kod niti jednoga govornika srednje dobne skupine nije potvrđena uporaba upitno-odnosne zamjenice *šta*. U mlađoj dobnoj skupini, kod dvoje govornika potvrđena je uporaba upitno-odnosne zamjenice *što*, kod jednoga govornika u većoj mjeri, a kod drugoga je potvrđen samo jedan primjer. Kod dvoje govornika mlađe dobne skupine nema potvrde za uporabom oblika *šta*, dok kod trećega govornika ima:

- c) 2. govornik: *...onda smo mi morali pročitati određeni broj riječi što brže možemo...Što se tiče samog mog sviranja...Što se tiče gimnazije...da vidimo što to je.*
- c) 3. govornik: *Pa meni je to valjda isto bilo stresno, zato što je to došlo odmah nakon tog vrtića koji mi je bio stres, ali ne znam...I iz slika šta vidim...Vidi se razlika sigurno u tome šta ta djeca rade, u smislu kakve su danas igrice.*

*

Uz uporabu upitno-odnosne zamjenice *što/šta*, u oglecima govora potvrđena je i uporaba priloga i neodređenih zamjenica koji pripadaju alijetetima štokavskoga narječja. Riječ je o složenom prilogu *zašto* i složenim neodređenim zamjenicama *ništa*, *nešto* i *svašta*.

Uporaba složenoga priloga *zašto*, koji pripada štokavskim alijetetima, potvrđena je kod dvije govornice starije dobne skupine i to samo po jedan primjer kod obje govornice:

- a) 2. govornik: **Zašto** sam ja dobila batina?
- a) 3. govornik: *Ni sama se nisam, poslije sam se pitala **zašto**, kako.*

Kod govornika srednje dobne skupine nema potvrde za uporabom priloga *zašto*, dok je u mlađoj dobnoj skupini potvrđena kod dvoje govornika:

- c) 2. govornik: **Zašto** oni sad moraju tu galamiti i **zašto** se ne može odvijati nastava?

²⁸ Govornica je pohađala karlovačku gimnaziju i Prirodoslovno-matematički fakultet u Zagrebu, stoga se u njezinu govoru uočava utjecaj standardnoga jezika.

²⁹ Pretpostavljam da se je uporaba upitno-odnosne zamjenice *što* javila radi nesvjesne težnje govornice da tijekom snimanja govori standardnim jezikom.

- c) 3. govornik: *Ne znam **zašto**. I ti si konstantno u tom nekakvom učenju za maturu i učiš za te ocjene i ne znaš ni sam **zašto** ganjaš ocjene.*

Što se tiče neodređene zamjenice *nešto*, njezina uporaba potvrđena je u svim dobnim skupinama:

- a) 1. govornik: *A gle danas, ja gledam ovdje ispod prozora dečkić ide u školu, on nosi flašicu i dudu **nešto**, pije sok...Joj, mama bilo **nešto** dobro fino.*
- a) 2. govornik: *Ja nisam nikada ni pomislila da bi ja nekome **nešto** ružno rekla ili **nešto**...Uvijek je crtala **nešto**...Došal te je pitat **nešto** za kredit.*
- a) 3. govornik: *U Karlovac su išli demonstrirat **nešto**...Nisam baš **nešto** za pjevanje...Onda se opet **nešto** otvorilo, ali to su bili samo po jedan razred.*
- b) 1. govornik: *Kad bi nekome **nešto** opalo dole na pod, trokut ili nešto...Imali smo mi **nešto** malo poljoprivrede, vinograd.*
- b) 2. govornik: *To je **nešto** nevjerovatno...Uvek sam **nešto** tel kupit kad sam išal iz škole jer volim uvek **nešto** doma petljat i radit jer sam po struci alatničar.*
- b) 3. govornik: *Kao dijete bila sam dosta živa i nestašna i kad bi **nešto** napravila, za to sam znala kriviti sestre...Znači **nešto** je ostalo.*
- c) 1. govornik: *Otraga su stajali, a mi smo sjedili naprijed i učiteljica je **nešto** pričala.*
- c) 2. govornik: *Pričamo bez pardona u narječju našem, osim kada su, kad je nekakav službeni govor ili **nešto**.*
- c) 3. govornik: *Uvijek smo se **nešto** igrale...Mislim da su bili specifični jesu, ali kao i naučiš **nešto** iz njihova ponašanja.*

U starijoj je dobnoj skupini kod svih triju govornika potvrđena uporaba neodređene zamjenice *ništa*:

- a) 1. govornik: *A pa nisam ja s time mislil **ništa**.*
- a) 2. govornik: *Ovaj mislim, mi nismo, pred nama se nije govorilo **ništa** i mama se zdebljala i meni je to stvarno smetalo...Ja jako sve onako srcu uzimam i ja ne mogu **ništa** loše.*
- a) 3. govornik: *To mislim **ništa** posebno...Imam već osamdeset jednu godinu i nije mi jednostavno ni govorit, ni hodat, **ništa**...Da to nije bilo jednostavno, ali nama **ništa** nije bilo teško.*

U srednjoj dobnoj skupini nije potvrđena uporaba neodređene zamjenice *ništa*, dok je u mlađoj dobnoj skupini u manjoj mjeri potvrđena kod dvoje govornika:

- c) 2. govornik: *A ništa sad...Ma ništa.*
- c) 3. govornik: *Ne znam, ne pada mi više ništa na pamet.*

Složena neodređena zamjenica *svašta* potvrđena je samo kod dvije govornice u starijoj dobnoj skupini, dok u srednjoj i mlađoj dobnoj skupini nema potvrda uporabe:

- a) 2. govornik: *Ja svuda nalazim tih papirića i tekica i svašta ovako...Moja Marica, ova najmlađa kaj je u Australiji, se dopisivala sa nekom prijateljicom koja joj je svašta napisala.*
- a) 3. govornik: *To je već dosta jer ima deset predmeta i treba svašta volit ne...Svašta je bilo, lijepo i loše i dobro i ne dobro i sve...A dobro, bilo je svašta, ali prošlo je.*

Zaključno, analiza je pokazala da niti u jednoj dobnoj skupini nije potvrđena uporaba upitno-odnosne zamjenice *ča*, već je samo kod jednoga govornika starije dobne skupine potvrđena uporaba oblika *niš*. Nasuprot tome, u svim je dobnim skupinama potvrđena uporaba upitno-odnosne zamjenice *kaj*. Zbog školovanja izvan Duge Rese i utjecaja standardnoga jezika, u analizi je potvrđena i uporaba upitno-odnosne zamjenice *što/šta*, i to kod jedne govornice starije dobne skupine, jedne govornice srednje dobne skupine te kod svo troje govornika mlađe dobne skupine. Također, utjecaj standarda možemo uočiti i u uporabi priloga *zašto* te neodređenih zamjenica *ništa*, *nešto* i *svašta*, čija se je uporaba potvrdila u svim dobnim skupinama.

4.1.2. Redukcija neakcentuiranih vokala

Jedna od alijetetnih jezičnih značajki kajkavskoga narječja jest redukcija neakcentuiranih vokala ili slogova. Navedena je značajka u velikoj mjeri: *al:ali*, *kak:kako*, *tud:tuda*, *tam:tamo*, *neg:nego*, *kolko:koliko*, *kom:komu*, *čeg:čega*, *čem:čemu*, *ovak:ovako*, *ak:ako*, *tolko:toliko*, *tad:tada*, *onak:onako*, *tak:tako*, *nekak:nekako*, *nit:niti* potvrđena u suvremenom dugoreškom govoru u svakoj dobnoj skupini.

U starijoj dobnoj skupini potvrđena je u mnogim primjerima kod svih triju govornika:

- a) 1. govornik: *Kad su američki avioni tud letili...Neg sam tel it u školu...Ne znam kolko posto si moral naplatit...Al prije toga da ne zaboravim mi smo đaki u školi svi morali*

*molit Očenaš prije nastave...Sad se sjetim **kak** su bili konji, kola...Evo ovi koji su **ovak** ko ja svi se toga sjećaju...I **tad** se taj četrdeset pete godine dok to ni rat...**Nit** sam znao za nekog Božićnjaka, **nit** sam znao za nekoga ovaj Djeda Mraza.*

- a) 2. govornik: *Dođe ona natrag brzo **kak** je otišla rano...**Al** jako voli baku...Krevet na **kom** smo Marica i ja, sestra i ja spavale...**Ovak**, gde je, to je bila općina, ova zgrada stara gde su učitelji stanuju...Nije se **tolko** govorilo o tome uopće...**Tak** da je meni to ostalo.*
- a) 3. govornik: *I od **tad** do danas živim u Duga Resi...Ona je tu u Duga Resi, **al** mi je od prvoga dana prijateljica...I dok sam **tam** počela raditi...Ne znam **kak** sam došla tamo...Nego vidiš **kolko** generacija od devedeset pete...Pozdravim i vidim da poznam, kužiš **ovak** po očima vidim, po ponašanju, ali ne mogu se sjetiti imena...*

U srednjoj dobnoj skupini, a naročito u mlađoj dobnoj skupini, potvrđena je mnogobrojna redukcija neakcentuiranih vokala:

- b) 1. govornik: *Uređivali si kuću **kolko** smo mogli i tako...Koja je bila ono **kolko** je bila dobra, **tolko** je bila i živčana...Pa smo **onak** znali stiskati rukice...I **tak** smo se mi igrali. Ja mislim da ja isto govorim **kak** sam i govorio prije...**Tam** je bio jedan dečko...po zimi išlo i to ko je volio **ovak** više disko glazbu...Ja sam vidio da odma mama **nekak** trza...*
- b) 2. govornik: *I jedan drugome isto pomažemo **kolko** možemo...usmjereno obrazovanje što je **tad** bilo po Šuvaru...*
- b) 3. govornik: *Nisam znala ni jedno slovo **nit** sam znala držati olovku...*
- c) 1. govornik: ***Kak** je to malo selo, onda nije **tolko** opasno...To mi je **tak** nekako pred kraj osnovne...Ali to mi je **onak** teško...Mislim baš smo puno, dosta smo, ono **kolko** je škola pak dopuštala, ali uvijek se barem kukuruza pomagala.*
- c) 2. govornik: ***Tad** su dolazili učitelji jedan po jedan...Sad **tolko** i ne, ali tijekom ne tako davne povijesti...**Tak** sam ja počeo pikati po tipkama i **nekak** se naučio svirati...**Al** nekako nije mi se dalo putovati autobusom...Nisam ja ni sam znao što je geodezija, **neg** sam došao na faks da vidimo što to je.*
- c) 3. govornik: ***Kolko** je mene bilo sram...Da **onak** ljudi kažu...O **čem** ti sad pričaš...**Tak** neke slike pamtim...**Tam** smo imali ljuljačke...**Čeg** se još sjećam?...Mislim da je **tad** već škola bila...Uopće ne znam **kak** je došlo do toga...Znam da se tako kaže, **al** ne mogu izgovoriti...Mi to nismo **tolko** imali **nit** nam je roba bila možda **tolko** važna...*

No, osim redukcije neakcentuiranih vokala, u analizi se je potvrdila i uporaba nereduciranih vokala, i to u svim dobnim skupina:

- a) 1. govornik: *Ali* onda četrdeset prve sam počel u školu...A ovde kod nas su bili dobri, ne znam **kako** dalje...Tu se jelo, a preko se **tamo** spavalo...Za Novu godnu na zabavi bil **nego** da sam čin dobil... E **ovako**, ja ti imam podatak, moj praded se zval Petar...Imal sam **tada** pedeset sedme godine dva velika frižidera...Taj je bil Dalmatinac neki **onako** mal...A sad **nekako** kad sam stariji sad bi rad znat kadi ona je.
- a) 2. govornik: I teško je živil, **ali** došal je svom ujaku u Glinu...Ja nikad neću zaboravit **kako** smo mi svi jako plakali...**Tamo** je bila cvećarna i **tamo** je tata naručil cveće...Nije se to pitalo hoćeš, **nego** su ga jednostavno dopeljali...**Ovako** je prozor bio i onda je tu bila stalaža...Daj, **ako** imaš nešto, daj...Onda je jedan doktor **tada** rekal tati i mami...**Tako** da je meni ostal taj njemački **nekako** baš **onako** dragi.
- a) 3. govornik: Nisam baš nešto za pjevanje, ali **tamo** me **nekako** to vuklo...**Kako** sad ljudi dolaze u Sveti Petar na kupanje, **tako** su i prije dolazili...**Tako** da imam osjećaj da su više dolazili u Sveti Petar zbog nje, **nego** zbog mene...Više se ne sjećam **koliko** nas je bilo u razredu...**Tako** da to nije bilo televizije i ne znam **čega**, **nego** smo se normalno igrali...Zavisil o **čemu** je stvar...To je bilo **ovako** najveselije i najradosnije vrijeme jer smo bile mlade, zdrave, putovale svaki dan vlakom u Karlovac i natrag...Već je **tada** kuća bila **toliko** gotova da smo mogli, da smo imali i svoju sobu...Moja mama je bila **onako** jednostavna normalna seoska žena, ali jako je bila isto **tako** gostoljubiva...
- b) 1. govornik: On je bil jako strog, **ali** i ono dobar...I **tamo** sam bil ravno četristo dana...Bilo nam je ono zabranjeno van na cestu, **nego** smo se igrali po vrtu...**Tako** su oni birali...Dobil si poziv i moral si ić **tada** i **tada** i bit **tamo**.
- b) 2. govornik: **Ali** lektira mi je bila najteža...Rađe sam čital romane i ove neke stvari naučno-popularne kaj volim, **nego** lektiru...Što se tiče samoga gradivo **ovako**, nije bilo preteško...Bilo je jako puno djece **tada** za razliku od danas...Jedan drugog posjećujemo, **tako** da smo stalno u vezi.
- b) 3. govornik: Roditelji su nam radili na poslu, **ali** su se bavili i poljoprivredom...Današnja djeca ne znaju **kako** se nekada govorilo...Sjećam se da su djeca iz okolnih sela malo drugačije govorili **nego** mi u našem selu i da su imali neki drugi naglasak...Znači kitili smo bor, zajedno smo ovoga večerali, a **ako** je Božić padao na nedjelju, išli smo zajedno na misu... Pješačili smo svaki dan tri kilometra u školu i isto

toliko natrag do kuće...Došli su novi dečki i nove cure i *tada* su se razvijala nova prijateljstva i prve simpatije...Ta naša dva sela i nisu bila baš *tako* previše daleko...U moje vrijeme nije bilo male škole *niti* predškole.

- c) 1. govornik: Živjeli smo skromno, *ali* smo bili jako, mislim bili smo sretni...Znači *kako* sam rođena osamdeset osme godine...Uvijek smo se *tako* okupljali *tamo* kod moje kuće i igrali se...Da, da, primjećujem da književnije pričaju, *nego* mi...Onda znala sam se osigurati uz ljude baš koje poznajem, onda se opustiti s njima, a *ovako* sam bila sramežljiva...Uvijek sam se trudila da sve zadatke ispunim i da naučim jer me je bilo sram *ako* ne znam...Meni se sviđalo *nekako* rad u uredu.
- c) 2. govornik: Malo je zapinjalo na preddiplomskom studiju, *ali* se to uspješno sve završilo...I *kako* je pojedini učitelj prozivao svoj razred, *tako* su oni za učiteljem ulazili u školu i odjednom sam ja mami pobjegao...mogao je prepoznati da smo od *tuda*...Znači u početku nije bilo ocjena, *nego* smo imali cvjetić, kvačicu i minus...Danas i *tako* isto nastavljam, *koliko* stignem uz posao baviti se glazbom...Išao sam operirati treću mandulu i to mi je baš bilo *ovako* jedan prizor koji dan danas se sjećam...To je baš ometalo nastavu i to me *nekako* kao učenika smetalo.
- c) 3. govornik: *Ali* smo bile obučene od glave do pete jednako...Ne sviđa mi se ovo *kako* se rano kreće šminkati...Prijateljica Rea i ja smo imale fazu da smo se konstantno penjale po drveću *tamo* kraj njene zgrade...Nisam se svađala s njom, *nego* jednostavno sam tjerala taj svoj inat nekakav dječji...Znam da sam onda doma došla sa zamotanim koljenom, da su me gledali kao u *čemu* je problem... Da moram književno valjda bi se prisilila, al *ovako* ne...da ste svi vi onako nekakva zajednica koja će se urotiti protiv nekog profesora, *ako* treba ili će zahvaliti nekom, *ako* treba...I *tako nekako* su se svi izmjenjivali.

Zaključno, u analizi je potvrđena redukcija neakcentuiranih vokala, i to u svim dobnim skupinama, što se poklapa s rezultatima dosadašnjih istraživanja dugoreškoga govora, međutim u ogleđima govora potvrđeno je i novo stanje, odnosno obilata uporaba nereduciranih vokala, i to kod svih govornika u svakoj dobnj skupini. Uspoređujući staro i novo stanje, došla sam do zaključka da svi govornici koriste svojevrsnu kombinaciju uporabe reduciranih, odnosno nereduciranih vokala, stoga će primjerice u jednoj rečenici upotrijebiti *kolko*, *kak* i *onak*, a u sljedećoj *koliko*, *kako* i *onako*.

4.1.3. Sudbina poluglasa i čakavska jaka vokalnost

Na početku općeslavenskoga razdoblja (8. i 9. stoljeće) u samoglasničkom inventaru praslavenskoga jezika postojala su dva poluglasa: stražnji (tvrđi) i prednji (meki) poluglas. U literaturi (Lukežić 2012: 135–136) stoji da je stražnji poluglas, poznat još pod nazivom *ior* (ɔ), izveden iz ie. kratkoga **u*, dok je prednji poluglas, *jer* (ɛ), izveden iz ie. kratkoga **i*. U općeslavenskome razdoblju dolazi do smanjenja artikulacijske i distribucijske razlike između stražnjega i prednjega nalaza te su se „u zapadnojužnoslavenskome dijalektu, unutar kojega su uspostavljene hrvatske protojedinice, oba poluglasa slila u jedan, artikulacijski (centriran) neutralan poluglas, u stručnoj literaturi poznat pod nazivom *šva* (schwa) i pod slovnim znakom *ə*.“³⁰ Ubrzo je u sustavu došlo do uklanjanja ili redukcije poluglasa *ə*, a ono je teklo u dvije faze. U prvoj fazi je došlo do redukcije *ə* u „slabu“ položaju, a u drugoj fazi je došlo do vokalizacije *ə* u „jaku“ položaju u *a*, *e* ili *o*.

U štokavskome narječju, kao i u čakavskome narječju s izuzetkom dijela govora na kvarnerskim otocima, pretežito je očuvana vokalizacija poluglasa u *a*. U čakavskim govorima na kvarnerskim otocima sačuvan je dvojak odraz s obzirom na kvantitetu poluglasa: * $\bar{ə} > \bar{a}$, * $ə > e/o$. U najvećem dijelu kajkavskoga narječja došlo je do jednačenja poluglasa s jatom u kojem su i jat i poluglas dali jednak refleks *ę*. Navedena jezična činjenica naziva se prvom kajkavskom jednadžbom te se smatra alijetetom kajkavskoga narječja (Lukežić 2012: 137–140).

U dosadašnjim istraživanjima (Šojat 1986: 45) stoji da se je u dugoreškome govoru poluglas izjednačio s *a*. U ovome se je istraživanju potvrdilo da je refleks poluglasa *i* u dugom *i* u kratkom položaju *a* te je to potvrđeno u svim trima dobnim skupinama:

- a) 1. govornik: *dan, danas, jedan, slobodan, dobar, sam, nisam...*
- a) 2. govornik: *danas, dan, jedan, dobar, pekal, sam, nisam...*
- a) 3. govornik: *dan, danas, jedan, dobar, rođendan, interesantno, Petar, kasno, sam, nisam...*

- b) 1. govornik: *dan, danas, jedan, čudan, dobar, posal, dasku, sam, nisam...*
- b) 2. govornik: *dan, danas, jedan, dobar, sam, nisam...*

³⁰ Lukežić, Iva. 2012. *Zajednička povijest hrvatskih narječja, 1. Fonologija*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada., str. 136.

b) 3. govornik: *danas, dan, jedan, žedan, rođendan, dobar, sam, nisam...*

c) 1. govornik: *dan, dana, danas, sam...*

c) 2. govornik: *dan, danas, jedan, manje, sam, nisam...*

c) 3. govornik: *dan, danas, kasnije, jedan, dobar...*

*

U istraživanju je potvrđen i primjer čakavske nepreventivne vokalizacije koja se smatra alijetotom čakavskoga narječja, a manifestira se u refleksu poluglasa u „slabu položaju“. Naime, kao što je već navedeno gore u tekstu, u razdoblju od 10. do kraja 12. stoljeća došlo je do redukcije poluglasa u slabim položajima, dok su se u jakim položajima vokalizirali u drugi samoglasnički fonem (*a/e/o*). Međutim, teza o generalnoj redukciji poluglasova može se prihvatiti za finalni dio riječi, ali ne i za početni dio, osobito u dvosložnih riječi. Tomu u prilog govore primjeri poput *daska < dьska, magla < mьgla, stablo < stьblo*, u kojima se *gor* i *jer* nisu reducirali, iako su se našli u slabom položaju, nego su se vokalizirali (Moguš 1977: 20). Ova je pojava, kao što je već rečeno, karakteristična za čakavsko narječje u kojemu se vokalizacija slaboga poluglasa nije samo odvijala u južnoslavenizmima (*daska, magla, snaha, stablo*), već i u ostalim primjerima: *ča < psl. čь* prema štokavskom *što*; *va* ili *v < vь* prema štokavskom *u*; *vavek, vavik < vьvěkь* prema štokavskome *uvijek*; *kade, kadi < kьde* prema štokavskome *gdje* itd. (Moguš 1977: 21)

U ovome je istraživanju uočen samo jedan primjer čakavske jake vokalnosti – *kadi* te je potvrđen u dvoje govornika starije dobne skupine te u dvoje govornika mlađe dobne skupine:

a) 1. govornik: *Tu **kadi** ono puno ženski radi..Tu su bile evo **kadi** sam ja.*

a) 2. govornik: *Znaš **kadi** je Hrvoje Salopek?*

c) 2. govornik: *Mogao je prepoznat da smo od tuda, pogotovo zbog oznake mjesta, priložne oznake mjesta **kadi**.*

c) 3. govornik: *Ovako neka dugoreška riječ. Mislim da **kadi**...**Kadi** jesi?*

Zaključno, ovom analizom je potvrđeno da se je poluglas u dugoreškome govoru reflektirao u *a*. Također, analizom je uočen i primjer čakavske jake vokalnosti – *kadi*, koji se je potvrdio kod dvoje govornika starije dobne skupine te kod dvoje govornika mlađe dobne skupine.

4.1.4. Refleks jata

Praslavenski *ě* dao je različite reflekse u hrvatskim narječjima. U kajkavskome narječju refleks jata je ekavski, odnosno jednak je refleksu poluglasa, što se općenito naziva i prvom kajkavskom jednadžbom, a ona se ubraja u alijetete kajkavskoga narječja. Također, u kajkavskome narječju ima i doseljeničkih ikavskih govora. U štokavskome narječju refleks jata ima različite realizacije. Može biti ili jednoznačan dosljedan ikavski refleks jata u svim kategorijama ili dvoznačan i višeznačan refleks u zavisnosti od kvantitete, intonacije i gramatičke kategorije te su moguće sljedeće tri kombinacije: /i/, /e/; /i/, /e/, /je/; /ije/, /je/, /i/; /e/, /i/. U čakavskome se narječju također ostvaruju različiti refleksi jata, a kako dugoreški govor, s obzirom na refleks jata, pripada čakavskim ikavsko-ekavskim govorima³¹, na njih ćemo se malo detaljnije osvrnuti. Naime, praslavenski *ě* dao je u čakavskom narječju sljedeće ostvaraje: /e/, /i-e/, /i/ i /je/. Autor M. Moguš (1977: 37) navodi da su različiti refleksi jata stvorili nekoliko zona koje se mogu geografskih razmjestiti. Prva zona obuhvaća područje istočne i središnje Istre te otok Cres i sjeverni dio Lošinja te se u toj zoni ostvaruje ekavski refleks jata. Drugu zonu čini Hrvatsko primorje na potezu od Bakra do Senja, neki čakavski govori u Gorskom kotaru i u Lici, svi Kvarnerski otoci, osim već spomenutog Cresa i dijela Lošinja, otoci zadarskog arhipelaga od Silbe, Oliba, Molata, Ista i Sestrinja do Dugog otoka, Iža i Rave, Ugljana i sjevernog dijela Pašmana. U toj zoni refleks jata je ikavsko-ekavski. L. Jakubinskij i K. H. Meyer navedenu su dvostrukost realizacije refleksa jata protumačili kao pojavu zakonitosti, a ne slučajnosti, stoga je kasnije uspostavljeno Jakubinskij-Meyerovo pravilo:

$$\mathring{e} + t, d, n, l, r, s, z + a, o, u, \emptyset = e$$

U svim je ostalim slučajevima *ě* dao *i*. Nadalje, povijesna dokumentacija potvrđuje da se je ikavsko-ekavski refleks jata protezao na sjeveroistok sve do Kupe. Treću zonu pak čine govori na otocima južnije od Pašmana, a na kopnu južnije od Zadra. U navedenoj zoni ostvaruje se treći čakavski refleks jata, ikavski. Posljednji refleks jata, jekavski, ostvaruje se isključivo na otoku Lastovu. Stoga Moguš zaključuje da „s obzirom na refleks jata čakavsko narječje nije

³¹ Prema dosadašnjima je istraživanjima dugoreškoga govora, refleks jata u dugoreškim govorima ikavsko-ekavski. Autor A. Šojat (1986: 44) navodi da se na mjestu nekadašnjega glasa jata u dugoreškome govoru ostvaruju refleksi *i* ili *e*, s naglaskom da je refleks *i* češći nego *e*. Autorica I. Lukežić (1990: 24) je govore koji pripadaju dugoreškoj općini svrstala u čakavske govore s ikavsko-ekavskim refleksom jata po pravilu Jakubinskij-Meyer.

jednoobrazno te se kao cjelina odlikuje kod ove izoglose njemu svojstvenom sustavnošću. Ta se sustavnost manifestira ikavsko-ekavskom zakonitošću i ekavskom, ikavskom i jekavskom konsekvencijom.³²

Autor D. Brozović (1988: 87) smatra da je jedan od osnovnih kriterija podjele čakavskog narječja refleks jata te da se s obzirom na njega čakavsko narječje može podijeliti s obzirom na šest dijalekata s pet tipova refleksa jata:

1. *Buzetski ili gornjomiranski dijalekt* u kojem se jat očuvan kao poseban fonem /ɛ/ prema /æ/ < e, ɛ. Navedeni dijalekt prostire se u sjevernom dijelu kopnene istre.
2. *Jugozapadni istarski ili štakavsko-čakavski dijalekt* u kojem se ostvaruje ikavski refleks jata. Dijalekt se prostire na zapadnoj istarskoj obali južno od donje Mirne i u vodičkoj oazi i SI Istri.
3. *Sjevernočakavski ili ekavskočakavski dijalekt* u kojem se ostvaruje ekavski refleks jata, a pripadaju mu istočno-istarski govori od ušća Raše na sjever, govori u okolici Žminja i Pazina, obala Hrvatskoga prigorja do Bakra i otoci Cres i sjeverni Lošinj.
4. *Srednjočakavski ili ikavsko-ekavski čakavski dijalekt* u kojem se ostvaruje ikavsko-ekavski refleks jata te je najrasprostranjeniji među čakavskim dijalektima. Naime, prostire se na otocima od Krka i južnoga Lošinja do Ugljana i Dugoga otoka, na obali od Kraljevice do Novoga, a zahvaća i Senj. Obuhvaća sve govore u unutrašnjosti, ličke i pokupske te najveći dio Gradiške.
5. *Južnočakavski ili ikavskočakavski dijalekt* u kojem se ostvaruje ikavski refleks jata te obuhvaća kopneni dio uz more, od Novigrada i Privlake do ušća rijeke Cetine. Ipak glavnina tog dijalekata je na otocima, i to od Pašmana na zapadu do Korčule i Visa na istoku te na dijelu poluotoka Pelješca. Također, ovome dijalektu pripadaju i migracijski ikavskočakavski govori u sjeverozapadnoj Istri između donje Mirne i Dragonje, s jednim pojasom južno od Mirne.
6. *Lastovski ili jekavskočakavski dijalekt* u kojem se ostvaruje jekavski refleks jata te mu pripada isključivo otok Lastovo.

U ovome su istraživanju potvrđene dosadašnje tvrdnje (Šojat 1986: 44) da se u dugoreškome govoru ostvaruje ikavsko-ekavski refleks jata. No, potvrđena je i uporaba

³² Moguš, Milan. 1977. *Čakavsko narječje: fonologija*. Zagreb: Školska knjiga, str. 43.

ekavskoga i ikavskoga refleksa jata izvan pravila Jakubinskij-Meyer. Također, u istraživanju se je potvrdio utjecaj hrvatskoga standardnog jezika u pojavi ijekavsko-jekavskoga refleksa jata.

U starijoj dobnoj skupini samo je kod prvoga govornika potvrđeno staro stanje refleksa jata, odnosno ikavsko-ekavski refleks jata po pravilu Jakubinskij-Meyer, ali i ekavski refleks jata izvan pravila:

a) 1. govornik:

- ikavsko-ekavski refleks jata po pravilu Jakubinskij-Meyer: *dica, pobignit, Mrižnicu, nedilju, sikal, živili, mesto, susedu, praded, svetu, ded...*
- ekavski refleks jata izvan pravila Jakubinskij-Meyer: *uvek, posle, nigde, pobegli, ovde, čoveče, venčali, dvesto, dve, promenilo, pripovedam, mleko, mesecu, lečenje, lepo, beli, dole...*

Kod ostale dvije govornice starije dobne skupine uz ikavsko-ekavski refleks jata, potvrđeni su u manjoj mjeri ekavski i ikavski refleks jata izvan pravila Jakubinskij-Meyer te ijekavsko-jekavski refleks jata³³:

a) 2. govornik:

- ikavsko-ekavski refleks jata po pravilu Jakubinskij-Meyer: *cela, svet, suseda, belo, živili...*
- ekavski refleks jata izvan pravila: *dve, uvek, dole, lepa, de, vreme, posle, cvećarna, cveće, svetlo...*
- ikavski refleks jata izvan pravila: *vidila, volila, živili...*
- ijekavsko-jekavski refleks jata: *djetinjstvo, djece, susjedstvu, promjeni, osjetila, ocjenu, pjevat, dijete, uvijek, riječi, vrijeme...*

a) 3. govornik:

- ekavski refleks jata izvan pravila: *dve, posle...*
- ikavski refleks jata izvan pravila: *volila, zavolila, razbolila...*
- ijekavsko-jekavski refleks jata: *smjer, djetinjstvo, djeca, sjećam, ocjene, poslije, lijepo, uvijek, vrijeme...*

³³ Druga govornica starije dobne skupine završila je karlovačku Gimnaziju te je započela studij Cvjećarstva na Agronomskome fakultetu u Zagrebu. Treća govornica starije dobne skupine također je završila karlovačku Gimnaziju, nakon koje je završila studij Kemije na PMF-u u Zagrebu. Nakon studija radila je kao nastavnica kemije. Stoga iako cijeli život žive u Dugoj Resi, na obje je govornice utjecao hrvatski standardni jezik.

U srednjoj dobnoj skupini također se ostvaruju raznovrsni refleksi jata:

b) 1. govornik:

- ikavsko-ekavski refleks jata po pravilu Jakubinskij-Meyer: *posela, primer...*
- ekavski refleks jata izvan pravila: *susedima, dole, deda...*
- ikavski refleks jata izvan pravila: *živili*
- ijekavsko-jekavski refleks jata: *djetinjstvo, sjećat, sjedil, ljeto, cijeli, poslije...*

b) 2. govornik:

- ikavsko-ekavski refleks jata po pravilu Jakubinskij-Meyer: *primer*
- ekavski refleks jata izvan pravila: *lepo, dole, dve, uvek...*
- ijekavsko-jekavski refleks jata: *djetinjstvo, djece, primjer, susjedi, ocjenu, sjetil, dvije, vrijeme...*

b) 3. govornik:

- ikavsko-ekavski refleks jata po pravilu Jakubinskij-Meyer: *deda*
- ikavski refleks jata izvan pravila: *živila, živilo, vidilo...*
- ijekavsko-jekavski refleks jata: *ljeta, djeda, razumjela, promjena, sjećanju, djeca, susjeda, uvijek, sijeno, bijeg, riječ, vrijeme, dvije...*

U mlađoj dobnoj skupini, kao što je i očekivano, potvrđeno je vrlo malo ikavsko-ekavskoga refleksa jata, dok prevladava ijekavsko-jekavski refleks jata:

c) 1. govornik:

- ikavsko-ekavski refleks jata po pravilu Jakubinskij-Meyer: *celo, napred*
- ikavski refleks jata izvan pravila: *volila*
- ekavski refleks jata izvan pravila: *vreme, negde, pogrešiš, dve...*
- ijekavsko-jekavski refleks jata: *živjela, htjela, dvije, uvijek, poslije...*

c) 2. govornik:

- ekavski refleks jata izvan pravila: *nigde*
- ijekavsko-jekavski refleks jata: *djetinjstvo, sjećam, djece, ocjena, primjer, uvijek, riječ, cijelom...*

c) 3. govornik:

- ikavski refleks jata izvan pravila: *bolilo*
- ijekavsko-jekavski refleks jata: *mjeseca, djecom, susjed, sjedila, vidjela, voljela, oduvijek, dvije, uvijek, vrijeme, lijepo...*

Zaključno, u analizi ogleđa govora staro je stanje u refleksu jata potvrđeno isključivo kod prvoga, ujedno i najstarijega govornika starije dobne skupine. Naime, kod toga je govornika potvrđen ikavsko-ekavski refleks jata po pravilu Jakubinskij-Meyer, s nekoliko primjera ekavskoga refleksa jata izvan pravila. Kod ostalih su govornika svih triju skupina, uz ikavsko-ekavski refleks jata po pravilu Jakubinskij-Meyer, potvrđeni ikavski i ekavski refleks jata izvan pravila te u najvećoj mjeri, pod utjecajem standarda, ijekavsko-jekavski refleks jata. Također, u analizi je potvrđeno da kod treće govornice starije dobne skupine, kao i kod dvoje govornika mlađe dobne skupine, u potpunosti izostaje ikavsko-ekavski refleks jata po pravilu Jakubinskij-Meyer, a prevladava ijekavsko-jekavski refleks jata koji čini novo stanje u dugoreškome govoru.

4.1.5. Akcentuacija

Iako se na području Duge Rese i njezine okolice danas mogu susresti različiti sustavi na koje djeluju okolni utjecaji karlovačkoga govornog područja i utjecaji hrvatskoga standardnog jezika, što zbog školovanja izvan Duge Rese, što zbog svakodnevnoga utjecaja medija, prozodijski inventar dugoreškoga govora moguće je svesti na dva naglaska: kratki i dugi. Autor A. Šojat (1986: 49) navodi da se ta dva akcenta najčešće ostvaruju kao paralelni štokavski silazni akcent, koji se ponekad može ostvariti i s uzlaznom intonacijom. Ta intonacija je novija pojava koja još nije znatnije poremetila dvoakcenatski sustav. Stoga akcentuacija dugoreškoga govora pripada novijoj čakavskoj akcentuaciji.

Prije same analize, valja objasniti kako je do toga stanja uopće došlo. Autor M. Moguš (1977: 52–53) uzeo je starohrvatski sustav kao polaznu točku u određivanju akcenatskih tipova. Taj starohrvatski sustav M. Moguš naziva *starim* sustavom te on čini prvi akcenatski tip. Promjeni mjesta akcenta prethodila je promjena tona i trajanja, stoga je u drugom akcenatskom tipu, kojega M. Moguš naziva *starijim*, sačuvana stara akcenatska mjesta na kojima je došlo do izmjene trajanja ili intonacije. Kao treći akcenatski tip, M. Moguš navodi *noviji* akcenatski sustav u kojemu je došlo do djelomičnog pomicanja akcenatskog mjesta. U četvrtom tipu akcentuacije došlo je do potpunog pomicanja starih akcenatskih mjesta, a naziva se *novim* akcenatskim sustavom. M. Moguš (1977: 54) navodi želimo li utvrditi kojem akcenatskom tipu neki govor pripada, trebamo promatrati od koliko i kojih se naglasaka sastoji tip akcentuacije.

Stoga M. Moguš iznosi da je polazni čakavski sustav stari troakcenatski tip s tri naglasaka (ǎ, â, ǎ). Što se tiče distribucije, sva tri naglasaka su mogla stajati na svim trima pozicijama u riječi. Taj stari troakcenatski sustav upotrebljava se u istočnom dijelu Istre, u Hrvatskom primorju i na otocima od Pašmana do Lastova. Zaključuje da je taj tip svojstven najvećem dijelu čakavskoga govornoga područja. Prema Moguševoj (1977: 55) teoriji prva je promjena u starom troakcenatskom sustavu bila promjena akuta $\text{ǎ} > \text{â}$ koja je najprije zahvatila samo finalne slogove, dok je akut opstao u inicijalnoj i medijalnoj poziciji. Taj je sustav M. Moguš nazvao starijim troakcenatskim sustavom te je navedeni akcenatski tip svojstven govorima na otoku Visu i Hvaru. Nakon gubitka akuta na finalnoj poziciji, uslijedio je gubitak akuta na inicijalnoj poziciji, a nakon gubitka i na medijalnoj opoziciji, dobiven je stariji dvoakcenatski sustav s dva naglasaka (ǎ, â). On se ostvaruje u govorima zapadne i sjeverne Istre, nekim krčkim govorima, na Lošinju, Cresu, Unijama, na Rabu, Pagu i Ugljanu te na otocima Silbi, Olibu i Dugom otoku. Nakon gubitka akuta, došlo je do nove promjene, promjene mjesta naglasaka. Naime, iako većina čakavskih govora čuva staro akcenatsko mjesto, u nekim je čakavskim govorima došlo do pomicanja akcenta te su prednaglasne duljine postale uzlazne. Kako je došlo do pomicanja naglasaka na prethodni slog, tako je dobiven *noviji* akcenatski tip. Taj noviji sustav pokazuje različite realizacije. U jednome je pomaknut finalni ǎ pa je dobiven novi uzlazni akcent (´) te *noviji* troakcenatski sustav, dok je *noviji* dvoakcenatski sustav nastao nakon što je u govorima u kojima je akut u svim položajima zamijenjen dugosilaznim akcentom, došlo do regresivnoga pomaka akcenta te se je na prethodnom kratkom nenaglašenom vokalu našao (ǎ) naglasak, a na prethodnom dugom nenaglašenom vokalu (â) naglasak (Moguš 1977: 55–62).

Autor J. Lisac (2009: 23) polazi od Moguševe teorije te navodi da se polazni prozodijski sustav čakavskih govora sastoji se od tri akcenta (ǎ, â, ǎ) sa sačuvanim mjestom akcenta i s čuvanjem nenaglašene duljine. Kratkosilazni akcent dolazi na mjesto kratkoga silaznoga praslavenskoga akcenta, dok dugosilazni akcent dolazi na mjestu praslavenskoga cirkumfleksa. Što se tiče broja akcenata, čakavski su dijalekti vrlo različiti pa je tako akcentuacija ikavsko-ekavskoga čakavskoga dijalekta vrlo različita u pojedinim zonama prostiranja. Govore dugoreško-karlovačkoga područja, uz ostale navedene govore³⁴, J. Lisac (2009: 106) svrstava

³⁴ Govori oko Brinja, Jezerana, Otočca, govori u Žumberku, govori Opatijskoga krasa, govori Čepića i Šušnjevice u Ćićariji, govor Drage, govor Bribira, Dubašnice, Milohnića, Njivica i Skrpčića na Krku, uz govore dugoreško-karlovačkog područja, svrstavaju se u novije akcenatske sustave (Lisac 2009: 106).

u sustave u kojima je došlo do sustavne promjene staroga akcenatskog mjesta ili do djelomične promjene stare distribucije akcenata, a nazivaju se novijim akcenatskim sustavima.

U ovome je istraživanju potvrđen dvoakcenatski sustav u dugoreškome govoru te je samo kod jedne govornice starije dobne skupine potvrđen kratkouzlazni naglasak, i to u samo jednom primjeru – *gimnazija*. U prvotnome su istraživanju kratki i dugi naglasak potvrđeni u inicijalnome i medijalnome slogu. Kako je u ogledu govora samo trojice govornika potvrđen po jedan primjer dugosilaznoga naglaska u finalnome slogu (*buđovân, redâr, bušâč, biljâr*), provela sam naknadno istraživanje kojim sam nastojala ustvrditi ostvaruju li se dugosilazni i kratkosilazni naglasci i u finalnome slogu ili je došlo do akcenatske promjene na prethodni slog kao uzlazni. U naknadnome istraživanju zatražila sam govornike da izgovore sljedeće riječi: *fakultet, advokat, kaput, seljak, pastir, gospodar, folirant, zabušant, koncert, dokument*. Naknadno sam istraživanje provela s jednim govornikom starije dobne skupine, dvoje govornika srednje dobne skupine te sa svo troje govornika mlađe dobne skupine. Kod svih ispitanika potvrdio se je isti rezultat. Kako je riječ o naknadnome istraživanju, rezultat je u tablici istaknut „masno otisnutim“ slovima.

Tablica 2. Prikaz akcentuacije u govornika starije dobne skupine

	vrsta naglaska	jednosložne riječi	inicijalni slog	medijalni slog	finalni slog
1. govornik	kratki naglasak	<i>žřd</i>	<i>tâta, knjĭge, plöče, šëgrt,</i>	<i>crtânje, ožënil, kilomëtar, dopëljaju, ujÛtro</i>	<i>folirânt, zabušânt, koncërt, dokumënt</i>
	dugi naglasak	<i>jâ, dvâ, Bôg, pôl, môj</i>	<i>škôlu, krënili, plâće, nâgradu, jârca, zâbava, svîđa</i>	<i>generâcija, radiôni, polôžil, pripovëdam, unûtra, obûkal, prigovâram</i>	<i>buđovân, partizân, fakultët, advokât, kapût, seljâk, pastîr, gospodâr</i>

2. govornik	kratki naglasak	<i>nàs, trì, bràt</i>	<i>dvàdeset, tìsuću, gòdine, djèce, màma, ùnuka</i>	<i>najmlàdi, četřnaest, košàri, jedànaesto, prihvàtili, naučila</i>	/
	dugi naglasak	<i>dvê, pôl, já, mî, đâk, dôm</i>	<i>ôsme, trûdna, sêku, prîzemlje, bêba, mùža</i>	<i>najstàrija, Austràliji, televîzije, pomâgala, kućânstvu, iznenâdeni, prodâval, pekârna</i>	/
3. govornik	kratki naglasak	<i>smjêr, dãn, ràt, svè</i>	<i>živim, jèdnu, nõrmalno, ràzdoblje, dãnna, tàta, ùčenici</i>	<i>osamdèset, polòžila, šezdèset, najradòsnije, keràmike, zapòslila</i>	/
	dugi naglasak	<i>tô, Stôl, ôn, dvâ, pêt</i>	<i>hòdat, pête, živim, Kârlovcu, ràdit, kêmije, prêdmetu, stvârno</i>	<i>fakultêtu, zanîmanje, studîrala, problêma, odgovârajuće, vesêlje, interesîra, studîram, inžinjêra</i>	/

Tablica 3. Prikaz akcentuacije u govornika srednje dobne skupine

	vrsta naglasaka	jednosložne riječi	inicijalni slog	medijalni slog	finalni slog
1. govornik	kratki naglasak	<i>văn, vřt, dăn</i>	<i>Drăgutin, žřivot, řgrali, măma, tăta, băka, trôkut, kũhala, vřnograd</i>	<i>řestdëset, elektrořnstalater, sedamdësete, redôvito, indũstriji, poljoprřivrede, osamdësete</i>	<i>folirănt, zabuřănt, koncërt, dokumënt</i>
	dugi naglasak	<i>këçr, tăm, njôm mî, drũg, dvă</i>	<i>Dădo, Kărlovcu, prũgi, sũsedima, pôbožna, klũpi, străřnu, žřivili, plôçu</i>	<i>komplicřrano, zabrănjeno, disciplinřrano, betonřralo, okũpat, pomăgal, donësi, vjeronăuk</i>	<i>redăr, fakultët, advokăt, kapũt, seljăk, pastřr, gospodăr</i>
2. govornik	kratki naglasak	<i>năs, prřst, brôj</i>	<i>ôtok, ôbrade, djëce, prřjatelja, prřroda, svădbe, řkărice, djëtinjstva</i>	<i>řesdëset, indũstrije, zaborăvljene, neraskřdiva, strogôça, geografřija, matemătiku, polăgano</i>	/
	dugi naglasak	<i>jă, tô, mî, môj, kũm</i>	<i>bôlnice, řkôlu, mëdijima, řřbu, tũkla, răzred, săta, lëdima,</i>	<i>ljevaôni, metăla, skrivăça, svijëtu, lektřru, obrazovănje, iznenadënje, televřzija,</i>	<i>buřăç, biljăr</i>

			<i>prêdmet, kîno</i>	<i>pretpremiijêra, kafîca</i>	
3. govornik	kratki naglasak	<i>šèst, dãn, trì, svì</i>	<i>dvàdeset, sùrugom, sèlu, ròditeljima, sèstrama, hàljine, nèstašna, gànak, nògomet, kùkuruz, jèzika</i>	<i>šestdèset, štrìkati, naprãvila, razigrani, poljoprìvredom, provòdila, naprãviti, kilomètra</i>	<i>folirànt, zabušànt, koncèrt, dokumènt</i>
	dugi naglasak	<i>njú, tô, já, táj, kût</i>	<i>pêtog, šèstog, ôsme, Kârlovcu, živila, često, šívati, dâvati, râzlika, kûpali, Dôbri, sâditi, grôžđe, zdénac, râzred, grâda, sâstavke</i>	<i>odrâsla, mjesèci, oblâčila, skrivâča, krumpîr, divânit, ispočêtko, poznâvali, pjevâč, simpâtija, sastâvljati, orijentâcije</i>	<i>fakultêt, advokât, kapût, seljâk, pastîr, gospodâr</i>

Tablica 4. Prikaz akcentuacije u govornika mlađe dobne skupine

	vrsta naglasaka	jednosložne riječi	inicijalni slog	medijalni slog	finalni slog
1. govornik	kratki naglasak	<i>kći, stric, tri, smjër, kräj, käj</i>	<i>rädim, ödjelu, ùdana, mämom, tätom, sëstrom, dëdom, bäkôm, ìgrali, ödbojku, ròditelji, èkonomist</i>	<i>Dijàna, župàniji, finàncije, sestrična, poljoprìvredom, policàjca, kukurüza, osamdëset, učiteljica, povüčena, sramëžljiva</i>	<i>folirànt, zabušànt, koncèrt, dokumènt</i>
	dugi naglasak	<i>jâ, pôl, tô, dãn, pût, räd, srâm</i>	<i>živim, mùža, živjeli, lôpova, krênula, škôlu, prêdmeti, mâšinu, pîsali, fërmana, kûma</i>	<i>pomâgali, okûpljali, dopûštala, pomâgala, zadâtke, dizâjna, usposobljâvanje</i>	<i>fakultët, advokât, kapût, seljâk, pastîr, gospodâr</i>
2. govornik	kratki naglasak	<i>dãn, trì, brøj, brže, pîvi, pèt, slüh, dvà</i>	<i>ime, vèljače, gòdine, hòbi, glàzba, ùlici, vřtić, kùhala, vòde, dãnas,</i>	<i>devedëset, magistar, biciklima, vremènima, bazènciíc, matemàtike</i>	<i>folirànt, zabušànt, koncèrt, dokumènt</i>

			<i>prèdstava,</i> <i>màjka</i>		
	dugi naglasak	<i>tô, mî, bìl,</i> <i>fìn, svôj, njê,</i> <i>môj</i>	<i>Ânte,</i> <i>Kârlovcu,</i> <i>živim,</i> <i>râdim,</i> <i>zâručnicom,</i> <i>rûčak,</i> <i>škôlu,</i> <i>râzred,</i> <i>stâlno,</i> <i>svîram,</i> <i>nâstavu,</i> <i>svîranja,</i> <i>sâta</i>	<i>zanîmanju,</i> <i>inžênjer,</i> <i>klavijatûre, ekîpa,</i> <i>vršnjâka,</i> <i>operâcije,</i> <i>prozívao,</i> <i>metôdama,</i> <i>nastúpat,</i> <i>klavîrom,</i> <i>popôdne</i>	<i>fakultêt,</i> <i>advokât,</i> <i>kapût,</i> <i>seljâk,</i> <i>pastîr,</i> <i>gospodâr</i>
3. govornik	kratki naglasak	<i>fâks, brât,</i> <i>pût, tñi, nôć</i>	<i>tìsuću,</i> <i>dèvetsto,</i> <i>tâta, bròda,</i> <i>pèkaru,</i> <i>ljèta, svàđa,</i> <i>trèšnjâ</i> <i>čûvale,</i> <i>plâkala,</i> <i>žènit,</i> <i>pòznanici,</i> <i>gènijalan</i>	<i>devedèset,</i> <i>matemàtiku,</i> <i>zanìmljivo,</i> <i>Anamarîja,</i> <i>zavòljela</i>	<i>folirânt,</i> <i>zabušânt,</i> <i>koncèrt,</i> <i>dokumènt</i>
	dugi naglasak	<i>jâ, tâj, tô,</i> <i>tâj, njû, dâñ</i>	<i>Bârbara,</i> <i>sêdme,</i> <i>škôlu, stânu,</i> <i>dôba, mâla,</i> <i>zâbava,</i> <i>sûsjed,</i> <i>vrâta,</i>	<i>fakultêta,</i> <i>gimnâziju,</i> <i>studîram,</i> <i>izmjenjîvali</i> <i>famîliji, telefôn,</i> <i>zadâtak</i>	<i>fakultêt,</i> <i>advokât,</i> <i>kapût,</i> <i>seljâk,</i> <i>pastîr,</i> <i>gospodâr</i>

			<i>sâtima, fôre, lûdi</i>		
--	--	--	-------------------------------	--	--

Zaključno, ovim istraživanjem, kao i naknadnim istraživanjem potvrđeno je dosadašnje stanje u dugoreškome govoru. Naime, potvrđeno je da se u dugoreškome govoru i dalje ostvaruje isključivo dvoakcenatski sustav koji se sastoji od dugosilaznoga i kratkosilaznoga naglasaka te se oba naglasaka mogu pojaviti u jednosložnih riječi te u inicijalnom, medijalnom i finalnome slogu višesložnih riječi. Samo je kod jedne govornice starije dobne skupine potvrđen kratkouzlazni naglasak u primjeru – *gîmnazija*, dok je isti primjer u govornika mlađe dobne skupine potvrđen kao – *gimnâzija*.

4.1.6. Sudbina finalnoga glasa /l/

Finalno /-l/ razvilo se je iz praslavenskoga /-lъ/ > /-lə/, a nakon što je krajem 14. i početkom 15. stoljeća uslijedila redukcija finalnih poluglasova, kao rezultat ostalo je finalno /-l/, koje se u nekim govorima zadržalo neizmijenjeno, dok je u nekim drugima uslijedila izmjena. Naime, finalno /-l/ jest jezična činjenica koja pripada svim trima hrvatskim narječjima, no u svakome narječju ima različite realizacije. Različita realizacija finalnoga /-l/ i u kajkavskome i u čakavskome narječju spada među alteritetne značajke. Naime, u svim trima narječjima postoje govori koji su finalno /-l/ zadržali bez izmjena, a autorica S. Vranić (2005: 247) smatra da je takvo stanje zadržano konzervativnim sustavima, dok se je u nekim govorima štokavskoga i čakavskoga narječja vokaliziralo u /a/. U nekim pak govorima čakavskoga i kajkavskoga narječja došlo je do promjene u kojoj je finalno /-l/ zamijenjeno poluvokalom /ɥ/ s naknadnom konsonantizacijom u *f* ili *v*. Nadalje, finalno /-l/ reduciralo se je samo u dijelu čakavskog narječja, stoga se ta redukcija smatra alijetetnom značajkom čakavskog narječja. U nekim govorima štokavskoga narječja došlo je do promjene u kojoj je finalno /-l/ vokalizirano u *o* te se ta jezična činjenica smatra alijetetom štokavskoga narječja (Lukežić 2012: 175–177).

U dosadašnjim istraživanjima (Šojat 1986: 46) stoji da je u dugoreškome govoru zadržano neizmijenjeno finalno /-l/. Istražujući jezične mijene, između ostaloga i trenutno stanje finalnog /-l/ u dugoreškome govoru, došla sam do zanimljivoga i šarolikoga zapažanja. Naime, u starijoj

je dobnoj skupini kod dvoje govornika potvrđena uporaba isključivo zadržanoga finalnog /-l/, dok je kod trećega govornika potvrđena vokalizacija finalnog /-l/ u /o/³⁵:

- a) 1. govornik: *Imal sam tatu, mamu, brata i sestru...E kad je **došal** tata iz vojske onda je **dobil** kao malo starije godište je on **bil**, pa je **dobil posal** u fabriki.*
- a) 2. govornik: *On je **išal** s menom u razred...Nismo mi imali prodavaonu odmah poslije rata kad je to tata **mogal** otvorit negde pedesete godine i onda se je kruh **prodaval**...**Uzimal** je brašno od njih za pekarnu.*
- a) 3. govornik: *Učitelj Katušin je stvarno **bio** dobar, **volio** nas je sve...Stanovali smo u školi, a razred je **bio** gore na katu, tak da sam u šlapama išla gore u školu...I tako je on **govorio**, **bio** je nešto mlađi od nas i uvijek nas je **obavještavao** kako će mama reagirat.*

U srednjoj dobnoj skupini potvrđena je uporaba isključivo neizmijenjenoga finalnog /-l/ kod samo jednoga govornika, dok je kod drugoga potvrđena kombinacija uporabe neizmijenjenoga finalnog /-l/ u većoj mjeri i vokalizacije u o u manjoj mjeri. Kod trećega govornika, zbog treme i nesvjesnoga nastojanja da govori na standardu, potvrđena je uporaba isključivo vokaliziranoga finalnog /-l/ u o:

- b) 1. govornik: *Tak da sam ja **bil** možda ono jedini dečko i jedan kaj je do dede **dolazil**...Tak si **dobil** poziv i **moral** si ić tada i tada i bit tamo...Onda sam **došal** doma i onda sam opet **bil** bez posla i onda sam si **našal posal** u jednoj privatnoj firmi.*
- b) 2. govornik: *To sam **imao** dojam kao da putujem po svijetu. Taj predmet sam stvarno **volio**. A najviše sam **mrzil** matematiku...Djetinjstvo sam **proveo** na Inzlu...**Veselio** sam se svakom danu kad sam **išal** u školu. Uvek sam nešto tel kupit kad sam **išal** iz škole jer volim uvek nešto doma petljat i radit jer sam po struci alatničar.*
- b) 3. govornik: *Deda Stjepan **znao** je napraviti drvene grablje...Ljeti kad je **bio** žedan, **znao** mi je reći...Kad netko nije **bio** dobar, **morao** je ići u kut ili je **dobivao** packe po rukama...Nosili smo plave kute i tako da se ispod njih nije vidilo tko je što **nosio**.*

Kod mlađe dobne skupine, kao što je i očekivana pretpostavka, uočava se utjecaj standardnoga jezika i školovanja izvan Duge Rese te često koriste kombinaciju uporabe neizmijenjenoga finalnog /-l/ i vokaliziranoga oblik s o:

- c) 1. govornik: u ogledu govora nema potvrda

³⁵ Utjecaj standarda zbog školovanja izvan Duge Rese.

- c) 2. govornik: *Tamo je bila teta Mirjana koje sam se **bojao**...Sjećam se da sam u vrtiću počel učiti engleski...U osnovnu školu sam **krenil** tisuću devetsto devedeset devete godine. Tad sam **upisao** uspješno prvi razred osnovne škole i sjećam se da me je mama dovela pred osnovnu školu.*
- c) 3. govornik: *Pa tata je **radio** na brodu u to doba kad sam ja bila mala pa ti je često **odlazio** na brod i onda kad se je **vratio**, onda je u biti mene **čuvao**...Tetak je **napravil** ljuljačke tri...Moj susjed Borna je **bio** moj kao prvi prijatelj.*

Zaključno, analiza je pokazala da je većina ispitanih govornika pod utjecajem standarda. Naime, staro je stanje zadržanoga finalnog /l/ potvrđeno samo kod dvoje govornika starije dobne skupine te jednoga govornika srednje dobne skupine. Kod dviju ispitanih govornica potvrđena je isključivo uporaba finalnog /l/ vokaliziranoga u *o*. Jedna govornica pripada starijoj dobnoj skupini te je kod nje vidljiv utjecaj standarda zbog školovanja izvan Duge Rese, dok druga govornica pripada srednjoj dobnoj skupini te smatram da je u njezinom slučaju riječ o nesvjesnoj težnji govorenja na standardu. Nadalje, kod jednoga govornika srednje dobne skupine kao i kod govornika mlađe dobne skupine potvrđena je kombinacija uporabe zadržanoga finalnog /l/ i vokaliziranoga finalnoga /l/ u *o*.

4.1.7. Sudbina fonema /h/

Prema B. Finki (1971: 29) fonem /h/ najčešće se čuva svugdje gdje mu je po etimologiji mjesto (*hlad, kruh, muha*), no u nekim govorima čakavskoga narječja nestaje bez zamjene: *rastovina* (< hrastovina), *oćeš* (< hoćeš). Također postoje govori u kojima se fonem /h/ zamjenjuje sa /v/ (*kruv, kuvati*) ili sa /f/ (*mufa*). U štokavskim sustavima fonem /h/ se često gubi te predstavlja alteritetnu značajku.

O sudbini fonema /h/ bilo je govora i u dosadašnjim istraživanjima dugoreškoga govora. Autor A. Šojat (1986: 48) navodi da je fonem /h/ u određenom razdoblju razvitka dugoreškoga govora i govora okolnih mjesta potpuno nestao iz sustava tih govora ili je bio zamijenjen s konsonantima *j* ili *v*, dok se je u novije vrijeme počeo pojavljivati u svim istraženim govorima te A. Šojat kaže da je „u neke prodro više, u druge manje, a njegovo je ostvarivanje u pravilu vezano uz dob i školovanje govornika, i uz neke druge izvanjezične faktore“ (Šojat 1986: 48). Autor nastavlja da je uporaba fonema /h/ najfrekventnija u sjeverozapadnom dijelu dugoreške

općine³⁶, ali se u tim govorima često ostvaruju i likovi bez /h/, dok je morfološko finalno /h/ nestalo u svim dugoreškim govorima. Također fonem /h/ se tek izuzetno pojavljuje na kraju riječi te se ne pojavljuje ni u paradigmatičkim oblicima imenica. Što se tiče intervokalnoga /h/, ono je iza vokala stražnje artikulacije prešlo u v, a iza vokala prednje artikulacije u j (Šojat 1986: 48).

U govornika starije dobne skupine potvrđene su nejednake realizacije. Kod prvoga govornika pretežito je potvrđen gubitak fonema /h/, dok je samo u nekoliko primjera potvrđen prijelaz /h/ u /v/, a u dvjema riječima postojanje fonema /h/. Kod drugoga govornika u nekim primjerima izostaje /h/, a u nekima se potvrđuje, dok se kod trećega u potpunosti potvrđuje uporaba fonema /h/:

- a) 1. govornik: *Ona je na mene pazila, ni me mogla, nas dicu **uvatit**...I na pločici je bilo krpica kadi sam pokvaril a b ili to si **odma** zbrisal...Mi smo išli popodne u školu od jedan pa do navečer jer se navečer **odma** žica zatvarala...Troje dice nas je ostalo **mali**...To smo **тели** gledat...Ti ne znaš kakvi ćeš **kruv** uzet, ne znam koje fele sve ovaj veliju kakav **kruv** ovaj onaj...Nama, sjećam se dobro, beli **kruv** smo dobili brašna malo razumiš i to mama beli **kruv**...I tako sam to ja **prihvatil**...A oni su **kuvali** većinom jer su tu u fabriki...Tu su u **kuhinji** se **kuhalo**.*
- a) 2. govornik: *I nisam mogla doć do daha od straha **oćeju** mi umrit mama i tata... Kako je tamo lepo, kako je to sve i ona **oće** ić u Australiju. Moj Dragec ti je dolazil po **kruv**. I onda ga je isto slal po **kruh**. Donese kruha za njih sve tamo kaj su delali i onda je on mene vidil. Ja sam isto prodavala **kruh** kad sam išla, kad već sam se zaposlila. **Reko**: „Kaj si tvrdoglava“. Bil je mrak, a **reko** ja u mraku ne vidim.*
- a) 3. govornik: *Počela sam radit na školi jer mi je to u tvornici nije baš bilo odgovarajuće mjesto koje sam ja **htjela**. A kad sam ušla u gimnaziju onda sam valjda još više to **prihvatila**. On je **htio** matematiku, ali ja. Prema tome, ti **odmah** moraš vidit. Crkva nam je bila **odmah** pri ruci. I ovo je bila **kuhinja** već onda.*

U srednjoj dobnoj skupini također su potvrđene raznovrsne realizacije. Kod prvoga govornika pretežito se je potvrdila uporaba fonema /h/, dok je samo u dvjema riječima potvrđen izostanak. U drugoga govornika potvrđen je izostanak fonema /h/ samo u obliku pomoćnoga glagola htjeti, dok se kod trećega govornika potvrdila uporaba fonema /h/:

³⁶ Bosiljevo, Vukova Gorica, Prilišće, Lončar Brdo.

- b) 1. govornik: *E onda je znala isto kad ju je **uhvatilo**...Ona je **kuhala** ručak...Onda su **hranili** dva prasca i kokoše...Tu je puno ljudi delalo, **svakakvih** ljudi...Ono devedest prve se **kuhalo**...Ko koga je snimil, **uvalil**...Ja sam vidil da **odma** mama nekak trza...I tako da sam onda ko mladi muž otišal **odma** u taj Domovinski rat...*
- b) 2. govornik: *Pruži packu pa je **tela** lupit... Uvek sam nešto **tel** kupit... Uvek sam se nešto sjetil i **tel** kupit... Uvek smo **teli** na svadbe ić... Obavezno smo **teli** skrenit na svadbu... Pogotovo kad smo **teli** ić iz Belavića.*
- b) 3. govornik: *Znala nam je šivati iste **haljine, hlače**... **Hranili** smo krave, svinje, kokoši i piliće...**Kuhala** se šunka i jaja...Bojim se samo da to jednoga dana ne bude utjecalo na **njihov** govor.*

U mlađoj je dobnoj skupini kod svih triju govornika potvrđena uporaba fonema /h/:

- c) 1. govornik: *Oduvijek sam **htjela** radit u županiji...I na kraju ja **prihvatila**...Prebacim na taj govor **njihov**.*
- c) 2. govornik: *Nje me bilo nekako **strah**...Baka je **skuhala** ručak...Tad su dolazili učitelji jedan po jedan, a pred školom je bila **hrpa** djece...Ispitivao nam je **sluh**...Nije on **htio** svirat na priredbama...Bogu **hvala**. **Odmah** ga poistovjetim...*
- c) 3. govornik: *Zato što je to došlo **odmah** nakon tog vrtića...Zašto ja to ne mogu **shvatit**...I onda kad je **shvatila** da sam u pravu...E baš sam ti **htjela** reć da se sjećam izleta..Ili će **zahvalit** nekom, ako treba...*

Zaključno, ovim je istraživanjem potvrđena jezična mijena s obzirom na pojavu fonema /h/. Naime, budući da se je prema prijašnjim istraživanjima očekivalo da fonema /h/ nema u sustavu dugoreškoga govora, ovim istraživanjem potvrđeno je, utjecajem standarda, novo stanje, odnosno naknadan ulazak fonema /h/ u sustav. Analizom je utvrđena pojava fonema /h/ u svim dobnim skupinama. Samo kod jednoga govornika prevladava izostanak fonema /h/, no i kod njega se pojavljuje nekoliko potvrda fonema /h/. Dok se kod ostalih govornika potvrđuje ili pretežita ili isključiva uporaba fonema /h/.

4.1.8. Sudbina konsonanskih skupina

U dosadašnjim istraživanjima (Šojat 1986: 47–48) dugoreškoga govora bile su istražene stare konsonantske skupine te su njihovi odrazi u današnjem dugoreškome govoru potvrđeni i

u ovom istraživanju, ali ipak u nekim od njih došlo je do promjene u razvoju zbog utjecaja standarda.

❖ **d'* ima dvostruku realizaciju: *j* (**dj' > *d' > j*) i *ž* (**dj' > *d' > ž*)

U dosadašnjim je istraživanja A. Šojat (1986: 47) navodio da se **d'* najčešće odražava kao *j*, naročito u leksiku vezanom uz seosko gospodarstvo (primjerice *meja*), međutim u svim se istraženim govorima ostvaruje i *ž*, koje očito snažno nadire iz standarda.

U ovome istraživačkome radu nije potvrđen niti jedan primjer razvoja **d'* u *j* niti sekundarnoga *daj* u *j*, već samo razvoj u *ž*. Iz toga proizlazi da je tijekom novijega vremena standard snažno prodro u dugoreški govor te je u današnjim odrazima polaznoga dentala *d'* vidljivo novije stanje u dugoreškome govoru:

- a) 1. govornik: *Meni se to ne sviđa.*
- a) 2. govornik: *Imala sam sestru **mlađu** od mene dve godine. Krunica i **Andelu** čuvaru obavezno.*
- a) 3. govornik: *U **međuvremenu** sam se jasno i udala. Nisam baš pravila veliku razliku **između** onoga ko je imao dva i pet.*

- b) 1. govornik: *U **međuvremenu** se onda rodil sin Ante... jednog **rođaka** Nikice...*
- b) 2. govornik: *Ruke na **leđima**. **Rade** sam čital romane.*
- b) 3. govornik: *Živila sam s roditeljima, bakom i **mlađim** sestrama...Pomagali smo roditeljima saditi krumpir, brati kukuruz, brati **grožđe**.*

- c) 1. govornik: *Meni se **sviđalo** nekako rad u uredu...A razmišljala sam **između** ekonomske i nekog dizajna...*
- c) 2. govornik: *A to nije moj posao da **prosudujem***
- c) 3. govornik: *Ja sam starija, brat je **mlađi**...*

Također, u istraživanju je potvrđeno i to da se *ž* čuva i u riječima preuzetima iz drugih jezičnih sustava, primjerice:

- a) 1. govornik: *On je bil neki **buđovan**. (turcizam)*
- c) 2. govornik: *...Onda smo mi morali pročitati **određeni** broj riječi... (standard)*
- c) 3. govornik: *U školu si trebao doći u **određeno** vrijeme... (standard)*

❖ *st' (psl. *stj i *skj) dao je dvostruk odraz: šć i št

U štokavskome narječju moguće su obje realizacije. Ako se kao rezultat jotacije skupina *stj i *skj ostvaruje skupina št, riječ je o štakavizmu koji pripada alijetetima štokavskoga narječja. U suprotnome, ako se kao rezultat jotacije navedenih skupina ostvaruje skupina šć, riječ je o šćakavizmu koji pripada alteritetnim značajkama štokavskoga narječja. U čakavskome narječju pretežito se čuva skupina šć, dok se skupina št javlja u primljenicama. Obje skupine pripadaju alteritetnim značajkama čakavskoga narječja. U kajkavskome narječju kao kajkavski rezultat primarne i sekundarne jotacije skupine st' ostvaruje se skupina /šć/ koja se smatra alijetetom kajkavskoga narječja, dok se skupina št može pojaviti samo u primljenicama te se sagledava kao alteritetna značajka kajkavskoga narječja.

U dosadašnjim istraživanjima dugoreškoga govora potvrđen je ostvaraj skupine šć, dok je u ovome istraživanju potvrđen i ostvaraj skupine št.

U starijoj dobnoj skupini kod dvoje govornika potvrđen je ostvaraj skupine šć, i to u istim primjerima:

- a) 2. govornik: *Pa u Novigradu na **prošćenju** ove godine.*
- a) 3. govornik: *Onda smo, ako se išlo, išlo se ne znam s mamom i tatom ili s njima na neka **prošćenja**.*

Također, u govornika starije dobne skupine potvrđena je i skupina št u istim primjerima:

- a) 1. govornik: *Onda je dobio kao malo starije **godište**... Ja sam tu bio u **skladištu**...*
- a) 2. govornik: *Al ona je kod mene stanovala u **dvorištu**... Ja sam četrdeseto **godište**... Tamo je Ela i **krštena**...*
- a) 3. govornik: *Dve prijateljice koje su u stvari bile moje **godište**...Na Mrežnicu sam iz **dvorišta** izašla odmah.*

U srednjoj dobnoj skupini samo je kod prvoga govornika potvrđen jedan primjer ostvaraja skupine šć te jedan primjer ostvaraja skupine št, dok kod ostalo dvoje govornika nije potvrđen niti jedan primjer ostvaraja skupina šć i št:

- b) 1. govornik: *Živa muzika po tim recimo **prošćenjima**...Tu je bilo veliko **igralište**...*

U mlađoj dobnoj skupini nije pronađen ostvaraj skupine šć, već isključivo ostvaraj skupine št:

- c) 1. govornik: *U Mrežničkom **Dvorištu**...Kolko je škola pak **dopuštala**...*

c) 3. govornik: **Oprošteno** mi je...

*

Kod svih triju govornika starije dobne skupine potvrđen je primjer *Dugarešćani*. U toj je riječi *ć* sekundaran element koji nije nastao kao rezultat jotacije primarne skupine **st'*, već je umetnut analogijom prema *ć* u potvrdama *prošćenje*, *dvorišće* i sl.:

a) 1. govornik: *Ovi tu domaći mi sve **Dugarešćani**...Žica je bila i mi **Dugarešćani** smo išli popodne u školu od jedan...*

a) 2. govornik: *Nedjeljom su se svi tamo **Dugarešćani**...a išlo je puno i rodbine i tu naših suseda iz Duga Rese, **Dugarešćana** naših...*

a) 3. govornik: *Ona dva mjeseca **Dugarešćani** su svi dolazili tamo...*

❖ konsonantske skupine *čr* i *cr*

U većini govora kajkavskoga i čakavskoga narječja čuva se neizmijenjena starojezična skupina *čr*, dok se u nekim govorima štokavskoga narječja uz navedenu skupinu javlja i skupina *cr*.

U dosadašnjim istraživanjima (Šojat 1986: 47) dugoreškoga govora navedeno je da se skupina *čr* u nekim govorima čuva bolje, a u nekima slabije. No u ovom je istraživanju uočeno da je u dugoreškome govoru skupina *cr* potisnula skupinu *čr* te se danas rijetko može čuti ostvaraj skupine *čr*.

U ovome istraživanju niti u jednoj dobnoj skupini nije potvrđen ostvaraj stare konsonantske skupine *čr*. Ono što je iznenađujuće jest da je u starijoj dobnoj skupini potvrđen isključivo ostvaraj skupine *cr*:

a) 1. govornik: *Čak i ploče za **crtanje**...A bilo je onih sa **crnim** kapama...*

a) 2. govornik: *Vidjela sam malu djecu koja su bila **crvena** kad se rodiju...Uvijek je **crtala** nešto...Tata je uvek govoril da je on nju već sebi **zacrtal**...Bože, ali kosu je imal prekrasnu, **crnu** valovitu...*

a) 3. govornik: *Otišao je u Karlovac i našao **nacrt** za kuću...Tvornica cigli, **crijepa** i keramike...*

U srednjoj dobnoj skupini nisu potvrđeni ostvaraji niti jedne skupine. U mlađoj dobnoj skupini samo je kod jedne govornice potvrđen ostvaraj skupine *cr*, dok kod niti jednoga govornika mlađe dobne skupine, kao što je i očekivano, nije potvrđen ostvaraj skupine *čr*:

c) 1. govornik: *Zanimalo me je **crtanje**...Kroz na primjer neke **crtiće** edukativne.*

❖ konsonantski skupovi *jd* i *jt*

Konsonantski se skupovi *jd* i *jt* ostvaruju u svim trima narječjima. Konsonantska skupina *jd* ostvaruje se u prezentskoj osnovi glagola *ići* (*pojdem, zajdem, dojdem*) te u imperativnoj osnovi (*dojdi, zajdi*) dok se konsonantska skupina *jt* ostvaruje u infinitivnoj osnovi (*pojt, najt*). Skupina *jt* najčešće se ostvaruje u čakavskim, kajkavskim i nekim staroštokavskim govorima, dok se u novoštokavskim govorima zamjenjuje sa *ć*.

U starom dugoreškom govoru ostvarivale su se obje skupine, no ovim istraživanjem potvrđena je promjena u realizaciji. Naime, samo je kod dvoje govornika starije dobne skupine potvrđen ostvaraj navedenih skupina, odnosno kod prvoga govornika potvrđen je ostvaraj oba skupa, dok je kod treće govornice potvrđen u dvama primjerima ostvaraj skupa *jd*:

a) 1. govornik: *On **dojde** k meni...**Dojdem** mami: „Mama fino nešto bilo.“**Koj** sa odličnim **projde**, dobi sto pedeset dinara...**Ajd** se upiši kad **dojdeš** kući...**Niko** neće **dojt** k nama... U Crikvenicu na nedelju **projt**...Neće on odma **dojt** meni.*

a) 3. govornik: *Meni se **nejde**... I sad nedavno sam ja bila u Šibeniku, al više **nejdem**.*

U srednjoj i mlađoj dobnoj skupini, kao što je i očekivano, ne nalazimo potvrde za ostvarajem konsonantskih skupova *jd* i *jt*, dok je novo stanje potvrđeno kod jednoga govornika srednje dobne skupine te kod dvoje govornika mlađe dobne skupine:

b) 2. govornik: *Oni su uvek teli reć: „Dođi ovamo.“ A mi svi: „**Dođi** simo.“*

c) 1. govornik: *...kad **dođem** k svojim doma, onda se opet nekako...i tako kad pišeš zadaću, **dođeš** do kraja znači teksta i onda pogrešiš jedno slovo...*

c) 3. govornik: *Kao onda **dođeš** recimo u školu, ako je tad već krenula škola, pa pišeš onaj sastavak...kao idem brzo doma i čim **dođem** doma, upalim kompjuter...Da ti ujutro **dođeš** u nekakav razred, da tebe netko čeka...*

Zaključno, ovom je analizom potvrđeno novo stanje u dugoreškome govoru. U današnjim odrazima polaznoga dentala **d'* vidljivo je novije stanje u kojem prevladava razvoj **d' > ž*, a izostaje realizacija **d' > j*. Ovo novo stanje potvrđeno je u svim trima dobnim skupinama (*mlađa, između, rođak, leđima*...). Što se tiče konsonantske skupine **st'* (psl. **stj* i **skj*), staro stanje u realizacije skupine *šć* potvrđeno je u samo jednome primjeru (*proščenje*), i to kod dvoje

govornika starije dobne skupine te jednoga govornika srednje dobne skupine. Ostvaraj skupine *št* je noviji element u dugoreškome govoru te je potvrđen u svim dobnim skupinama (*godište, dvorište, igralište, dopuštala...*). Nadalje, u ovome istraživanju nema potvrda staroga stanja u uporabi skupine *čr*, već je potvrđeno novo stanje u uporabi skupine *cr*, i to kod svih govornika starije dobne skupine te kod jedne govornice mlađe dobne skupine (*crtanje, crnim, crvena, nacrt, krijepa...*). Što se tiče uporabe konsonantskih skupova *jd* i *jt*, ono je potvrđeno samo u govornika starije dobne skupine (*dojdem, dojdeš, projt, dojt...*), dok je novo stanje u dugoreškome govoru potvrđeno kod jednoga govornika srednje dobne skupine te kod dvije govornice mlađe dobne skupine (*dođi, dođem, dođeš...*).

4.1.9. Sibilizacija

U dugoreškom se govoru općenito nije provodila sibilizacija, no tijekom vremena došlo je do svojevrsne promjene, što zbog školovanja, što zbog utjecaja standarda i medija te danas govornici često u svojem govoru provode sibilizaciju, bilo da je riječ o govornicima starije, srednje ili mlađe dobne skupine, a to je i potvrdilo ovo istraživanje.

U starijoj dobnj skupini samo je kod jednoga govornika potvrđeno isključivo ne provođenje sibilizacije, dok je kod drugoga govornika potvrđen jedan primjer ne provođenja te jedan primjer provođenja sibilizacije. Kod trećeg govornika potvrđeni su isključivo primjeri provođenja sibilizacije:

- a) 1. govornik: *Bil sam ja u toj ovaj **fabriki**...A mi ovi drugi smo svi **siromaki** bili...**Stonjaki**, to sam moral na pranje nosit...Nešto ne znam bilo o **politiki**...*
- a) 2. govornik: *Mama je radila u **fabriki**...**Đaci** inače kad su dolazili tu u dom na gimnastiku...*
- a) 3. govornik: *Ovi bolji **đaci** su bili dobri...Mene su volili i **đaci** i **učenici**...Crkva nam je bila odmah pri **ruci**.*

U srednjoj dobnj skupini samo je kod prvoga govornika potvrđeno neprovođenje sibilizacije, dok je kod ostalo dvoje govornika potvrđen provođenje sibilizacije:

- b) 1. govornik: *Po **prugi** željezničkoj išli smo...I onda poslije škole su **đaci** brali to...*
- b) 2. govornik: *Volim uvek nešto doma petljat i radit jer sam po **struci** alatničar.*
- b) 3. govornik: *Ljeti smo se kupali na **rijeci** Dobri. Sad nešto reći u **razlici** u današnjem govoru i nekada prije.*

Kao što je i pretpostavljeno, u govornika mlađe dobne skupine nije pronađen niti jedan primjer ne provođenja sibilizacije, već upravo suprotno:

- c) 1. govornik: *Ne znam kak se ono zove kad ti **stručnjaci**...*
- c) 2. govornik: *Nekako su mi ostali u sjećanju **učenici**...*
- c) 3. govornik: *I neki **čovječuljci**, ne znam...*

Zaključno, ovom analizom potvrđen je utjecaj standardnoga jezika na dugoreški govor u provođenju sibilizacije. Samo je kod jednoga govornika starije dobne skupine te jednoga govornika srednje dobne skupine potvrđeno neprovođenje sibilizacije, dok su kod jedne govornice starije dobne skupine potvrđeni primjeri provođenja i neprovođenja sibilizacije. Kod svih ostalih govornika (jedna govornica starije dobne skupine, dvoje govornika srednje dobne skupine te svo troje govornika mlađe dobne skupine) potvrđeno je isključivo provođenje sibilizacije.

4.2. **Mijene u dugoreškome govoru na morfološkoj razini**

4.2.1. Sudbina množinskih oblika u deklinaciji imenica

U hrvatskom standardnom jeziku postoje tri vrste imeničkih deklinacija, koje se prema nastavku u G jd zovu vrsta *a*, vrsta *e* i vrsta *i*. Po vrsti *a* dekliniraju se imenice muškoga i srednjega roda, po vrsti *e* većinom imenice ženskoga roda i neke imenice muškoga roda, a po vrsti *i* imenice ženskoga roda (Barić 1997: 103).

Dosadašnja su istraživanja (Šojat 1986: 51–53) dugoreškoga govora potvrdila da se gramatički morfemi u deklinacijama imenica u jednini svih triju rodova nisu bitno razlikovali od onih u hrvatskom standardnom jeziku, dok su množinski oblici imali svoje specifičnosti, kao na primjer uporaba neproširene osnove u imenica muškoga roda (*krovi*, *ključ*), uporaba nerelacijskog morfema /ov/ u G mn. imenica muškoga rod, morfem /ø/ u G mn. imenica srednjega i ženskoga roda, nesinkretizam oblika DLI množine. Nadalje, u ovome je istraživanju potvrđen utjecaj standardnoga jezika u ostvaraju množinskih oblika u svim trima rodovima, a samo su kod jednoga govornika starije dobne skupine potvrđeni množinski oblici koji su se ne tako davno ostvarivali u dugoreškomu govoru.

U ovome se je istraživanju potvrdilo da se u dugoreškome govoru u deklinaciji imenica muškoga roda u jednini ostvaruju sljedeći nastavci: -ø u N jd. (*bravar*, *šegrt*, *čovjek*, *nogomet*, *brat*, *kruh*, *smjer*, *stric*...), nastavak -a u G jd. (*brata*, *muža*, *policajca*...), nastavak -u u D i L jd. (*dvorištu*, *dlanu*, *domu*, *vrhuncu*...) te nastavak -om u I jd. (*razredom*, *ćaćom*, *biciklom*...). Samo je kod jednoga govornika mlađe dobne skupine potvrđen jedan primjer u kojem se ostvaruje nastavak -em iza palatala, dok kod ostalih govornika nije bilo potvrda:

- c) 2. govornik: *I kako je pojedini učitelj prozivao svoj razred, tako su oni za učitelj^{em} ulazili u školu...*

U dugoreškome govoru došlo do promjene u deklinaciji imenica muškoga roda u množini. Naime, samo je kod jednoga govornika starije dobne skupine potvrđeno staro stanje u množinskim oblicima, i to:

- u genitivu množine nastavak -ov, odnosno nulti relacijski morfem: *partizanov*, *autov*
- u instrumentalu množine nastavak -i: *bicikli*

Kod svih ostalih govornika potvrđeno je novo stanje (označeno „masno otisnutim“ slovima) koje se referira:

- u N mn. ostvaruje se nastavak *-i* s množinskim umecima *-ov* i *-ev*: *darovi, volovi, kumovi*
- u G mn. ostvaruje se nastavak *-a* ili *-i*: *kreveta, razreda...*
- sinkretizmu DLI mn. s nastavkom *-ima*: *roditeljima, vrtovima, susedima, domovima, brodovima, mobitelima, medijima, odgovorima, biciklima, zborovima, đacima...*

Tablica 5. Prikaz deklinacije imenica muškoga roda u dugoreškome govoru

padež	jednina	množina
N	<i>-∅</i>	<i>-i</i>
G	<i>-a</i>	<i>-ov, -a, -i</i>
D	<i>-u</i>	<i>-im, -ima</i>
A	<i>-∅</i>	<i>-e</i>
V	<i>=N</i>	<i>=N</i>
L	<i>-u</i>	<i>-i, -ima</i>
I	<i>-om, -em*</i>	<i>-i, -ima</i>

U ovome se je istraživanju potvrdilo da se u dugoreškome govoru u deklinaciji imenica srednjega roda u jednini ostvaruju sljedeći nastavci: *-o i -e* u N i A jd., nastavak *-a* u G jd., nastavak *-u* u D i L jd. te nastavak *-om* u I jd. Međutim, u množinskim je oblicima došlo do promjene te je, za razliku od starog stanja, potvrđen:

- sinkretizam DLI mn.: *poljima, igralištima, vremenima, leđima...*

Tablica 6. Prikaz deklinacije imenica srednjega roda u dugoreškome govoru

padež	jednina	množina
N	<i>-o, -e</i>	<i>-a</i>
G	<i>-a</i>	<i>-∅, -a</i>
D	<i>-u</i>	<i>-im, -ima</i>
A	<i>-o, -e</i>	<i>-a</i>
V	<i>=N</i>	<i>=N</i>
L	<i>-u</i>	<i>-i, -im, -ima</i>
I	<i>-om</i>	<i>-i, -ima</i>

Što se tiče deklinacije imenica ženskoga roda u jednini, kod svih se dobnih skupina potvrđuju sljedeći nastavci: nastavak *-a* u N i A jd., nastavak *-e* u G jd, nastavak *-i* u D i L jd. i nastavak *-om* u I jd. Međutim, u množinskim je oblicima došlo do utjecaja standarda, i to u svim trima dobnim skupinama, a to se najbolje može uočiti u sljedećim primjerima:

- u G mn. više se ne ostvaruje *-ø*, već *-a,-u*: *nogu, pluća...*
- sinkretizam DLI mn.: *kapama, stopama, kućama, košarama, šlapama, nogama, tvornicama, sestrama, rukama, curama, godinama, priredbama...*

Staro stanje u množinskim oblicima potvrđeno je samo kod jednoga govornika starije dobne skupine:

- gramatički morfem *-ø* u G mn.: *Ni **cipel** nisam imal. A ja osamnajst **godin**.*

Tablica 7. Prikaz deklinacije imenica ženskoga roda (vrsta *e*) u dugoreškome govoru

padež	jednina	množina
N	<i>-a</i>	<i>-e</i>
G	<i>-e</i>	<i>-ø, -a,-u</i>
D	<i>-i</i>	<i>-am, -ama</i>
A	<i>-u</i>	<i>-e</i>
V	=N	=N
L	<i>-i</i>	<i>-a, -ama</i>
I	<i>-om/-em</i>	<i>-ami, -ama</i>

U deklinaciji imenica *i*-vrste u jednini se ostvaruju sljedeći nastavci: nastavak *-ø* u N i A jd., nastavak *-i* u G, D i L jd. te nastavci *-i* ili *-om/-em* u I jd. U množinskih oblika došlo je do promjene koja se očituje u:

- sinkretizmu DLI mn: *nesavršenostima, očima*

Tablica 8. Prikaz deklinacije imenica ženskoga roda (vrsta *i*) u dugoreškome govoru

padež	jednina	množina
N	<i>- ø</i>	<i>-i</i>
G	<i>-i</i>	<i>-i</i>

D	-i	-im, - ima
A	- ∅	-i
V	=N	=N
L	-i	-i, -im, - ima
I	-i, -om	-i, - ima

*

Bitno je spomenuti još dvije uočene značajke, a jedna od njih je deklinacija imenice *kći*. Naime, u standardnome jeziku u nominativu jednine ona ima oblik (*kći*), dok u ostalim padežima ima nastavke kao i druge imenice i-vrste (G jd. *kćeri*, D jd. *kćeri*, A jd. *kćer*). Međutim, u ovome je istraživanju potvrđeno, u starijoj i srednjoj dobnoj skupini, da se u nominativu jednine isključivo ostvaruje akuzativni oblik *kćer* te da se često koristi i oblik *kćerka*:

- a) 2. govornik: *Moja kćer pomaže...A njegova kćerka je išla s menom u razred...Pa Vaša kćerka mi tu dela projekte...*
- b) 1. govornik: *I onda dolazi još kćerka Ana.*

Druga je uočena značajka uporaba proširaka *-et-* i *-ot-*. Navedeni su morfemi ostaci polazne t-promjene te su tipična značajka sjeverozapadnih čakavskih govora. Pojavljuju se u deklinaciji pretežito vlastitih imena muškoga roda, a nekoliko je primjera potvrđeno samo kod jednoga govornika starije dobne skupine te kod jednoga govornika srednje dobne skupine:

- a) 1. govornik: *Od Brankota tata je Bego...Imal je Fićota i mi doma...*
- b) 1. govornik: *Imam sina i kćer, Anteta i Anu. Sedamdeset druge godine smo dobili bracota Juricu.*

Kod ostalih govornika starije, srednje i mlađe dobne skupine navedeni proširci nisu potvrđeni niti su u oglecima govora potvrđeni primjeri u kojima nisu registrirani proširci *-ot-* i *-et-*.

Zaključno, ovom je analizom potvrđeno da se je u dugoreškome govoru sačuvalo staro stanje u deklinaciji imenica svih triju rodova u jednini, dok se je potvrdilo novo stanje u množinskim oblicima, i to prije svega u sinkretizmu DLI mn. u svim trima rodovima (nastavak *-ima* u m.r. i s.r. te nastavak *-ama* u imenica e-vrste te nastavak *-ima* u imenicama i-vrste).

Također, novo je stanje potvrđeno i u nastavcima u genitivu množine muškoga (nastavak *-a*) i ženskoga roda (nastavci *a, -u*).

4.2.2. Infinitiv

Infinitiv i supin neodređeni su glagolski oblici. Infinitiv se tvori od infinitivne osnove i nastavka *-ti* i *-ći*, a supin od supinske osnove i nastavka *-t* te uvijek stoji uz glagole kretanja. Jedna od alijetetnih značajki kajkavskoga narječja jest funkcionalno razlikovanje infinitiva i supina, dok se u štokavskom i čakavskom narječju ta razlika nije sačuvala. Stoga je u većini štokavskih i čakavskih govora došlo do redukcije *i* te pojave apokopiranoga ili reduciranoga infinitiva koji završava na *-t* i *-ć*. Raniji istraživači dugoreškoga govora (Šojat 1986: 56) tvrde da se u dugoreškome govoru ne čuva razlika između infinitiva i supina te da se isključivo upotrebljava apokopirani infinitiv.

Istražujući jezične mijene u dugoreškome govoru, potvrdila se je uporaba apokopiranoga infinitiva u svakoj dobnoj skupini, no ima i nekoliko odstupanja. U starijoj dobnoj skupini kod dvoje govornika je potvrđena uporaba apokopiranoga infinitiva, dok je kod treće govornice potvrđena kombinacija apokopiranoga infinitiva i infinitiva na *-ti* i *-ći*:

- a) 1. govornik: *Ja volim utakmicu gledat. I tako sam ti ja onda iz vojske došal pedeset osme i počel sam delat. To za Božić i novu godnu se išlo susedima svima čestitat.*
- a) 2. govornik: *Rekla je da će možda ovaj vikend doć. Mislim naučila sam se od malih nogu sve delat.*
- a) 3. govornik: *U Karlovac su išli demonstrirat nešto. Nije mi jednostavno ni govorit, ni hodat. Tako da ta djeca su prestala dolaziti...ali kako sam počela raditi u školi...Volila sam raditi s djecom..., Ajde kad oni grade kuću, idemo se onda mi doseliti u Sveti Petar“...onda se ta gimnazija nešto smanjila i isto su počeli ići u Karlovac u gimnaziju.*

U srednjoj dobnoj skupini kod dvojice je govornika potvrđena uporaba apokopiranoga infinitiva, dok je kod treće govornice potvrđena uporaba infinitiva na *-ti* i *-ći*:

- b) 1. govornik: *A ovaj i onda smo osamdesete godine je deda ovaj počel delat kuću. Znači da je ovaj si moral ić dve godine u tu srednju školu najbližu mjestu stanovanja.*
- b) 2. govornik: *Uvek sam nešto tel kupit kad sam išal iz škole jer volim uvek nešto doma petljat i radit.*

- b) 3. govornik: *Znala nam je **šivati** iste haljine, hlače i znala nam je **davati štrikati** iste majice i kape...I njima sam preko ljeta išla **pomagati** oko sijena...i kao starija sestra nju sam znala **čuvati** i **paziti**...za to sam znala **kriviti** sestre...Bilo mi je jako teško i ispočetka baš nisam voljela **ići** u školu.³⁷*

U mlađoj dobnoj skupini kod dvije je govornice potvrđena uporaba apokopiranoga infinitiva, dok je kod drugoga govornika potvrđena kombinacija uporabe apokopiranoga infinitiva i infinitiva na *-ti*:

- c) 1. govornik: *I dan danas odem k svojim pomoći im kukuruzu **istrpavat**. Onda znala sam se **osigurat** uz ljude baš koje poznam, onda se **opustit** s njima. Cijelu zadaću **tipkat**.*
- c) 2. govornik: *Sjećam se da sam u vrtiću počel **učit** engleski. Baka je znala **pripremit** vani bazenčić mali. Tako da sam ja tad već morao malo **vježbat** i **nastupat**. Odlučio sam **nastaviti** studij, odnosno **nastaviti** svoje obrazovanje...pa su mi ponudili studentski posao i tako sam počeo **raditi** kao student...nastavio sam **raditi** u firmi gdje sam radio kao student.*
- c) 3. govornik: *Valjda se nisam mogla s djecom **složiti**. Znao je **radit** s djecom. Ono valjda u toj dobi misliš da će se oni **ženit** jedan dan jer je on njoj kupio ogrlicu.*

Zaključno, ovom analizom potvrđeno je relativno staro stanje u uporabi apokopiranoga infinitiva, i to u svim dobnim skupinama, dok je kod jedne govornice starije dobne skupine i jednoga govornika mlađe dobne skupine potvrđena kombinacija uporabe apokopiranoga infinitiva i infinitiva na *-ti* i *-ći*, što je vjerojatno preuzeto iz razgovornoga stila standardnoga jezika.

4.2.3. Unifikacija nastavka *-ju* u 3. l. mn. prezenta

Od praslavenskoga nastavka **ǫ* u 3. licu množine prezenta dolaze nastavci *-o* ili *-u*. U štokavskim je govorima odraz stražnjega nazala u 3. l. mn. prezenta vokal *u*, dok u čakavskim i kajkavskim dolaze vokali *o* ili *u*. Nastavak *-ju* polazno je svojstven 2. paradigmi prezentske konjugacije, no u dugoreškome govoru u starijim istraživanjima potvrđeno je njegovo uopćavanje i u drugim paradigmama pa tako autor Antun Šojat (1986: 56) navodi da se razlika

³⁷ Govornica srednje dobne skupine u cijelome razgovoru koristi infinitiv na *-ti* i *-ći*, no vjerujem da je to rezultat nesvjesnoga pokušaja da govori na standardu.

prema standardu u prezentskim oblicima pojavljuje samo u 3. l. mn, u kojem se pojavljuje analoški nastavak *-ju* prema ostalim licima u množini, dok se kraći nastavci 3. l. mn. (*nose, peku, kupuju* itd.) mogu pojaviti u svim govorima, ali su „nedomaći, uneseni iz okolnih štokavskih govora ili iz standardnoga jezika.“³⁸ Nadalje, vezano uz unifikaciju nastavka *-ju* u 3. l. mn. prezenta, provela sam naknadno istraživanje³⁹, a svi su dobiveni rezultati navedeni u tablici:

Tablica 9. Prikaz nastavaka u 3. l. mn. prezenta

govornici	nastavak -e	dočetak <i>-ju</i>	nastavak <i>-u</i>	dočetak <i>-ju</i>
a) 1. govornik	<i>stave</i>	<i>učiju, primiju, buniju, mučiju, veliju</i>	<i>sviraju, čitaju, kukaju, daju, pričaju, nagađaju</i>	<i>plešeju, metneju, dopeljaju</i>
a) 2. govornik	<i>dostave</i>	<i>rodiju, narediju, voliju, vidiju, oćeju, veliju</i>	<i>imaju, poznaju, gledaju, znaju, snimaju</i>	<i>ideju</i>
a) 3. govornik	<i>vole, grade</i>	/	<i>idu, trebaju, imaju, moraju</i>	<i>razumiju</i>
b) 1. govornik	/	<i>staviju, narediju, voliju, vidiju, radiju, primiju, buniju, rodiju</i>	/	<i>ideju, plešeju, vičeju, jedeju, pijeju</i>
b) 2. govornik	/	/	<i>znaju</i>	/
b) 3. govornik	<i>provode, stave, narede, vole, vide, rade,</i>	<i>staviju</i>	<i>znaju, komuniciraju, idu, plešu, viču, jedu, piju</i>	<i>ideju</i>

³⁸ Šojat, Antun. 1986. *Govori u općini Duga Resa. Duga Resa: radovi iz dalje prošlosti, NOB-e i socijalističke izgradnje*, ur. Đuro Zatezalo, Karlovac: Historijski arhiv u Karlovcu, Zbornik 15, str. 56.

³⁹ Vezano uz unifikaciju nastavka *-ju* u 3. l. mn., provedeno je naknadno istraživanje dvoje govornika srednje dobne skupine te svih triju govornika mlađe dobne skupine. Rezultati su naknadnoga istraživanja izdvojeni od rezultata iz ogleđa govora tako što su označeni „masno otisnutim“ slovima.

	<i>prime, bune, rode</i>			
c) 1. govornik	<i>stave, naredе, vole, vide, rade, prime, bune, rode</i>	/	<i>pričaju, idu, plešu, viču, jedu, piju</i>	/
c) 2. govornik	<i>odrede stave, naredе, vole, vide, rade, prime, bune, rode</i>	/	<i>moraju, idu, plešu, viču, jedu, piju</i>	/
c) 3. govornik	<i>bave, vide, rade stave, naredе, vole, prime, bune, rode</i>	<i>razumiju</i>	<i>imaju, moraju, gledaju, šokiraju, znaju, idu, plešu, viču, jedu, piju</i>	/

Zaključno, ovim istraživanjem, kao i s naknadnim istraživanjem potvrdilo se je staro stanje u dodavanju dočetka *-ju* u 3. l mn. glagola svih četiriju paradigmi u govornika starije dobne skupine i kod jednoga govornika srednje dobne skupine, dok se je novo stanje dodavanja nastavaka *-e* i *-u* u 3. l. mn. prezenta potvrdilo pretežito u govornika mlađe dobne skupine te je jedna govornica srednje dobne skupine potvrdila da u nekim glagolima koristi dvorstuku realizaciju: *stave* i *staviju*, *idu* i *ideju*.

*

U ovome je istraživanju uočena i razlika u deklinaciji toponima Duga Resa. Naime, u svih govornika starije i srednje dobne skupine potvrđeno je staro stanje u kojem se pridjev *Duga* u toponimu Duga Resa ne sklanja, dok je kod svih triju govornika mlađe dobne skupine potvrđeno novo stanje u kojem se pridjev sklanja. Samo je kod jedne govornice srednje dobne skupine potvrđeno sklanjanje pridjeva isključivo u lokativu, dok u ostalim padežima govornica ne sklanja pridjev:

- a) 1. govornik: *A kamo ću ja iz **Duga Rese**...Ti si iz **Duga Rese**...Rođen u **Duga Resi**....Al ti se nisu zadržavali u **Duga Resi**...*

- a) 2. govornik: *Na drugom kraju **Duga** Rese...Idem u **Duga** Resu...A oni su tu u **Duga** Resi napravili kuću...Mi dve idemo u **Duga** Resu...*
- a) 3. govornik: *Doselili se natrag u **Duga** Resu...Mislím natrag jer sam iz **Duga** Rese...Živim u **Duga** Resi...U **Duga** Resi smo završili osnovnu školu.*
- b) 1. govornik: *To je jedan dio **Duga** Rese...A inače živim cijeli život u **Duga** Resi...Moji su starosjedioci u **Duga** Resi.*
- b) 2. govornik: *Živim u **Duga** Resi...Život je tada u **Duga** Resi cvjetao.*
- b) 3. govornik: *Živim na Šeketinom Brdu kraj **Duga** Rese...Odrasla sam u Lišnici, selu blizu **Duga** Rese, ali Išla sam u drugu osnovnu školu u **Dugoj** Resi...Poslije osnovne škole upisala sam se u srednju školu u **Dugoj** Resi.*
- c) 1. govornik: *Živim u **Dugoj** Resi.*
- c) 2. govornik: *Nakon toga u **Dugu** Resu natrag iz Karlovca...Trenutno živim u **Dugoj** Resi...išao sam u vrtić u **Dugoj** Resi...koja ima sjedište u **Dugoj** Resi.*
- c) 3. govornik: *Iz **Duge** Rese sam...samo nijedna nije bila iz **Duge** Rese...Sve škole sam obavila u **Dugoj** Resi.*

Zaključno, ovom analizom je utvrđeno da govornici mlađe dobne skupine, pod utjecajem standardnoga jezika zbog školovanja, sklanjaju pridjev *Duga* u toponimu *Duga Rese*, dok je kod govornika starije i srednje dobne skupine utvrđeno staro stanje koje se očituje u ne sklanjaju pridjeva.

5. ZAKLJUČAK

Geografski se je Duga Resa smjestila u kontinentalnom dijelu Hrvatske, u Karlovačkoj županiji, na prijelazu iz panonske u gorsku Hrvatsku što njezino šire područje čini bitnim u komunikacijskom i prometnom smislu. Dijalektološki gledano, Duga Resa se nalazi na razmeđi čakvskoga i kajkavskoga narječja. U svojoj bližoj prošlosti Duga Resa je bila izložena proširenjem svojih granica, migracijama stanovništva, naročito nakon osnivanja Pamučne industrije, nakon koje je uslijedila urbanizacija. Migracijom i miješanjem stanovništva njezin je idiom tijekom godina bio izložen raznim izvanjskim jezičnim čimbenicima te su se brojne generacije, što u bližoj prošlosti, što u današnje vrijeme, školovala u Karlovcu, a kasnije tijekom studija i u ostalim hrvatskim gradovima. Također na dugoreški je govor utjecala i neizbježna standardizacija koja je zahvatila sve dobne skupine, naročito mlađu dobnu skupinu, što zbog školovanja, što zbog svakodnevnog utjecaja medija.

Stoga su predmet ovoga istraživanja bile jezične mijene u dugoreškome govoru na fonološkoj i morfološkoj razini. Mijene su bile proučavane na temelju ogleđa govora izvornih govornika dugoreškoga govora, koji su bili podijeljeni u tri dobne skupine: stariju, srednju i mlađu. Stariju su dobnu skupinu činili troje govornika rođenih 30-ih i 40-ih godina prošloga stoljeća, srednju dobnu skupinu troje govornika rođenih 60-ih godina prošloga stoljeća, a mlađu dobnu skupinu troje govornika rođenih 80-ih i 90-ih godina prošloga stoljeća. Zabilježene su jezične mijene različita intenziteta. Naime, neke su tek u početnom stadiju, dok su neke već ukorijenjene u dugoreškome govoru, i to u svim dobnim skupinama.

Na fonološkoj razini jezične mijene su se potvrdile u uporabi upitno-odnosne zamjenice za neživo. U samo jednoga govornika starije dobne skupine potvrđena je uporaba oblika *niš*, koji pripada jezičnoj činjenici čakavskoga narječja, dok je u svim trima dobnim skupinama potvrđena uporaba upitno-odnosne zamjenice *kaj*. Ono što svakako čini novo stanje u dugoreškome govoru jest uporaba upitno-odnosne zamjenice *što/šta*, koja je potvrđena u svim dobnim skupinama. U starijoj je dobnoj skupini potvrđena kod dvije govornice koje su se školovala izvan Duge Rese, u srednjoj dobnoj skupini potvrđena je kod jedne govornice, dok je u mlađoj dobnoj skupini, kao što je i očekivano, potvrđena kod svih triju govornika. Također, utjecaj standardnoga jezika možemo uočiti i u uporabi priloga *zašto* te neodređenih zamjenica *ništa*, *nešto* i *svašta*, čija se je uporaba potvrdila u svim dobnim skupinama. Što se tiče redukcije neakcentuiranih vokala, u analizi je potvrđeno, i to u svim dobnim skupinama, staro stanje koje se očituje u redukciji vokala. Međutim, u većoj je mjeri ipak potvrđeno novo stanje koje se

očituje u uporabi nereduciranih vokala. Novo se je stanje potvrdilo u svih govornika svih triju dobnih skupina. Uspoređujući staro i novo stanje, zaključak jest da većina govornika koristi svojevrsnu kombinaciju uporabe reduciranih, odnosno nereduciranih vokala, stoga će primjerice u jednoj rečenici upotrijebiti *kolko*, *kak* i *onak*, a u sljedećoj *koliko*, *kako* i *onako*. Istraživanjem je potvrđeno da se je poluglas u dugoreškome govoru reflektirao u *a* te je uočen i primjer čakavske jake vokalnosti – *kadi*, koji se je potvrdio kod dvoje govornika starije dobne skupine te kod dvoje govornika mlađe dobne skupine. Što se tiče refleksa jata, staro je stanje u refleksu jata potvrđeno isključivo kod prvoga, ujedno i najstarijega govornika starije dobne skupine. Naime, kod toga je govornika potvrđen ikavsko-ekavski refleks jata po pravilu Jakubinskoga i Meyera, s nekoliko primjera ekavskoga refleksa jata izvan pravila. Kod ostalih su govornika svih triju skupina, uz ikavsko-ekavski refleks jata po pravilu Jakubinskoga i Meyera, potvrđeni ikavski i ekavski refleks jata izvan pravila te u najvećoj mjeri, pod utjecajem standarda, ijekavsko-jekavski refleks jata. Također, u analizi je potvrđeno da kod treće govornice starije dobne skupine, kao i kod dvoje govornika mlađe dobne skupine, u potpunosti izostaje ikavsko-ekavski refleks jata po pravilu Jakubinskoga i Meyera, a prevladava ijekavsko-jekavski refleks jata koji čini novo stanje u dugoreškome govoru. Nadalje, što se tiče akcentuacije, ovim istraživanjem, kao i naknadnim istraživanjem, potvrđeno je dosadašnje stanje u dugoreškome govoru. Naime, potvrđeno je da se u dugoreškome govoru i dalje ostvaruje isključivo dvoakcenatski sustav koji se sastoji od dugosilaznoga i kratkosilaznoga naglaska te se oba naglaska mogu pojaviti u jednosložnih riječi te u inicijalnom, medijalnom i finalnome slogu višesložnih riječi. Samo je kod jedne govornice starije dobne skupine potvrđen kratkouzlazni naglasak u primjeru – *gimnazija*. Što se tiče finalnoga /l/, samo je kod dvoje govornika starije dobne skupine i jednoga govornika srednje dobne skupine potvrđena uporaba isključivo zadržanoga finalnog /l/, dok je kod treće govornice starije dobne i jedne govornice srednje dobne skupine potvrđena uporaba finalnoga /l/ vokaliziranoga u /o/. Kod trećeg govornika srednje dobne skupine te kod svih triju govornika mlađe dobne skupine potvrđena je uporaba kombinacije zadržanoga finalnoga /l/ i vokaliziranoga u /o/. Mijena se uočava i u uporabi fonema /h/. Naime, samo je kod jednoga govornika starije dobne skupine potvrđeno staro stanje koje se očituje u gubitku fonema /h/. Kod druge govornice starije dobne skupine, kao i kod govornika srednje dobne skupine, potvrđena je kombinacija u kojoj neki primjeri gube fonem /h/, a neki ga zadržavaju. Kod treće govornice starije dobne skupine te kod svih govornika mlađe dobne skupine potvrđeni su isključivo primjeri koji zadržavaju fonem /h/. Jezične su mijene obuhvatile i neke konsonantske skupine pa je tako u današnjim odrazima polaznoga dentala *d' vidljivo novije stanje u kojem prevladava realizacija *d' > đ, a izostaje

realizacija *d' > j. Ovo novo stanje potvrđeno je u svim trima dobnim skupinama. Što se tiče konsonantske skupine *st' (psl. *stj i *skj), staro stanje u realizacije skupine šć potvrđeno je u samo jednome primjeru (*prošćenje*), i to kod dvoje govornika starije dobne skupine te jednoga govornika srednje dobne skupine. Ostvaraj skupine št je noviji element u dugoreškome govoru te je potvrđen u svim dobnim skupinama. Nadalje, u ovome istraživanju nema potvrda staroga stanja u uporabi skupine čr, već je potvrđeno novo stanje u uporabi skupine cr, i to kod svih govornika starije dobne skupine te kod jedne govornice mlađe dobne skupine. Što se tiče uporabe konsonatskih skupova jd i jt, ono je potvrđeno samo u govornika starije dobne skupine, dok je novo stanje u dugoreškome govoru potvrđeno kod jednoga govornika srednje dobne skupine te kod dvije govornice mlađe dobne skupine.

Na morfološkoj razini jezične su se mijene potvrdile u množinskim oblicima u imeničkim deklinacijama. Naime, samo su kod jednoga govornika starije dobne skupine potvrđeni stari množinski nastavci: nastavak -ov u G mn. m.r. i s.r. (*partizanov, autov*), nastavak -i u I mn. m.r. (*bicikli*) te nastavak -ø u G mn. ž.r. (*cipel, godin*). Kod svih ostalih ispitanika, starije, srednje i mlađe dobne skupine, potvrđen je sinkretizam DLI mn. u sva tri roda, što je alijetna značajka štokavskoga narječja. Također, analizom je potvrđeno pretežito staro stanje u uporabi apokopiranoga infinitiva, i to u svim dobnim skupinama, dok je kod jedne govornice starije dobne skupine i jednoga govornika mlađe dobne skupine potvrđeno djelomično novo stanje u kombinaciji uporabe apokopiranoga infinitiva i infinitiva na -ti i -ći. Nadalje, ovim istraživanjem, kao i s naknadnim istraživanjem potvrdilo se je staro stanje u dodavanju dočetka -ju u 3. l mn. glagola svih četiriju paradigmi u govornika starije dobne skupine i kod jednoga govornika srednje dobne skupine, dok se je novo stanje dodavanja nastavaka -e i -u u 3. l mn. prezenta potvrdilo pretežito u govornika mlađe dobne skupine, ali u manjoj mjeri i kod govornika starije dobne skupine. U ovome je istraživanju uočena i razlika u deklinaciji toponima Duga Resa. Naime, u svih govornika starije i srednje dobne skupine potvrđeno je staro stanje u kojem se pridjev *Duga* u toponimu Duga Resa ne sklanja, dok je kod svih triju govornika mlađe dobne skupine potvrđeno novo stanje u kojem se pridjev sklanja. Samo je kod jedne govornice srednje dobne skupine potvrđeno sklanjanje pridjeva isključivo u lokativu, dok u ostalim padežima govornica ne sklanja pridjev.

U radu je bila uočena i jezična osobina koja se ne smatra razlikovnim čimbenikom, stoga je i ona analizirana, a riječ je o (ne)provođenju sibilizacije. Naime, samo je kod dvoje govornika potvrđeno neprovođenje sibilizacije, s obzirom da jedan pripada starijoj, a drugi srednjoj dobnoj skupini. Samo je kod jedne govornice starije dobne skupine potvrđena

kombinacijska uporaba u kojoj se u nekim primjerima sibilizacija ne provodi, a u nekima provodi. Kod treće govornice starije dobne skupine, kod ostalo dvoje govornika srednje dobne skupine te kod svih govornika mlađe dobne skupine potvrđeno je provođenje sibilizacije.

Uočene jezične mijene pokazale su da je dugoreški govor pod snažnim utjecajem okolnoga karlovačkog štokavskog govora te hrvatskoga standardnog jezika te je zasigurno u tijeku intenzivan proces njegova mijenjanja i gubitka starijih značajki, i fonoloških i morfoloških. Iako je utjecaj standarda neizbježan, naročito kod mlađih generacija, trebalo bi poraditi na osvješćivanju važnosti očuvanja zavičajnoga idioma i barem djelomičnoga uporavanja procesa zamiranja jer ako se jednom dođe do točke bez povratka, mogli bi izgubiti ono istinski vrijedno, idiom na kojemu smo izgovorili svoje prve riječi.

6. POPIS LITERATURE

ANIĆ, Vladimir. 2007. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.

BROZOVIĆ, Dalibor. 1988. *Čakavsko narječje*, u: Brozović, D. – Ivić, P. *Jezik srpskohrvat - ski/hrvatskosrpski, hrvastki ili srpski*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, str. 80 – 90.

BROZOVIĆ, Dalibor. 1988. *Kajkavsko narječje*, u: Brozović, D. – Ivić, P. *Jezik srpskohrvat - ski/hrvatskosrpski, hrvastki ili srpski*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, str. 90 – 99.

BROZOVIĆ, Dalibor. 2007. *Fonologija hrvatskoga standardnog jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.

ČUNOVIĆ, Juraj. 2019. *U međuriječju župa Sv. Petra apostola na Mlaki ili Otoku*. Duga Resa: Udruga *Vitez Georg* i Tiskara Galović.

DAMJANOVIĆ, Stjepan. 2003. *Staroslavenski jezik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

FINKA, Božidar. 1971. *Čakavsko narječje*. Split: Čakavska rič: polugodišnjak za proučavanje čakavske riječi, br. 1., str. 11 – 71.

FINKA, Božidar; ŠOJAT, Antun. 1973. *Karlovački govori*. Hrvatski dijalektološki zbornik, Knjiga 3. Zagreb, str. 77 – 151.

FINKA, Božidar. 1982. *Akcentatski odnosi na „kajkavsko-čakavskom“ području istočno od Karlovca*. Hrvatski dijalektološki zbornik, Knjiga 6. Zagreb, str. 161–167.

HRASTE, Mate. 1959. *Metodologija ispitivanja naših dijalekata*. Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika. Vol. 8, br. 3-4, str. 71–81.

HRASTE, Mate. 2009. *O dijalektološkim istraživanjima općenito*. Hrvatski dijalektološki zbornik, Knjiga 15. Zagreb, str. 35–41.

LISAC, Josip. 1996. *Hrvatski dijalekti i jezična povijest*. Zagreb: Matica hrvatska.

LISAC, Josip. 2009. *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

LONČARIĆ, Mijo. 1996. *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.

- LUKEŽIĆ, Iva. 1990. *Čakavsko ikavsko-ekavski dijalekt*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- LUKEŽIĆ, Iva. 1998. *Govori Klane i Studene*. Crikvenica: Libellus.
- LUKEŽIĆ, Iva. 2012. *Zajednička povijest hrvatskih narječja, 1. Fonologija*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- LUKEŽIĆ, Iva. 2015. *Zajednička povijest hrvatskih narječja, 1. Morfologija*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- MARINKOVIĆ, Marina. 2014. *Dosadašnja dijalektološka istraživanja istočnoga karlovačkoga Pokuplja*. Svjetlo: časopis za kulturu, umjetnost i društvena zbivanja, 3-4.
- MARINKOVIĆ, Marina. 2015. *Iz fonologije mjesnoga govora Brežana kraj Karlovca*. Zagreb: Hrvatski dijalektološki zbornik, 19., str. 79 – 97.
- MARINKOVIĆ, Marina. 2017. *Ikavsko-ekavski refleks jata u štokavskim govorima istočnoga karlovačkoga Pokuplja*. Zagreb: Hrvatski dijalektološki zbornik, 21.
- MARKOVIĆ, Ivan. 2012. *Uvod u jezičnu morfologiju*. Zagreb: Disput.
- MOGUŠ, Milan. 2010. *Povijesna fonologija hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- MOGUŠ, Milan. 1993. *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- MOGUŠ, Milan. 1977. *Čakavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
- PERUŠIĆ, Marinko. 1993. *Rječnik čakavsko-kajkavskih govora karlovačko-dugoreškog kraja*. Karlovac: Tisak „Tiskara Pečarić-Radočaj“.
- ŠISLER, Slavko (ur.) 2004. *Gradovi i općine Republike Hrvatske I*. Zagreb: Mato Lovrak.
- ŠOJAT, Antun. 1981. *Čakavske osobine u jugozapadnim kajkavskim govorima*. Zagreb: Hrvatski dijalektološki zbornik, Knjiga 5., str. 151 – 168.
- ŠOJAT, Antun. 1986. *Govori u općini Duga Resa. Duga Resa: radovi iz dalje prošlosti, NOB-e i socijalističke izgradnje*, ur. Đuro Zatezalo. Karlovac: Historijski arhiv u Karlovcu, Zbornik 15, str. 42 – 66.
- ŠOJAT, Antun. 1997. *Jezični dodiri i prožimanja u dugoreškim čakavsko-kajkavskim govorima*. Zagreb: Hrvatski dijalektološki zbornik, Knjiga 10, str. 193 – 202.

TEŽAK, Stjepko. 1957. *O rezultatu dijalektoloških istraživanja u okolici Karlovca*. Ljetopis JAZU 62, str. 418 – 423.

TEŽAK, Stjepko. 1959. *Izveštaj o istraživanju govora između Korane i Mrežnice*. Ljetopis JAZU 63, str. 456 – 458.

TEŽAK, Stjepko. 1974. *Kajkavsko-čakavsko razmeđe*. Zlatar: Kajkavski zbornik, str. 44 – 47.

TEŽAK, Stjepko. 1979. *Sjeverni govori čakavsko-kajkavskog međunarječja u karlovačkom četveronarječju*. Zagreb: Radovi Zavoda za slavensku filologiju 16, str. 37 – 52.

TEŽAK, Stjepko. 1997. *Međunarječna prožimanja u čakavsko-kajkavskim ikavsko-ekavskim govorima*. Zagreb: Hrvatski dijalektološki zbornik, Knjiga 10, str. 203 – 208.

TURK, Marija. 1992. *Fonologija hrvatskoga jezika: raspodjela fonema*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.

VRANIĆ, Silvana. 2005. *Čakavski ekavski dijalekt: sustavi i podsustavi*. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.

VRANIĆ, Silvana; ZUBČIĆ, Sanja. 2018. *Hrvatska narječja, dijalekti i govori u 20. st.*, u: Bičanić, Ante. *Povijest hrvatskoga jezika, 5. knjiga: 20. stoljeće – prvi dio*, Zagreb: Croatica.

VULJANIĆ, Josip (ur.) 1984. *Pamučna industrija „Duga Resa“ 1884 – 1984*. Duga Resa: Pamučna industrija Duga Resa.

ZUBČIĆ, Sanja; ŠUPLJICA, Darja. 2016. *Jezične mijene u grobničkom govoru*. Hrvatski dijalektološki zbornik 20, str. 249 – 267.

Internetski izvori:

Grad Duga Resa, <https://dugaresa.hr/> (16. studenoga 2020.)

Wikipedija, https://hr.wikipedia.org/wiki/Duga_Resa (16. studenoga 2020.)

7. POPIS SLIKA

Slika 1. Duga Resa na karti Republike Hrvatske (URL 1:)

Slika 2. Plan grada Duge Rese i njezine okolice (URL 2: <https://dugaresa.hr/zemljovid/>, 17. studenoga 2020.)

Slika 3. Pamučna industrija „Duga Resa“ (URL 3: <http://vmki.gmk.hr/Leksikon/Predmet/139>, 17. studenoga 2020.)

Slika 4. Dio Duge Rese fotografiran iz zraka (URL 4: <http://www.boriskacan.com/tags.php?type=image&what=&image=12871&tag=Duga%20Resa#image>, 17. studenoga 2020.)

Slika 5. Amfiteatar u Dugoj Resi (URL 5: <https://radio-mreznica.hr/prvi-dugoreski-advent-docek-amfiteatru-mjesec-dana-klizanja-zabave/>, 17. studenoga 2020.)

8. POPIS TABLICA

Tablica 1. Prikaz uporabe upitno-odnosnih zamjenica *ča*, *kaj* i *što/šta* u svim trima dobnim skupinama

Tablica 2. Prikaz akcentuacije u govornika starije dobne skupine

Tablica 3. Prikaz akcentuacije u govornika srednje dobne skupine

Tablica 4. Prikaz akcentuacije u govornika mlađe dobne skupine

Tablica 5. Prikaz deklinacije imenica muškoga roda u dugoreškome govoru

Tablica 6. Prikaz deklinacije imenica srednjega roda u dugoreškome govoru

Tablica 7. Prikaz deklinacije imenica ženskoga roda (vrsta *e*) u dugoreškome govoru

Tablica 8. Prikaz deklinacije imenica ženskoga roda (vrsta *i*) u dugoreškome govoru

Tablica 9. Prikaz nastavaka u 3. l. mn. prezenta

9. PRILOZI

9.1. Transkripcije ogleda dugoreškoga govora starije dobne skupine

Sugovornik Juraj Polović (rođ. 1934.)

- Jâ sam Jürâj Pölović. Røðen u Duga Rësi pred osamdëset i çëtri gödine. I sâda da kâžem kâko smo žîvili. Ìmal sam tâtu, mâmu, brâta i sëstru. Ônda je bîl dëda, bâba, strîc, strîna i mõj brâtić. Znâci bîlo nas je oko dëvet. Mî smo svî zâjedno žîvili. Ìmali smo jëdnu krâvicu, žîvili smo od dânas do sûtra i tō je tō. I...
- Kâko je bîlo tvøje djëtinjstvo prije škölovanja?
- A za djëtinjstvo prije škölovanja nîsam baš tako nîšta znâl, jëdino se znâm sjëtiti da sam u ljëtno dōba kao dječâcić tël mâmi pobîgnit ovâj u Mrîžnicu, pa se kûpat, a òna na mène pázila, ni me mõgla, nas dîcu uvätit. Ej sâda sam tek pöçel shvâcat kad sam pöçel u škölu. E sâd sam ja već drükçe mîslil. Tîsuću dëvesto çetrdëset pÿrve u jësen sam pöçel u škölu. I ìmal sam, nije tō bilo ko dânas, da ima tōrbe i kâj ti ja znâm, svë to. Ìmal sam, mâma mi sâšila od plâtna tōrbicu, ìmal sam sâmo ove pîsaljku i plöçicu. I na plöçici je bîlo kÿpica kâdi sam pokvâril â b ili to si òdma zbrîsal. Nisam ja znâl kad sam ja pöçel u škölu ko je â, ko je ê, kaj je î, ko je brøj jëdan, ko brøj dva ko dânas. Dânas dîca to sve znâju, a ja nîsam to znâl niš. A ma pøjma nisam ìmal, ni moja mâma i tâta, kaj su oni znâli, oni çëju mène učiti ko dânas kaj se dîca učiju. Ali ònda çeterdëset pÿrve sam pöçel u škölu. E sâda kad sam u škölu, sad sam ja tō shvâcal. Pomâlo sve to mëni dolâzilo kâko tō ìde. I pöçel sam u škölu najedâmput døjde vøjska, neka Talijâni. Zvâli se karîsti to sam jâ ùvek nîkad zaborâvil. E ònda kad su òni dōšli, pa ùstaše, pa dōmobrâni. E sada çetrdëset i drøge gödine mõj tâta dōbi pöziv u domobrânstvo. Kûda? Mōra u Bösnu u Sârajevo. Znâm to ùvek sam zapîsal jel dâl je Mökro Sokölac nëgde Româniya. Kâj ja znâm. Ìšal je tâmo. E ùvek smo strâhuvali çe pogînut, nêce, në znam, trøje dîce nas òstalo malih, mâma nîgde nije dëlala. Nîgde ni, dōma je bîla, životârili smo. Nîkako. Slâbo. E nî tō ko dânas da dōbiš krüh, dōbiš svë. Tō je drükçije ònda bîlo. E kad je dōšal tâta iz vøjske ònda je dōbil kao mâlo stârije gödište je òn bîl, pa je dōbil pösâl u fâbriki. I tâko je òn pömalo dëlal, mâma ni nîgde dëlala. I tâko smo tō mî râsli, râsli, rät je bîl. I u škölu ajde îšli smo, mî smo ìmali škölu, e i stâlno smo îšli u škölu, nî bîlo pÿrkida. Mîslim jëdino kad je ùzbuna ili kad su amërički aviõni tud lëtili ono grøpe îšli za Njëmačku tōga se vîše nîsmo bøjali jer smo znâli da tō mîmo nas òde za Njëmačku. Tâko da ni bîlo òpçe da bi se bøjali. E a mî smo, u Duga Rësi smo bîli u žîci.

Žica je bila i sada mi Dugarješćani, mi smo išli popodne u školu od jedan pa do navečer jer se navečer odma žica zatvarala. A ovi van sela, koji su izvan grada, ti su pak išli ovaj ujutro od osam u školu do podne. I tako ti je taj rat to bilo tako. A nikad u školi nikakvog gableca kad sam išao u školu. Kakvi gablec, kakva voda da neki ima. Ko danas gledam kako piju vodu i kako jedu. Toga ni bilo. Neg sam tel it u školu ajde u jedan mama malo nešto sküva kaj ja znam kaj. Bösi, ajde u školu. E sada kad je to rat bil sve döšli ovaj je li sad partizani zauzeli četrdeset päte gödine. O böme oko naše küce to su sve nama su sve i šüpu tämo i sve granäte kad je bil napad. Kad je to zavřšilo e al prije toga da ne zaborävim mi smo daki u školi svi mörali mölit Öčenáš prije nastave prije nego kaj se počela škola. Dignemo se svi, niko se ni... to je bilo kaj vöjska i möral si Öčenáš izmölit. E dobro. Kad je to bilo, döšli partizani četrdeset päte, ödmah se kríž skñnil iznad plöče bil, vëli... sad vëli nema Böga, mi sad gledamo kako nema Böga, mi smo stälno učili da Bög postoji. Sad je bilo. Döjdem mami: „Mama, pa kako to?“. „A ne znam valjda to valjda tako möra bit“. E kad je to tako bilo sad jel sad se sjetim kak su bili könji, köla mislim völovi četrdeset päte partizanov, ranjnih to sämo kolöna išla ovaj prema bölnici, ovaj na lëčenje. Tü su bile grde börbe övde na Vinici. To brdo bilo to bilo grdo. Sämo sam znal pösle jel da vidim kako ovi su üstaše pobëgli, jel partizani zauzeli. I sad vidim ranjënji ono sve önda övde öodma od nas Düge Rëse vëliko gröblje partizansko bilo ne znam kölko pogñito ovaj zaköpano tü. To smo stälno pöslije räta išli tämo dica je li škola kad je tela it. To smo teli gledat. E sad kad je škola zavřšila meni önda sam ja möral bit sëdmoljetka. Önda sam ja išao u sëdmoljetku jëdnu gödinu. Mëni se to ni svïdalo. Ja, kaj ce to mëni, kakva sëdmoljëtka, övo öno, nek se kod nas otvöрила u Pämüčnoj indüstriji Škola üčenika u prïvredi i tü su bili svi zanäti. Brävar, dřvar, svi zanäti. I ja säm önda se tü četrdeset ösme gödine säm počel ücit za stolära. E, ali vidiš to bilo pri Pämüčnoj indüstriji vidiš kako je to önda prije bilo. Rëcimo, kad sam počel rëcimo köj sa odličnim pröjde döbi stö pedëset dñnara, köj s vřlo döbrim stö dvadëset, köj s döbrim osamdëset. To je već bilo stimuläcija je li je li jer mi nismo önda još ni bilo zänata, tek su... mi smo ti koji su pösle krënili ta generäcija möja köji su je li pösle bili avangärda kaj övo sad kážu. Pedëset prve jel ovaj sam izüčil je li mi smo to önda bili hräbri je li. E sad da ti kážem. Ali mi smo u školi imal sam sve bësplatno knjige, sve moguće, čak i plöče za crtänje, sam ih döbil bädave. Sve smo mi döbili bädave. A još sam imal znam se dobro sjëcam kao üčenik jel rëš cu šëgrt je li kao sad si möral rëc üčenik ne šëgrt jel šëgrt je bilo kaj ja znam. E önda sam ja je li kad se to ovaj, sve se to zavřšilo dobro smo zädovoljan sam bil škola sve bësplatno ooo to je dobro övako, pa

döbiš dvësto ðinara još kao plâce kao nâgradu, pa kâdi tōga ĩma pa to nĳgde nĳje bĳlo u svĳetu tākō çōveçe böžji. A da. E i ònda rĳcimo smo učili çĳtri sâta smo dĳlali çĳtri sâta u škōli. A tō je òdma bĳlo ĩmali smo svĳ tō naprâvljeno òvde zgrâda òdma kâdi dĳlal si i u radiōni je li i ònda si òvde ĩmal òdma škōlu. Tāk da si od šest dĳlal do dĳset i ònda od dĳset do dvâ u škōlu. E ònda se bĳlo jel tō si dĳlal, a sūbotom smo mōrali òsam sâti dĳlat. U sūbotu nĳ bĳlo škōle, je li. E sâda kâd se tō pōslije òpet nĳkog jârca. Sâd smo dōbili drĳvene pūške i mōrali smo mĳ kao nĳka prĳdvodnička òbuka. Mōrali smo vjĳzbat kao da smo mĳ, je li. Priprĳemali se, jĳl. Vâlĳda mōramo bĳt bųdni da nas nĳko ne i tākō smo mĳ veç đâki pōçeli. Ja sâm mōral vjĳzbat drĳvene pūške smo ĩmali kao prĳdvodnička tâ òbuka i je li tō ti je bĳlo tākō. E sâda kâd sam tō ĩspit polōžil je li, polōžil sam ĩspit i tĳsucu dĳvesto pedĳset prĳve sam polōžil i ònda e sâda nĳma pōsla. Nĳma za stolâra pōsla, kâj çu sâd. Kâmo çeš? Mōji nĳki dĳçki kaj su zavřsili, nas je dĳset bĳlo stolâra. Nĳki su òtišli u Vřbovsko. U Vřbovskom se otvârala nĳka, kâj jâ znâm drĳvna indųstrija nĳ znam, trĳbalo je. A kâmo çu jâ iz Dųga Rĳse? Mâma i tâta: „Kâmo çeš tĳ? Dâj Bōg da tĳ pōçmeš dĳlat, da tĳ nam nōvce nōsiš.“ Razųmiš, a ne da jâ òdem sâd nĳkud drųgut. E nĳšt ònda, ali rĳcimo jâ sam za stolâra polōžil. E sâd jĳdan kâj je bĳl segrĳtar fâbrike bĳl je s mōjim çâçom dōbar, a òn je ĩsto jel partizân bĳl. Vĳli znâš kâj vĳli mōm tâti vĳli: „Mĳ trĳbamo jĳdnoga modelâra.“ Al tō je pōsal modelâ, tō je mĳtalna strųka, a jâ sam zavřsil stōlar, gradĳvinska strųka. Ajd, prĳmeju òni mĳne, prĳmiju òni mĳne i jâ sam tō kao na nōvo tō je sâsvim drųkçije tō dĳlaš rĳcimo zalĳĳvanje motōra, òvo òno svĳ kâj se ljĳva. Tō se dĳla. I tākō sam tō jâ privâtil i jâ sam tō tākō dĳlal do vōjske. E al još mi je nĳšto òstalo u sjĳćanju. Kâd sam jâ tō òvaj pedĳset prĳve polōžil ònda bĳlo òvaj Bōžić dōšal, a jâ osamnâjst gōdin. A mâma rĳkli su òvi svĳ stâri vĳli sųtra donĳsi je Bōžić donĳsi vĳli lĳtru vĳna i mōraš... A jâ mâmi rĳko: „Mâma rĳkli su tākō da svĳ dōnest.“ I kâd òvaj tākō jâ niš za Bōžić òvi sve bĳlo ljųdi stâriji je li kōji su veç bĳli nas jĳdno šesnĳjst sedâmnajst u radijōni. Kâd dōjde nĳki sekrĳtar Krâhor mâjor partizânski bĳl glâvni: „E štâ je tō drųgovi, štâ je tō dânas?“ Ah štâ je tō dânas. Nĳko niš. Bĳlo òvih ljųdi kōji su bĳli u partizâni, mųçiju. Nĳko nĳçe nĳšt da kâže njĳmu, jel, mâjor partizânski sekrĳtar fâbrike. E bōme se dĳgne jĳdan Jândra ĩviç i kâže: „Pa Bōžić jel!“ A òn je bĳl u lôgoru, dōšal sâmo iz lôgora tâj. Bĳl je kao, kâj ja znâm nĳšto kao vĳli da je bĳl ųstaša, a nĳ bĳl, stâriji çōvek je bĳl. I bĳl je osųden kâj jâ znâm jĳdno pĳt gōdina i òvi nĳki kōji su bĳli u partizâni mųçili. Jĳdino se òn dĳgne i vĳli: „Pa Bōžić je!“ , a òvaj vĳli: „Ųtkaz!“ A òn njĳmu kâže: „Dĳ sųnce sĳje za mĳne krųh râste!“ „Ājde drųgovi âjmo se razĳđ âjmo se razĳđ...“ I tō

je tò mèni òstalo u sjêćanju. Tò jâ nîkad ne mògu zaboràvit jer dànas su drùgčije prîlike, je li. Dànas tò drùgčije, al mèni tò òstalo jâko dúboko urèzano je li.

- Znači tad si imao 18 godina i onda si krenuo u vojsku?
- Ej ne.
- Ili?
- Pòsle sam krênil u vòjsku kad sam ìmal dvadèset i dvè gòdine. Ònda sam krênil u vòjsku e sàda kàd sam krênil u vòjsku dvè gòdine sàm bìl u vòjski u Mostàru. E kàd sam dòšal iz vòjske ah jèdan mèni kàže u vòjski nèki bìl je Èugen Rusîn iz Šîda. „Tî, vèli, „Polòviću znaš kâj“, vèli, „âjd jâ sam člàn pàrtije âjd se upîši kàd døjdeš kùći“, vèli, „i òdma céju te prîmit.“ „Mâ ne trèbam jâ tò reko jâ nîs pòlitičar, mène tò ne zanîma.“ A u međuvrèmenu od tòg kâj sam prošal, jâ sam se upîsal u klüb, pa sam ìgral nògomet nògomet. Klüb se zvâl Tekstîlac. Tèkstilne ìgre smo ìgrali. ìgral sam i u Sřbiji i u Lèskovcu, Vàraždinu i mnògim òvim sam glèdal i u Sînju ìgral mîslim kùd je u mòjoj mlàdosti nògomet. Ej kàd je tò završil sàd... òtišal sam u vòjsku još sam ìgral i u vòjski ìmam slike kâk sam ìgral nògomet u vòjski. E kàd dve gòdine završil dòšal sam jâ dòma ee sàd jâ døjdem, dòma, pòsal jâ òdma døbim, nògomet. Jel nògomet i òvi jâ sam òdma tò pòsal døbil i tåko ti jâ dèlal i dèlal i fino lèpo sam jâ izrađival i ìmal sam lèpu sjêćam se lèpu plàćicu sam ìmal jer modelàrstvo je bìlo jèdno mètalna strùka kòju sam jâ u međuvrèmenu sam jâ ìšal, pa sàm polàgal u Kàrlovcu u škòlskom cèntru òpet za mètalni smjèr razùmiš. E sàd kàd sam jâ tò iz vòjske dòšal sve pòčel dèlat lèpo kàd jèdnog dàna døjde jèdan k mèni: „Slùšaj“, vèli, „mî ćemo tèbe prîmit u sàvez komunîsta.“ Vèli: „Ròk ti je razmàtranja òsam dàna“. Jâ døjdem dòma je li dèčko sàm kâj vèli màmi, a màma a vèli: „Nè znam Jûre“, vèli, „kåko tò tò je pòlitika, a mî nîsmo pòlitičari.“ A njèzin bràt je pogînil u partizànima çetrdèset trèće jòš pogînul u partizànima kâj ćeš tò ti. Hm. I nîšta òvaj mèni kàže: „Çeš òvaj u sàvez? Sèdam dàna ti dâmo za razmîšljanje.“ I jâ dòma tò màma: „A kâj ćeš tò tî“. Nîšt èvo njèga za sèdam dàna døjde mèni: „Ònda Jûre?“ „A znaš kâj, a rèko nèću jâ tò. Tò je pòlitika, jâ se u tò ne razùmim, jâ sàmò vòlim dèlat, mène nî brîga, drùgi nèk tò vòdi. „Zažàlit ćeš“, òn mèni kàže. Kåko zažàlit, kâj òn mèni. ìmam pòsal. Kàd najedàmput vèli: „Svi stolàri u rādnički sàvjet.“ Vîšak rādne snàge. Čîtaj u mène. Opa a vîdiš a òn mi lèpo rèkal: „Zažàlit ćeš.“, a jâ nîsam frštil o tòmu. Kâj jâ znàm kâk je tò ìšlo. E sàd jâ døbil òtkaz. Sàd se jâ zapòslil, bìlo tù na stànici nèki Pòlet se osnîval kao nèka šùpa kâj jâ znàm ma svåkako bìlo. Ni bìlo ni grîjanja, tèli su pîlovinu, pa ònako smo dîmili òvaj i grîjali se. Bìlo je grdo i plàća slåba. Tù je plàća slåba bìla opaaa. Rèko kùd sam jâ sàd zàšal, a prije tòga jâ sam òvaj bìl u nògometu

něki Jõža. Bìl je sekretar ìsto partizànski ìsto je bìl òvaj u u na bìrou, glàvni za pòsal i ovo. Jà njěmu kàžem: „Rěko, dõbil sam òtkaz.“ „Jùre, jà tũ ně mogu ništa. Tõ je pàrtija tãko rěkla.“, a màkar je òn ìsto glàvni, „Jà ti ù ně mogu niš“. I jà lěpo òtkaz i dèlal sam tũ. Eee tũ nì dõbro, tũ nõrma, tũ slãba plãca, kãj ću jã, a kãj ću jã. I kãj jã ònda ništa něgo lěpo sìmo tãmo pìtam i dèlam jã tũ jědno gõdinu i põl, jã niš něgo u Jugoturbìnu. Tũ sam jã pùtem někog, ìgral je nògomet, a tãj je u Turbìni bìl něki glàvni. „O màli“, vèli òn měni, „pa ti...“ Jà dõbil pòsal i tãko jã u Jugoturbìni pět gõdina. Ee jã sãd i dõbro bìlo měni uuu dõbro bìlo měni tũ jã, ali si mòral vlãkom putòvat. Vlãkom ujùtro, a u ljěti sam těl ìt bicìklom, bicìklom sam těl ìt, a sãd hm, a òvde sãd se tõ proměnilo, sãd su dõšli něki drùgi dirèktori u radijõnu. Sãd se tũ osnòvala i ljevaõna, pa Jùre. Jà sam ìsto u Jugoturbìni lěpo ìsto dèlal kao modelãr i svě dät ćemo ti plãcu, mi nēmamo sãd, òvi něki su òtišli po pàrtijskom zadãtku, svì su napredòvali, sãd nì òstalo nì bìlo ko dèlat. Eh e ònda kãj àjd, a vèli měni, sãd sam vēc bìl ožěnjēn, vèli žěna: „Znãš kãj“, vèli, „nãjbolje da dõjdeš tũ. Kãj ćeš putòvat?“ Òvo òno i dõbro i bìlo tũ měni dõbro i tũ sam jã sãda pòcel dèlat da. I tõ dãn do pěnzije sam dèlal u ljevaõni. Ej, a u međùvremenu, nìsam ti rěkal da sam se ožěnil je li. Eh.

- Ajde ispričaj kako si se upoznao s bakom.
- Jà sam svõju žěnu upòznal, bila je zãbava. Prije su zãbave bìle, ni tõ ko dãnas. Něma nigde nēma vīše zãbava. Prije smo mī ìmali zãbave u zīmi, tělo bit u dõmovima zãbave cùre dèčki plěseju ono, a tõga nēma vīše. E tãko sam jã dõšal ìsto na zãbavu, vīdil jědna cřna cùrica rěko tã se měni svīđa. E znãš kãko ònda je li. Dèčko òdma k njõj je li. Eh sãd jã mīslim jel òna zaüzeta ili nī je li. Da jã ne bi dõbil bãtin od kõga kõj tõ znã e da. Vīdim òna niš jã za plēs i tãko ti mī pòceli. Razùmiš. Òna bìla. Òna bãš dèlala i u Kõmunalnom blīzu mēne òdma prěko prùge, al jã ju nìsam prije vīdil je li něg tõ na zãbavi. I tãko smo tõ mī pòceli. I sãd ti pripovēdam kãko jel kãk sam se ožěnil je li. E sãd jã àjde ožěnit ćemo se. Òna prīstaje svě. Dõšal jã tãmo, a jã stãjam stãjem na cěsti sa njõm dok sam pòcel znãš, a ìde njězin òtac òvaj navěčer u põl dēsēt od někud ìšal. Tõ na nēdlju bìlo. Ìde, a jã stõjim i „Dèčko, dõbar vēcēr.“ i òde. A vīdil je i òn svõju òvaj cēr da, jã vīdim gõre na brđu da svjětla se napãli. Ěvo njěga nãzad, vèli měni to mõja žěna jel cùra bìla. „Ěvo ìde mõj tãta nãzad. Uu òn je strõg.“ Ěvo njěga, cipele ćujem jã po pùtu ìde òn. „Dèčko“, òn měni vèli, „izvīni, a tī na svõje město“. Vīdil znãš njīh ìsto pũno u òvaj njīh cětri cùrice, òtac, mät i dèd. Tõ svì u jědnoj sòbi spãlo, razùmiš tī. Vīdi da nēma njē na brõju. Òn mīslil da tõ něki drùgi jel. Niš. „A tī na svõje město.“ Oo ništa. E tõ ti je vãko tõ pòcelo. Tãko niš jã u ljěti ònda kãko ćemo niš, àjde vèli òna.

A stári: „Kò je tãj. Kãko tò? Jël tò nèki? Nèceš ti mèni, jã još trî ìmam. Kãj ti mìsliš da ti mèni màcića donèseš dòma, a jòš su trî.“ Znãš ehej rëko. Nìš dòšal jã ònda dòšal jã k njëmu ovãko jëdnu nëdlju popòdne. Dòšli s bicikli smo ìmali bicikle je li. Jã dòšal sa biciklom e òn otrãga su svîrali. Òn je ìnaçe bãs svîral. Tãmo su svîrali kod njëga. Ûvek se tò svîralo, pjëvalo. I dõjde òvaj màt od od žëne. Äjde da òdi unûtra. „E kãj ti mìsliš?“ „A rëko kãj mìslim. Mìslim jù otpëljat rëko kãj çu òvaj bi tò svãdba vãljda. Kãd sam dòšal ònda znãte kãj jê a da.“ „A vîdite kãj se dešãva dãnas. Òvaj dõjde dëčko i òde, a ònda na glãs, a mî jòš ìmamo trî màle jëdna za drùgom. Nèk se tò çuje na glãs aaa znãte kãj nìko nèce dõjt k nãm“. „Mã bez brìge rëko ne trëbate se bòjat.“ E sãd je äjd ugovòrimo svãdbu i sãd tãman za dvajstdëveti jedãnajsti je li. Tò bîl, kãj smo mî teli rëc, Bõžic òvaj. Bîl je prãznik je li ònda smo bîli jëdno dvã trî dãna dòma. Ee ònda äjde tãda se jel vëncãlo i òno kãj jê. Eh prìje tõga mòral sam ìt na zãpis u òpcínu, tãmo se vëncat nãjprije je li. Ònda kãd sam tãmo tò zavřil, sãd jã vëlim stãremu: „Rëko znãte kãj. Sãd smo se mî vëncãli u òpcìni, òna sãd mòže ìt kod mène døk se cřkveno ne vëncã.“ „Nì çüt. Kò? Nì çüt.“ Tò òn ne prìznaje. Razùmiš døk gòd se cřkveno ne vëncã. A ljùdi mòji rëko äjde žëna mòžeš sãd kod mène sãd sãd smo se mî vëncãli je li. Mã kãkvi kãd sam jã tò rëkal. Ajoj tò mã Bõže slobòdi kãj tò bîlo razùmiš tî. „Pa rëko nèka òna sãd je vëncãna mòja sùpruga. Jã vjèrujem po òvom kãko u òpcìni sãda jel.“ E nìš ònda sam mòral ìt na zãpis je li, pa sam mòral prřtenje kùpit, u cřkvu na zãpis. E ònda sam ìšal òvaj je li na zãpis ònda svećenik: „Kãda će bît vençãnje?“ „Na nëdlju.“ Kãj jã znãm kãd tò bîlo, kõi dãn drùgi dãn. Äjde e al kãko je tò bîlo za svãdbu. Nãjprije se kòd mène kòd mène se je òvaj dëčke sam sãbral je li u vëčer i äjde zãstava navëčer. Sãd ìdem po mlãdu, a òna vëc u òpcìni mòja je li i sãd sam jù vëncãl, al òna òtišla dòma, a jã sam òtišal tû i ònda sãd ìdem jã gòre jel bîla je svãdba kòd njîh. Nì tò bîlo prìje ko u dõmu ko dãnas. Dãnas se svè u dõmu i dõjdeš bez brìge svè. Ee dõjdem jã dòma, svãtovi äjd ìdemo sãd gòre.

- Kako ste onda išli? Pješice?
- Ma vlãkom u Bèlavić Sèlo ònda pjëške kãj jã znãm, kilomëtar i pòl kãj jã znãm, nè znam ni sãm. Vëc sam zaborãvil. I kãd mi dõjmo tãmo op nãjprije mëtneju žřd, nëdaju unûtra. Dopëljaju nèku mlãdu, nèki se obûkal mùški ki. „Nee“, prigovãram, „tò nìje tã.“ Tû se prigovãra. Op òpet vëli ìde drùga. Èvo drùge, òpet obüçena u šlãjer, òpet tã šëpa aaa. „Tã je šëpava, tû mî nècemo.“ Tò nì prãva, razùmiš. E sãd dõjde prãva je li. „E tû mî trëbamo. Tò je tã.“ hehe. I tãko se pregovãra i äjde unûtra i tû svãdba pòçela je li u tõi kùci.

- Pa kako ste stali svi u tu malu kuću?
- A bilo je tri sòbe, tri sòbe. Tri sòbe su bile, a negde vani su kùhali. Isto tu bilo siròtinsko, nì tò bilo. Pàzi tò je bilo isto òvaj svàkako i svàdba se zavřši i ònda jà njù.
- A kolko je trajala?
- E od večer do do ujùtro do ujùtro i ònda se jel dâr. Dâr bìl. Daròvalo se prije je li òvi svîraju. Ne znàm tu pjèsmu. Kàj jà znàm, već sam zaboràvil. „Strìnke mìle otvârajte škrìnje je li, dâjte dàrujte òvaj Rùžici...“ Kàj ti jà znàm jel kàk tò išlo i kàd je tò zavřšilo. U fìcotu mi je bìl kùm. Īmal je fìcota i mî dõma. A òvi su svâti išli pjěš. Nì bilo ònda avtòbusa da jà organizîram avtòbus. Tõga nì bilo, nìje. Tèk sàda tò pòsle bilo. Pòčeli avtòbusi vòzit i òvo. Prije nì bilo tõga. A da.
- Nije bilo ni autiju.
- Ma nì bilo ni àutov. Jà sam ĩmal tri àuta. Bìl je òvaj, òn je bìl kao dõktor veterinâr. Od mõje sestrične mùž Slovènac. Òn je bìl nèki buđovân, nèki glàvni. Isto je u Beògradu bìl, pa isto dõšal na svàdbu. I žèna ĩmala od svõje ròdbine nèki kàj su bìli adùti, kàj jà kàžem, kõji su bìli je li nèšto. A mî òvi drùgi smo svì siromâki bìli. Kàkvi àuto. Jà nìsam ni bicìkla ĩmal dõk si nìsam na kredìt dĳgal, razùmiš tĳ. Eh a kàmoli àuto. O àutu nìsi ni mĳslil. [...]

Sugovornica Ana Salopek, rođ. Perušić (rođ. 1940.)

- Jà sam Āna Sàlopek, ròđena Pèrušić. Ròđena sam dvàdeset òsme vèljače tĳsuću dèvetsto četrdèsete gòdine. Ovaj nòrmalno sam ĩmala djètinjstvo. Jà sam bila najstàrija od nàs djèce. ĩmala sam sèstru mlàđu od mène dvè gòdine, kõja je u Austràliji, Màrica. A ònda tri i pòl gòdine je Īvica, najmlàđi bràt bio i kad sam ĩmala četрнаest gòdina, nìsam òpće znàla, kàko smo mî djèca vĳše, pùno nìsmo znàli o žĳvotu ko dānas djèca. Nĳje bilo televĳzije. Jà sam četrdèseto gòdište. I ònda òvaj māmà je nāša bila trùdna sa òvom najmlàdom sèstrom, pedèset četvrto gòdište, a jà sam bila četрнаest gòdina. Jà nìsam znàla, jà sam vĳdila māmà se zdèbljala. ĩma dèbeli tĳbuh. Ono nìsmo mĳ, nĳje se tò prije znàlo, pred djècom ništa govòrilo i mèni je tò bilo ònako òvaj, mĳslim māmà ĩma dèbeli tĳbuh. „Pa dõbro māmà, zàkaj tàko pùno jèdeš kad ĩmaš dèbeli tĳbuh?“ Òni su se sàmo smĳjali māmà i tàta jel kào što bi i dānas se svì smĳjali. I tàko òvaj Kàtica se je ròdila jedānaestog jedānaestog pedèset četvrte gòdine i òvaj navèčer smo mĳ spāvale u pòtkrovlju. Màrica, mõja sèstra, kõja je mlàđa od mène dvè gòdine, kõja je u Austràliji sàda. U pòtkrovlju smo stanõvali. Još je jèdna žèna kàj je kod nàs stanõvala, kõja je

pomâgala mămı ùvek u kućânstvu. I òvaj òna se ràno ùvek dı̄zala i dòde òna nàtrag br̄zo kàk je òtišla ràno. „Äjde, dı̄šte se, cüre, døbile ste sêku.“ Kàkvu sêku? Jâ ìmam çetřnaest gòdina. Ono mı̄slim, mı̄ nı̄smo, pred nàma se nije govòrilo ništa i măma se zdèbljala i mèni je tò stvărno smétalo. „Kàko tò ìmaš dèbeli tr̄buh pa ne jèdeš püno.“ Mı̄slim kàko smo mı̄ žı̄vili ono, nı̄je bı̄lo televı̄zije, nı̄je se pred djècom prı̄čalo i mèni je tò bı̄lo jàko òvaj çüdnò. Tâ tètã Drâga se zvâla, òna je s nàma spâvala. Mărıca, i òna i jâ u sòbi u pòtkrovlju i òna dòde: „Äjde, dı̄šte se, døbile ste sêku.“ Kàkvu sêku? I ònda ništa, Mărıca òdmah se ljútila òno, a jâ ništa. Jâ se obücem i dòdem dòle u prı̄zemlje. Măma u spâvaçoju sòbi lèži i u košãri, kàk su prı̄je bèbe bı̄le u košãrama, lèži òvaj mälã bèba, ali jâ prı̄vo poljúbim mămı i mămã vèli: „Døbile ste sêku.“ Jâ vèlim i òvaj. „Mòžeš ju poglèdati.“ Jâ poglèdam, a prèkrasna je bı̄la. Znãš, vı̄dila sam mälü djècu kòja su bı̄la cřvena kad se ròdiju u súsjedstvu jel kãd smo òno, a Kätıca je bı̄la. Mămã je ìmala ònda... pedèset çetvrto je. Znãçi jedãnaesto gòdište... mămã je bı̄la, sad se ne mògu sjètıt. Bòže, ne mògu se sjètıt.

- Ma døbno, nèma vèze.
- Mămã je bı̄la, çetrdèset gòdina je pròšla. Bı̄la je u pròmjeni. I tãko se dogòdilo i ròdila je sêku. I Kätıca je bı̄la tãko lèpa bèba. Òno nije bı̄la dı̄jete cřvena, nego je bı̄la baš ròzasto znãš, samo líčko. Baš je bı̄la lèpa bèba i tãko òvaj jâ poljubim mămı. Mămã vèli: „Døbili ste sêku.“ I tãko jâ sam najstãrija bı̄la od nãš. Dvè gòdine pòslije mène je sèstra Mărıca, kòja je u Austrãliji sãda i pòkojni brät İvıca je bıl, çetrdèset trèće. I tãko da smo bı̄li iznenãdeni, ali ònda smo prı̄hvätıli mälü bèbu za ĩgranje. [smı̄jeh] I tãko da òvaj mămã ùvek, a Kätıca je pedèset çetvrto gòdište, a jâ sam ìmala çetřnaest gòdina pünih i tãko da smo mı̄ òvaj sa njòm ùvek ĩgrali i mămı sam jâ pomâgala kao najstãrija. Jâ sam ùvek. İnaçe sam vòlila pomâgat i slüšala sam. Jãko sam bı̄la jâ òdgovorna od mälıh nõgu i nèkako sam ùvek sve shvãcala òzbiljno. Kãj ròditelji narèdiju, nı̄sam nı̄kad çèkala, nego ùvek jâ sam òdmah naprãvila kãj je trèbalo. I tãko da sam ùvijek bı̄la òdgovorna i tãko kad sam krènula u škòlu, ùvijek sam bı̄la òdgovorna i tãko bı̄la sam døbãr đãk i tãko fãla Bògu. Èvo, tò je tã mòja sèstra, najmlãđa je u Švıcarskoju. I òna je ìnaçe. Òna se je ùdala za od mòga müza brãta, òvaj mlãdèga i òni su tû u Dügã Rəsi naprãvıli kùcu, tãmo na krãju Stãre Cèste. Skròz na krãju. I ònda òvaj su u Švıcarskoju. Kätıca, òba dvã su òstali u pènzıji. Kätıca je pedèset çetvrto, a jâ sam çetrdèseto. Znãçi çetřnaest gòdina sam jâ stãrija. Tãko da je i òna ĩsto ĩšla od òve gòdine u pènzıju. Tãko da je òna mälò tû, mälò tãmo u Švıcarskoju. İma dvã sına. Jèdan je òvaj dèčko još, stãriji, pedèset gòdina, a òvaj mlãdi se òženio i ìma sınçıća, tãko da je bãka òtišla sãda prı̄je

pär tjëdna. Rëkla je da će mözda övaj vïkënd dôc, al ne möže se odvöjit od ünuka. Ünuk je sada pred škölu ide. İde u önaj već vrtić za pred škölu. Al jâko völi bâku, a bâka ko bâka, sve dozvöli, znâš, pa tō se völi. I tâko da övaj smo mî djëca üvijek. Tâta je imao pekârnu i üvijek sam jâ kao najstârija sam pomâgala mâmi i tâti ono u kücanskim pöslovima mâmi, a övaj prodâval se je krüh, najprije iz kühinje na prözor u dvörištu.

- Tō ste imali tû nëgdje u Dügöj Rësi?
- Tû u Bâna Jëlačića.
- A tû?
- Znâš. Dôm, pa su Dugânićeva küca prema dôle i önda je od möjih röditelja.
- Aha, znâči tû.
- Da. Tû je bîla pekârna u dvörištu. Mïslim tâ zgrâda još üvijek i pekârna, mïslim ne râdi nïko. Uglâvnom je övaj, sam jâ üvijek pomâgala röditejljima i rânö sam se naučila i prodâvat krüh. Nïsmo önda imali ödmah prodavaönicu za krüh prodâvat, nego iz kühinje na prözor smo prodâvali. Bîla je vëlika stalâža dë je krüh stâjal i tâko mî je tō bîlo. Tâko da, kad sam išla u škölu. Kad sam išla öno u pëti râzred i dâlje imali smo gimnâstiku u dömu, a u görnju škölu. Sâmo je görnja šköla bîla i önda smo znâli. Đâci inače kad su dolâzili tû u dôm na gimnâstiku, önda su dolâzili k môm tâti po pëcivo. I tâko da je tō bîlo tâkvo dôba i övaj. Döbro smo, nörmalno smo žïvili. [...]

Sugovornica Marija Kovačić (rođ. 1940.)

- Zövem se Mârija Kövačić. Žïvim u Dügä Rësi jel ili kâko ćemo, Mïsirova četnaest, ako te tō zanîma ne. İmam već osamdëset jëdnu gödinu i niÿje mi jëdnostavno ni govörit, ni hōdat ništa, ali börim se, börim se, tâko da za sâd svë u rëdu. Rödëna sam četrdësete gödine u Dügöj Göri. Tō je öpëina Gëneralski Stöl, a četrdëset pëte smo se dosëlili, mïslim dosëlila s röditejljima u Dügä Rësu i od tâd do dânas žïvim u Dügä Rësi. Tû sam zâvršila i ösnovnu škölu, gimnaziju u Kârlovcu i pöslije na Prïrodoslovno-matemâtičkom fakultëtu smjër këmiju, pröfesorско zanîmanje. U stvâri ne. Zâvršila sam inžinjërijski smjër, ali kâko sam pöçela râdit na šköli, pöslije sam polözila pëdagoške prëdmete za pröfesorски smjër jel. I od šëzdëset pëte gödine žïvim i râdim u Dügä Rësi. Djëtinjstvo ko djëtinjstvo. Bîlo je lijëpo. Bîla sam sâma, nëmam brâće, nëmam nïkoga övaj, ali sam imala nëkoliko prijatëljljica s köjima sam putövala u kârlovačku gimnaziju jer je. U Dügä Rësi smo nörmalno zâvršili ösnovnu škölu i önda smo išli u Kârlovac i tû smo zâvršili gimnaziju. Tō je bîlo övako najvesëlilje i najradösnije vrïjeme jer smo

bīle mlāde, zdrāve, putōvale svāki dān vlākom u Kārlovac i nātrag i mīslim da je tō bīlo tāko jēdno najmīrnije i najljēpše rāzdooblje mōg žīvota. Po zāvršetku gīmnazije sam otišla studīrat na Prīrodoslovno-matemātički fakūltet u Zāgrebu i tō mi je bīlo lijēpo rāzdooblje i dān dānas sam u vēzi s prijateljicama s kojima sam tāmo studīrala i ūvijek sam se sa svīma lijēpo slāgala i nīsam nīkada s nīkim īmala problēma i tāko sam završivši gīmnaziju, ōvaj kēmijski smjēr na PMF-u pōčela rādīt najprije u Zāgorju u jēdnoj tvōrnici kerāmike, al tū sam ōstala samo dvē gōdine i ōnda smo se dosēlili nātrag u Dūga Rēsu, mīslim nātrag jer jā sam iz Dūga Rēse, al dok sam studīrala i dok sam tām pōčela rādīt. A kad sam dōšla u Dūga Rēsu, pōčela sam rādīt na škōli jer mi je tō u tvōrnici nīje baš bīlo odgovārajuće mjēsto kōje sam jā htjēla i ōnda sam polōžila pēdagoške prēdmete i tāko pōstala profesōrica kēmije i do svōje mirōvine sam tō rādila. Bīla sam zādovoljna. Djēca su me vīše mājne vōlila i ne vōlila, ōvisno o tōme kad sam bīla strōga ili ne. I tāko, uglāvnom bīlo je tō jēdno lijēpo rāzdooblje, dok nije pōčeo taj nēsretni rāt i svē tō što se je dešāvalo. Mīslim da o tōme nēma smīsla da sād prīčam, tō već znāš i sāma. U međuvrēmenu sam se jāsno i ūdala i īmala trōje djēce i tā djēca su mī u stvāri bīla najvēća pōtpora i vesēlje, za rāzliku od dānas kad sam uglāvnom sāma jer su svi otišli. Svī se prīmili svōg pōsla i pūta i tāko, iako dōđu s vrēmena na vrijēme i razvēsele me i ražāloste me, zāvisi o čēmu je stvār ne. Ēto, ne znām štā bi ti još, štā te pōseбно interesīra da izvādim iz tōg što sam već prīčala.

- Āko se još nēčega sjēcate iz djētinstva, mōžda nēke zgōde i tāko.
- A ne znām baš, nēkako sam bīla dōsta smīrena, nīsam se pūno drūžila. Mīslim drūžila sam se sa svōjim prijateljima iz škōle, ali nēkih vēlikih pōsebnih dōgađaja se ne sjēcam, ōsim tōga kāko smo u gīmnaziji īšli na putovānja sīmo tāmo i tō, štā jā znām još. Tō je već...
- Kāda ste zavōljeli kēmiju?
- Kēmiju sam zavōlila još u ōsnovnoj škōli. Interesāntno. Ni sāma se nīsam, pōslije sam se pītala zāšto, kāko. Nīsam ništa pōseбно ōvaj, ali još u ōsnovnoj škōli sam, ono sēdmi i ōsmi rāzred kad se ūči kēmija sam nēkako īmala pōtrebu da studīram kēmiju, a kad sam ūšla u gīmnaziju, ōnda sam vālжда još vīše tō prihvātila. Īako je mōj tāta ūvijek bio nēzadovoljan što ne studīram matemātiku. [smijeh] Ōn je htio matemātiku, ali jā. Mīslim vōlila sam je i īšla mi je dōbro, ali kēmija mi je īpak bīla drāža i tāko. Pōslije gīmnazije ōdmah sam otišla na PMF i tāmo upīsala kēmiju i u rōku od četri gōdine, ōdnosno već u jēsen pōsle četvrte gōdine sam diplomīrala i zapōslila se u toj Bedēkovčini, ne znām kāk sam dōšla tāmo, ni sāma, nēkog sam srēla od prijatelja i rēkli

su da tãm trëbaju inžinjëra këmije, a jã sam na PMF-u zavřřila inžinjërijski smjër jer u tã dõba su ìmali nãstavni i inžinjërijski smjër. E al ònda zãto kad sam dõřla u Dũga Rësu sam mõrala polãgat joř te pëdagořke prëdmete da bi bõla nãstavni smjër. Ne znãm.

- Ìmate òvako nëki sãvjet kãko bit dõbar prõfesor põřto mëne tã jëdnog dãna ÷eka.
- Põřto te tã ÷eka, da. A ne znãm, tëřko je tã rëc. Mõrař mëdu djëcom prepõznat jel nëko ìma afinitët za tvõj prëdmet ili nëma jer prõfesor kad põčne rãdit dok je mlãd mõsli da svì mõraju svë znãti. Međùtim, u÷enici, znãř i sãma jel, ìmaju òcjene od jëdan do pët. Prëma tõme, ti òdmah mõrař vëdit kõji je od njõh sklõniji tvõm prëdmetu. Dãkle, kõ bõlje tã u÷i, kõ tëže. I tãko ih na nëki nãcin i glëdat ne. Jã sam ìsto ispo÷etka bõla dõsta strõga, kãko õni kãžu ne. Nõsam bař pravila vëliku rãzliku ìzmeđu õnoga kõ je ìmao dvã i pët ne, ali põslije tã shvãtiř da tã nëma smõsla jer je svãki u÷enik za nëřto drũgo nadãren i veç je sãsvim dõvoljno da u rãzredu ìmař rëcimo pët u÷enika kõji võle tvõj prëdmet. Tã je veç dõsta jer ìma dëset prëdmeta i trëba svãřta võlit ne. Tãko da řto se tõga tõce, mõjenjař se jãko tõkom rãda jel. Nije ìstina da si ùvijek jëdnak tãko da na krãju. Kad je põceo õnaj rãt i kad su nãři u Pãmuçnoj òřtali bez põsla, ònda su bõle õne demonstrãcije i kad je jëdna põvorka nãřih rãdnika ìřla tũ mõmo mëne. U Kãrlovac su ìřli demonstrãrat nëřto jel, uh ònda mi je bõlo vãljda najtëže jer sam mõslila: „Bõže, řta sam u÷ila tũ djëcu, ako su sãda dõřli na tã řto jësu.“ Òřtali su bez põsla, bez ìcega i ìnaçe situãcija u rãtu kãkva je bõla, tãko da sam se od ònda stvãrno promjënila řtõ põsto ne. Ali veç je bõlo kãsno jer sam òvaj rãdila joř vãljda pët gõdina i ìřla u mirõvinu. I tã bař zãto řto je tã bõlo devedëset pëte gõdine kad nije bõlo djëce tũ, a nãřa řkõla, jã sam rãdila najprije na Gimnaziji, põslije na Tëkstilnoj řkõli, je dõsta bõla vëzana na djëcu iz òkolnih krãjeva, iz rëcimo Lõke, Bõsne, iz Bihãća rëcimo je bõlo dõsta djëce òvaj. [...]

9.2. Transkripcije ogleđa govora srednje dobne skupine

Sugovornik Dragutin Polović (rod. 1964.)

- Jâ sam Drâgutin Pölović, a inače me svi zövu Dâdo jer je Drâgutin komplicirano ime. Röđen sam dvâjstprvog dëvetog šestdëset četvrte gödine u Kârlovcu. A inače žîvim cijeli život u Dûga Rësi. Po zanîmanju sam elektroinstalater i râdim u prîvatnoj firmi u Kârlovcu. Ožënjën sam, žëna Dûbravka. Āmam sîna i kćër, Ānteta i Ānu.
- Mõžeš mi opisat svõje djëtinjstvo?
- A mõje djëtinjstvo... Kõlko se jâ sâd kad sam se pöčel sjëcat, a ïgrali smo se öno po vrtu. Na cëstu nîsmo izlâzili jer smo se öno böjali. Bîlo nam je öno zabrânjeno vån na cëstu, nego smo se ïgrali po vrtu, po prûgi žëljezničkoj išli smo i öno tû tãmo. Nîsmo nîkad öno baš na cëstu išli.
- U kõjem si dijëlu Dûge Rëse žîvio?
- E mõji su starosjëdioci u Dûga Rësi i ïmamo öno kücu u sãmom cëntru, tãko da ïmamo vëlik öno vrt i tãk da smo se tû ïgrali sa sûsedima. A nãjviše sam ïmal od övih cûrica ökolo su svi sûsjedi bîli, ïmali su cûrice, tãk da sam jâ bîl mõzda öno jëdini dëčko i jëdan kaj je do dëde dolâzil dëčko Dãmir. I tãk smo se mî ïgrali.
- S kîme si žîvio sve u küci?
- Pa u küci smo žîvili mãma, tãta, jâ i bãka. I bãka je mẽne cûvala i pãzila. Öna je bîla jãko dõbra žëna, vrijëdna, övaj põbožna i tãko da je öna stãlno öno sa mẽnom bîla i tãk da me je pãzila i tãko rëc i odgõjila jer je stãlno öno bîla s mẽnom. Võdila brîgu o mẽni i svëmu. I kûhala i tãko.
- Kãda si önda krënuo u ösnovnu škõlu?
- E u ösnovnu škõlu sam krënil sedamdësete gödine i tõ se sjëcam sãmo öno nãjviše prvoga dãna kãda me je mãma dopëljala u škõlu. Tãm je bîl jëdan dëčko. Sjëdil je već u jëdnoj klûpi, četvrtom rëdu, u četvrtom u četvrtoj klûpi, srëdnji rëd, lijëva strãna je bîla slõbodna i tû me je mãma pösela i pîtala mãlog tõga: „Jel mõže tû?“ „Mõže.“ Mëne je pösela i öna je ötišla vån i tãko sam jã... Tõ je bîl mõj prvi dãn škõle. Āmali smo jëdnu strãšnu učiteljicu, Kãticu Përušić, kõja je bîla öno kõlko je bîla dõbra, tõlko je bîla i žîvčana i zlõčesta, tãk da smo redõvito svi, cijëli rãzred, pãcke dobîvali sa šîbom öno po dlãnu pa smo önak znãli stîskat rûkice kãd nãs je pëklo, ali bîla je öna tãko dõbra i önda je övaj... I tãko te prëve četri gödine su prõšle tãko öno nãjviše sa njõm, mãda je öna bîla tãk mãlo i žîvčana, önda kad dërala se. Nëkog je znãla i pljûsnut ko je bîl

zlöčest. E önda je znäla isto kad ju je uhvätilo, önda smo se mî mîrali üstat köji idemo na vjeronâuk. „Äjde, djëco, glëdajte, tô su öni köji idu u crkvu.“ Täk da näs je öno... I bëla je jäko ströga öno käd je zvönilo... E önda da, redär je išal pärje nëgo smo išli döma pred plöču i önda je mëtnul rûku na öno čëlo i: „Za domövinu s Tîtom.“ I önda mî cijëli rüzred povîkamo: „Näpred!“ i önda smo öpet svi disciplinîrano pîrvi rëd, drügi rëd, trëci vän, üzeli cipele i öpet täk svi u kolöni vän iz šköle. Täk da je bëla jäko ströga. E da i önda je, tô je bëlo öno do četvrtoga, a önda od pëtog do ösmog. E tû su säd döšli növi pröfessori, övi önda su se zväli nästavnici, drügovî. Mî smo ih mîrali zvät drüg i drugärica, mäda su bëli, nëki su bëli pröfessori. A önda je tô veç bëlo zanimljîvije. Öno stö ljüdi, stö cüdi. Jëdan je oväkav, drügi je onäkav. Jëdan je böljî, jëdan zlöčest i önda smo imali jëdnoga iz matemätike, Čurîlovića stäroga. Ön je bël jäko strög, ali i öno döbar. Imal je nëkakve svöje çüdne sistëme räda, al je övaj. Jä sam jäko püno matemätike naučil kod njëga, täk da mi je tô käsnije u srëdnjoj šköli pomöglo. Stväрно je bël öno döbar. Kö je öno üčil. I önda bël je jäko strög. Kad bi nëkome nëšto öpalo döle na pöd, trökut ili nëšto, drügo nîsmo smjëli imat, e önda samo donësi njëmu, ötvori prözor i vän u vîrt. I önda pöslije šköle su ðäki bräli tô. Sväko je imal svöje. I täk je tô ösam gödina öno pröšlo, ösnovna šköla.

- Möžeš li mi još opîsati käko je izglëdao žîvot u tvöjoj obîtelji?
- A övak. A žîvot je täko prösječan bël. Znäči täta je ðëlal u Pämučnoj indüstriji u Düga Rësi od šest do dvä i mäma je ðëlala u Kömunalnom poduzëcu, isto od šest do dvä. Täko da su öni sväki ðän od šest do dvä išli. U dvä i ðëset su veç bëli döma, a tä möja bäka. Öna je kühala rûčak, znäči öni su döšli döma na götovo i önda smo övaj išli ðëlat ðälje. Imali smo mî nëšto mälo poljoprîvredë, vînograd, önda su hränili dvä präsca i kökoše. Nëki püt smo znäli i püre imat i täko övaj smo mî žîvili. E sedamdëset drüge gödine smo döbili övaj bräcota, Jüricu. E önda smo sa njîm sam se jä igral. Ön je bël ösam gödina mlädi od mëne, al täk smo se mî önda igrali. Ön je bël mäli, mî smo bëli veç öno vëci i täko. A övaj i önda smo osamdësete gödine je ðëda övaj pöčel ðëlat kücu. Tû nëdaleko od öve na näšoj zëmlji. E önda je sad tû bëlo püno za pösla za ðëlat. Tô se je kôpalo, betonîralo, zîdalo, täk da smo znäli öno cëlo ljëto prövest tû na töm zîdanju, grädenju, täk da sam se jä öno stîgal jëdva mälo okûpat na Mrëžnici i täk se mänje vîše cëlo ljëto ðëlalo i täk tô...
- Kolîko si bë stär kädä ste grädili kücu?
- Önda sam bël šestnaest gödina osamdësete. Önda smo... Da, šestnaest gödina i önda sam jä önak mlädi pomägal, donësi ðäsku, ðäj övo, ðäj öno i täko. [...]

Sugovornik Davorin Perković (rođ. 1964.)

- Jâ sam Dâvorin Pêrković. Ròden dèsetog trèceg tìsuću dèvetsto šesdèset četvrte gòdine. Žìvim u Dùga Rêsi, ùlica Nâselje Cûrak trideset. Djètinstvo sam pròveo na Ānzlu. Tò je jèdan òtok, pòluotok između Pâmučne indùstrije Dùga Rêse i òpće bòlnice Dùga Rêsa. Āšao sam u srèdnju, u òsnovu škòlu „Vlâdimir Nâzor“, srèdnju škòlu „Indùstrijsku“ gòre kod Pâmučne i dvìje gòdine srèdnje škòle, „Škòlski mètalni cèntar Kârlovac“. Po zanîmanju sam alâtničar, KV, srèdnja stručna sprèma. Râdim u „Ljevaòni òbrade i metâla Dùga Rêsa“ kao bušâč na stùbnoj vèlikoj bûšilici.
- Mòžete li opîsati svòje djètinstvo?
- Ēvo, djètinstvo je bîlo u òno vrìjeme jâko lèpo. Bîlo nâs je jâko pùno djèce dòle, ìgrali smo se, čak nèke zaborâvljene ìgre kòje dânas djèca nè znaju, kao na prîmjer brûsim, brûsim škàrice, lìmune i nâranče, skrivâča, zìcera i râzne drùge ìgre. Āmao sam jèdnoga prìjatelja, vjèrnoga sa kòjim sam Āšao od prìvog râzreda òsnovne škòle do srèdnje škòle. Tâj prìjatelj je dânas môj kûm, gospòdin Dragùtin Pòlović i tâ vèza je neraskìdiva, kao da smo, kao da smo brâća. I kâj je još najbòlje tû smo sùsjedi. Kûmovi smo. Jèdan drùgog posjèćujemo, tâko da smo stâlno u vèzi. I jèdan drùgome Āsto i pomâžemo kòlko mòžemo jel. Što se tìče môga djètinstva, bîlo je prekrâsno jel òvo dânas djèca ne znâju se ìgrat, privrženì su sâmo râznim mèdijima, mòbitelima, a nè znaju se ìgrat kao mî. Srèdnja škòla je Āsto bîla jâko dòbra i lèpa. Āmao sam vèliko drùštvo.
- A kâko Vâm je bîlo u òsnovnoj?
- Òsnovna škòla je bîla, pa Āsto lèpa.
- Je li se sjèćate prìvoga dâna?
- Prìvog dâna? A da. Kâtica Pèrušićka nâm je bîla od prìvog do četvrtog râzreda. A bîli smo nèstašni, a bîlo je, sve je bîlo drùgačije u òdnosu na dânas. Čâk je Āmala i šìbu kòji su bîli nèstašni, ònda je tûkla. Prûži pàcku pa je tèla lùpit. Kad je učiteljica dolâzila u râzred, môrali smo se svi dîgnut, ònda òpet sjèdnemo. Prst na ùsta za vrìjeme sâta. Rùke na lèđima. Svi smo Āmali kùte, plâve, šlàpe. Bîla je jâko vèlika strogòca u òdnosu na dânas.
- Jèste li vòljeli Āći u škòlu?
- Pa jèsam. Bîlo je jâko pùno djèce tâda za râzliku od dânas. Sve tò...
- Kòji Vâm je bio nâjdražì prèdmet?

- Najdraži prèdmet je bio priroda i društvo. I u osnovnoj škòli dälje zemljopis ili geografija. Tô sam imao dôjam kao da putujem po svijetu. Taj prèdmet sam stvarno vôlio. A najviše sam mržil matemätiku. [smijeh] Matemätiku i fiziku.
- A hrvatski?
- I hrvatski. Hrvatski mi je bil dôbar, jèdino lektîra me je müčila, a što se tiče sâmoga građiva òvako, nije bilo pretêško, čak sam imal dôbru òcjenu – tri, četri i tô, ali lektîra mi je bila najteža. Tô sam mržil čitat. Tô sam mržil čitat. Tô je nešto nevjerovatno. Rađe sam čital române i òve nêke stvâri naučno-pòpularne kaj vôlim, nego nego lektîru.
- Köju ste ònda srèdnju škòlu završili?
- E ònda nakon osnovne škòle, tô jèst nakon dèvetog i dèsetog rãzreda, usmjèreno obrazovãnje što je tãd bilo po Šüvaru, upisao sam srèdnju škòlu, treću i četvrtu gödinu za alätničara - mëtalska strüka u „Škòlskom mëtalnom cèntru Kãrlovac“. Tô je trãjalo dvije gödine. Za mëne je tô bilo vèliko isküstvo i vèliko iznenađenje jer mëlo sam putòval s autòbusom. Tãda sam s autòbusom putòvao. Vesèlio sam se svãkom dãnu kad sam išal u škòlu. Üvek sam nešto tël kùpit kad sam išal iz škòle jer vôlim üvek nešto dòma pètljat i rãdit jer sam po strüci alätničar. Ònda üvek nešto izmîšljam i rãdim, tãko da mi je te dvè gödine pròšlo u äjde, rëcimo, nêko vesèlje i tô. Üvek sam se nešto sjètil pa sam tël kùpit, tãko da mi je tô üvek bilo zadovoljstvo ìc u škòlu.
- Kãko je izgèdalo Vãše mlãdenaštvo? Je li vèlika rãzlika naprem kãko dãnas mlãdi?
- Što se tiče mömačkog žìvota, òpet jã i môj kùm, tô jèst Drãgo i još jèdan kolèga. Bili smo nèrazdvojni. Žìvot je tãda u Dügã Rësi cvjètao. Bilo je jãko püno cüra, bilo je nãs püno. Zãbave su bile, kaj bi rëkli, na svãkome çòšku. Dìsko je tãda bïo, fliperi, nije bilo möbitela, nije bilo tãko jãko rašìreno televìzija ìsto. Vìdea takòđer nije bilo. Kìno je bila glãvna atrãkcija. Pretpremiãera je bila glãvna atrãkcija. Biljãr je bil tãda ìgra bròj jèdan. Kìno je bilo òbavezno. Svè u svèmu, žìvot je za mlãdog çòveka, pogòtovo za nãs, köji smo završili škòlu tãda osamdèset i drüge na treću gödinu nešto prìje, bilo bïo je na vrhüncu, na vrhüncu. Baš smo se lèpo ònda zabãvljali. Môj kùm je tãda imao äuto, jã nisam i pròšli smo prãktički cijeli òvaj nãš krãj. Imali smo široki široki ìzbor društva, lèpo smo se pròveli. Svãdbe su tãda bile u dòmovima. Üvek smo tëli na svãdbe ìc znãš. Kad ìdemo kad ìdemo iz kafìca i tô ili iz dïska, òbavezno smo tëli skrènit na svãdbu. Tãmo se istãncamo, pojèdemo.
- Znãci mögli ste tãko dòci nêkome na svãdbu?
- Nègo kaj. Pa dãj, äjde. Tô òbavezno, pogòtovo kad smo tëli ìc iz Bèlaviãa, iz „Intìma“, a dòle je u dòmu bila svãdba u Bèlaviãima. I ìdemo lèpo polãgano do dòle, istãncamo

se, isplêšemo, pojêdemo, pöpijemo i polâgano ìdemo nâzad. Stopîramo i polâgano ìdemo nâzad. Tâda je žïvot bïl na vrhûncu.[...]

Sugovornica Irena Trbušćić (rođ. Vranić), rođ. 1968.

- Zövem se Irêna Trbušćić, röđena Vrânić. Rödila sam se dvâdeset i pêtog šêstog tïsuću dëvesto šêstdëset ôsme gödine u Kârlovcu. Žïvim sa sùprugom Jösipom i sïnom Mâtejom na Šëketinom Břdu krâj Düga Rêse. Odrâsla sam u Lišnici, sëlu blïzu Düga Rêse, a žïvila sam s röditeľjima, bâkom i mlâđim sëstrama. Sëstra Dübravka je mlâđa od mëne pëtnajst mjesëci i zâto nâs je mâma kad smo bïle mâle često ìsto oblâčila. Znâla nâm je šïvati ìste hâlĵine, hlâče i znâla nâm je dâvati štrïkati ìste mäjice i kâpe. A râzlika ìzmeđu mëne i sëstre Mârine je šêst gödina i kao stârija sëstra njû sam znâla çuvati i pâziti. Kao dijête bïla sam dõsta žïva i nëstašna i kad bi nëšto napravila, za tõ sam znâla krïviti sëstre. Znâle smo se mëđusobno potûci i jâ sam tâda ùvijek bïla krïva jer sam bïla najstârija. Dok smo bïle mânje, žïvjele smo u stâroj küci kõja je bïla jâko vëlika i ìmala je dügaçak gânak po kõjem smo mï skâkale. U sëlu nâs je bïlo pûno djêce i svï smo bïli jâko vëseli i razïgrani i ìgrali smo se râzne ìgre. ìgrali smo nögometa, skrivâça, dïrvene Mârije. Ljêti smo se kûpali na rijëci Dõbri, a zïmi smo se sânjkali i klïzali na lëdu. Kâko smo žïvili na sëlu, ìmali smo dõmaçe žïvotinje. Hrânili smo krâve, svïnje, kõkoši i pïlice. Röditeľji su nam râdili na põslu, ali su se bävili i poljoprïvredom. Pomâgali smo röditeľjima sâđiti krumpîr, brâti kükuruz, brâti grõžde. Bâka je znâla rëci: „Ëdemo sâđ svï râđit na lâpat. Vï dïca će te pomîtat krumpîr po jârku.“ Ljêti smo pomâgali sùšiti sijëno. Kâko smo svi ìmali krâve, znâla sam s njïma bïti na pâši. Bïlo je dõbro dok su krâve bïle mïrne i dok su õne pâsle, õnda sam mõgla çítati knjïge, a kad su se dâle u bijêg, õnda sam ih mõrala lõviti. Jëdan dïo ljêta provõdila sam i kod drüge bâke i djëda, kõji su žïvili u Jârčem Põlju, u sëlu Strâža. I njïma sam prëko ljêta ìšla pomâgati oko sijëna. Dëda Stjëpan znâo je napraviti dïrvene grâblje i rögľjice za nâs ùnuçice i õnda smo mï s njïma râdili u sijënu. Kad se je sprëmala kïša, znâo je rëci: „Äjde, potëcimo, ìdmo zdïvat sëno u lõmnice.“ Bâka i dëda su tâko prïçali da ih baš nïsam razûmjela svâku rijêç kõju su govõrili.
- Mâkar ste bïli na blïskoj udâljenosti.
- Pa da. Tâ nâša dvâ sëla i nïsu bïla baš tâko prëviše dâleko. Znâo me je dëda pïtat: „Jësi li vïdila nâšega lõpega pëteha?“ Ljêti kad je bïo žëdan, znâo mi je rëci: „Äjde, ùzmi kântu iz gânka sa kablënïka i õdi mi prinësi võde sa zdënca.“

- A kako biste vi rekli u Lišnici?
- Pa mi smo znali reč: „Ajde, ođi po vodu na zdenac.“ Tako da je to bila ta neka razlika. On i baka su znali puno divanit kako se je nekada živilo i bilo je tu jako puno rijечи koje nisam baš razumjela i puno sam ih zaboravila. Ne sjecam ih se baš više. A sada nešto o mojem školovanju. U prvi razred sam krênula sa sedam godina. Išla sam u Drugu osnovnu školu u Dugoj Rêsi. To je danas škola „Ivan Goran Kovačić“. Mâma me je samo prvi dan vodila u školu, a nâs je bilo puno djêce u sêlu i zajedno smo išli u školu i čekali smo jedni druge. Pješâčili smo svâki dan trî kilometra u školu i isto toliko nâtrag do kûce. U moje vrijeme nije bilo mâle škole niti prêdškole pa kad sam dôšla u prvi razred, nisam znâla ni jedno slôvo nit sam znâla držati olovku. Bilo mi je jako têsko i ispočetka baš nisam vóljela ići u školu. To je za mène bila jako vèlika pròmjena. U razredu nâs je bilo trîdeset đâka i kad je učiteljica dolâzila u razred, svî smo se ustali i pozdrâvljali smo je sa: „Zdrâvo, učiteljice!“ Bila je dôbra učiteljica, al je jako bila i strôga. Kad netko nije bio dôbar, môrao je ići u kût ili je dobîvao pâcke po rûkama. Kad smo išli u školu, i učiteljica i mî, bili smo svî jednako obûчени. Nôsili smo plâve kûte i tako da se ispod njih nije vidilo tko je što nôsio. Ipak, razlika između nâs djêce sa sêla i ône iz grâda je postâjala jel ôni su se više međusobno družili jer su se poznâvali još iz vrtića, a mî smo za njih bili samo djêca sa sêla. Djêca kôja su bila siromašna i kôja su imali, kôja su imala više braća i sestâra, ôni su se znâli čak i rugâti, mâkar to se je kâsnije promijênilo i svî smo bili dôbri prijatelji. Iz nižih razreda osnovne škole ôstale su mi u sjećânju râzne prîredbe i slêtovi na kôjima sam recitîrala, pjèvala i plêsala. Kad sam krênula u pèti razred, bila su nâs četiri razreda jer su dôšla djêca iz drugih pôdručnih škola. Dôšli su nôvi dèčki i nôve cûre i tâda su se razvîjala nôva prijateljstva i prve simpâtije. U nižim razredima osnovne škole svè cûre su imale spòmename i tu smo písale râzne pjèsnice, na prîmer: „Od škole do grôba, najljepše je đâčko dôba.“ Pôslije su cûre, a i nêki dèčki, imali lèksikone, bilježnice u kôjima smo písali što tko vòli, za kôji klûb navîja, kôja mu je omîljena bôja, kôji mu je najbolji pjevâč, kako mu se zòve simpâtija i tako dâlje.
- Znâci to ste i vi imali?
- Jèsmo, jèsmo. Tô ste i vi imali?
- Tô smo i mî imali.
- Znâci nešto je ôstalo. Imala sam jako dôbru nâstavnicu iz hrvatskog jèzika. Vóljela sam tâj prêdmet i zâto sam rekla da êu jednoga dâna biti nâstavnica hrvatskog jèzika. Jako

sam vòljela sastâvljati sâstavke. Tâko sam iz pròfesionalne orijentâcije za sâstavak „Nâstavnik“ u šestom râzredu osvòjila drùgo mjèsto.

- Stvârno? Nîsam znâla. Sùper!
- Da, da. I na pòklon sam døbila knjìgu sa pòsvetom kòju i dânas çûvam. [...]

9.3. Transkripcije ogleđa govora mlade dobne skupine

Sugovornica Dijana Galović, rođ. Mihalić (rođ. 1988.)

- Jā sam Dijāna Gālović. Īmam trīdeset dvijē gōdine. Źīvim u Dūgoj Rēsi. Rādim u Kārlovačkoj Źupāniji, u Ūpravnom ōdjelu za prōraĉun i fināncije. Īmam znāci mūža, ūdana sam i ĩmam kćī. Zōve se Frānka i ĩma dvijē i pōl gōdine.
- Lījepo. Kāko je izgledalo tvōje djētinjstvo?
- Pa znāci Źīvjela sam sa māmom, tātom, sēstrom, dēdom, bākom i gōre na kātu su Źīvjeli strīc, strīna i brātić i sestriĉna. Tāko da je nās bīlo baš pūno. Dēsetero u kūci. Bāvili su se poljoprīvredom i ūvijek smo pomāgali.
- Gdje ste tōĉno Źīvjeli? Kōje mjesto?
- U Mrēžniĉkom Dvōrištu. Tō je pōkraj Bēlavića.
- Sjēĉaš se ovāko nēkih zgōda iz djētinjstva?
- Pa sjēcam se da smo se ūvijek ĩgrali tāmō. Kāk je tō mālo sēlo, ōnda nije tōlko ōpasno. Ūvijek smo na cēsti bīli, trĉali, ĩgrali se ōdbojku, ōnda policājca i lōpova nē znam. Ūvijek smo se tāko okūpljali tāmō kod mōje kūce i ĩgrali se.
- Jēste mōrali pūno rādit s ōbzirom da ste Źīvjeli na sēlu, mīslim pomāgat rōditeljima?
- Da, da. Mīslim baš smo pūno, dōsta smo, ōno kōlko je škōla pak dopūštala, ali ūvijek se bārem kukurūza pomāgala i tāko i dān dānas ōdem k svōjima pōmoći im kukurūzu tāko istrpāvat.
- Kāko bi opīsala svōje djētinjstvo? Jēsi li ĩmala srētno djētinjstvo?
- Pa jēsam, jēsam. Īmala sam svē. Źīvjeli smo skrōmno, ali smo bīli jāko, mīslim bīli smo srētni ōvaj. Sa sēstrom sam si baš prijatēljica. Odūvijek smo prijatēljice znāci i tāko ōvaj dān dānas smo si dōbre.
- Kāda si krēnula u ōsnovnu škōlu? I jel se sjēĉaš pŕvoga dāna škōle?
- Pa tō je bīlo u rātno vrēme. Znāci kāko sam rōdena osamdēset ōsme gōdine. Sa šēst gōdina sam krēnula u škōlu ōvaj. Sjēcam se pŕvog dāna da sam cēlo vrēme. Rōditelji su bīli s nāma u rāzredu. Otrāga su stājali, a mī smo sjēdili nāpred i uĉitēljica je nēšto pŕiĉala, a jā sam cēlo vrēme se okrētala i glēdala jel māmā tū nēgde jer sam bīla dōsta povūĉena i sramēžljiva kad srētnem nōve ljūde. I cēlo vrijēme ōvaj kroz škōlu. Ōnda sam se tek ohrābrila mālo ōvaj tāmō iza srēdnje, na fāksu sam mālo onāko pōstala.
- Znāci ūvijek si zāpravo bīla povūĉena?

- Da, da povučena onako. Onda znala sam se osigurati uz ljude baš koje poznajem, onda se opustiti s njima, a ovako sam bila sramežljiva.
- Koji ti je bio najdraži predmet u osnovnoj školi?
- Engleski. Dobro, to smo u četvrtom osnovne ili u trećem, ne sjecam se, počeli učiti i to su mi baš. Učiteljica je rekla da mi ide engleski i tako pohvalila me tako da sam... To sam baš voljela. Pa svi predmeti. Ne znam. I likovni, hrvatski. Mislim.
- Bila si dobra učenica?
- Jesam, jesam. S pet sam prolazila tako da ovaj.
- Kako ti je onda općenito bilo u školi? Mislim voljela si ići?
- Jesam, voljela sam ići u školu i zadatke riješavati i ono. Uvijek sam se trudila da sve zadatke ispunim i da naučim jer me je bilo srām ako ne znam. I tako sam bila svā ovaj kroz osnovnu. I u srednjoj sam onak bila sa četiri, tri, četiri.
- Koju si srednju završila?
- Ekonomsku. Srednju ekonomsku sam išla u Kârlovcu. Da, baš ekonomist smjêr i tu smo učili. Imali smo predmet daktilografija pa smo na mašinu pisaću pisali. To je bilo zanimljivo ovaj i tako onda kad pišeš zadatac, dođeš do kraja znači teksta i onda pogrešiš jedno slovo i onda moraš sve ispočetka. Cijelu zadatac tipkat.
- Je li ti se to puno puta dogodilo?
- Pa znalo se često. Da, a skoro svaki put kad pišeš zadatac baš ko za nâpast taj zadnji.
- Kako to da si odâbrala baš ekonomsku?
- A razmišljala sam između ekonomske i nekog dizajna. Zanimalo me je crtanje. To mi je tak nekako pred kraj osnovne. Voljela sam tak te umjetnosti i to, ali onda kad smo išli na ovaj. Ne znam kak se ono zove kad ti stručnjaci. Testiraš se pa kao prema tvójim odgovorima.
- Aha, a ono, joj, ne mogu se ni ja sada sjêtiti. A dobro, znam na što misliš.
- Usmjeravanje. Da, oni su meni predložili onda da idem u ekonomsku jer sam se dvoùmila između tog dvójeg, ali valjda prema mojim odgovorima je to više bila ekonomska. Mèni se svîđalo nekako rad u uredu i ne znam. To sam si ja svê zamîšljala i oduvijek sam htjela raditi u županiji. Znači meni je to bilo. Kak je moja fermana kûma, kao ja sam mislila da ona radi u županiji, a ona je u biti radila u Uredu državne uprave u županiji i ja sam ovaj. Onako ona je meni bila fora i ja sam si baš mislila da bi ja radila u županiji. I tak je meni nekako ispalo da ja stvarno radim u županiji. Znači mene na stručnom osposobljavanju me pozvala žena s burze kao da li bi ja išla raditi za tisuću šesto kûna u županiju na godinu dana. Ja sam se dvoùmila bi ne bi i ovaj ipak mi je to

struka i na kraju ja prihvatila i poslije se pružila prilika da radim. I zato pazi kaj si želiš u životu. [smijeh] Da, eto. [...]

Sugovornik Ante Polović (rođ. 1993.)

- Mòje ìme je Ānte Pòlović. Ròđen sam dvānaeste vèljače tisuću dèvetsto devedèset trèće gòdine u Kārlovcu. Trènutno žìvim u Dūgoj Rēsi, gdje i rādim. Po zanīmanju sam magīstar inženjer geodēzije i geoinformātike. I trènutno sam srètno zarūčen sa svòjom zāručnicom Mājom. Glāvni hòbi mi je glāzba. Svīram klavijatūre.
- Mòžeš li mī opīsati svòje djètinstvo?
- Pa mòje je djètinstvo bìlo pròžeto ìgrom s prijāteljima. Ēvo, tò su mi nèka sjècanja kòja mi sad navīru. Znāči u ũlici gdje smo bìli ekīpa vršnjāka i ònda smo se vòzili s bicīklima, ìgrali u pijēsku. U zīmskim vremēnima smo se sānjkali. Sjècam se da je māmā ũvijek vīkala s balkōna: „Ājde, Ānte dōma! Gōtov je rūčak.“ A nās nigde nēma u blizīni. Zātīm, išao sam u vřtić u Dūgoj Rēsi. Tāmō je bìla tēta Mīrjana kòje sam se bōjao. Nje me bìlo nèkako strāh. Zātīm tēta Irēna. Őna nas je ũčila Hāre Krīšnu. Sjēdili smo u krūgu i pjēvali: „Hāre Krīšna.“ Ēvo, tōg se sjècam. Zātīm, ìsto u vřtiću su bìli prijātelji iz vřtića s kòjima sam se ìgral, kòji su mi òstali u sjècanju i sjècam se da sam u vřtiću pōčel ũčit ēngleski, već tād pōčeo sam ũčit ēngleski. Ēto. I nākōn vřtića smo òbavezno išli bāki na rūčak. Bāka je skūhala rūčak, kòji je bìl fīn. Bāka je znāla priprēmit vāni bazēnčić mālī, stāvīt unūtra vōde i tō se grījalo dok mī ne bi dōšli iz vřtića, sēstra i jā, i ònda smo se òbīčno znāli kūpat u tōm bazēnčiću. I òbavezno smo svāki dān išli po slādoled. Iz djètinstva se sjècam još i operācije. Išao sam operīrat trèću māndulu i tō mi je baš bìlo ovāko jēdan prīzor kòji dān dānas se sjècam čīsto tīh sjècanja. Znāči bōlnički krēvet, operācijski stōl, dōktori i tāko. Ēto, tō je ukrātko o djètinstvu.
- Kāda si ònda krēnuo u òsnovnu škōlu i kāko ti je òpćenito bìlo u òsnovnoj škōli?
- U òsnovnu škōlu sam krēnil tisuću dèvetsto devedèset dēvete gòdine. Tād sam upīsao ũspješno přvi rāzred òsnovne škōle i sjècam se da me je māmā dōvela pred òsnovnu škōlu i sād... Tād su dolāzili ũčitelji jēdan po jēdan, a pred škōlom je bìla hrpa djēce. I kāko je pōjedini ũčitelj prozīvao svòj rāzred, tāko su òni za ũčiteljem ulāzili u škōlu i odjēdnom sam jā māmī pobjēgao. Őna se okrēnula, mēne nije bìlo vīše do njē, a jā sam prōšao za svòjom sūsjedom kòja je bìla ũčiteljica i kòja je pōzvala svòj rāzred. I tāko jā s njīma lijēpo u trēci rāzred. Māmā dīgne pāniku: „Dī je mōj sīn?“ Ēvo, stīže ũčiteljica, sūsijeda, vōdi mēne za rūku. Vēli: „Īmamo ũljeza u rāzredu.“ Ēvo, tō je bìo mōj přvi dān

u osnovnoj škôli. Āmao sam učitelja Āntuna ĀurĀlovića, kôji me zãpravo dãnas, kad mãlo poglãdam, bĀo baš Āzvanredan sa tĀm nãkim svôjim metôdama kôje je Āmao pri uãenju. Znãci u poãetku nĀje bĀlo òcjena, nãgo smo Āmali cvjãtić, kvãčicu i mĀnus kôje smo dobĀivali u bilježnicu kao òcjene. Zãtim sjãcam se nãkih vjãžbi. Tô je bĀlo na prĀmjer pod hrvatskim smo Āmali papĀr na kôjem su u tĀri stŭpca bĀle popĀsane rĀjeçi i ònda smo mĀ mōrali proãitati odrãedeni broj rijãçi što brže mōžemo u odrãdenoj jãdinici vrãmena. Tŭ smo se zãpravo vjãžbali ãitati. Āsto tãko iz matemãtike zãdao je nãkakav zadãtak na plõču i ònda smo mĀ ko prĀvi rijãši dolãzili k njemu i ko je dōšao prĀvi, dōbio je pãt zvjãzdica i òstali tãko mãnje. Zãtim sjãcam se da je... Ōn je svĀrao klavĀr pa smo pjãvali stãlno. IspitĀvao nam je slŭh. Jã se sjãcam da sam stãlno dobĀvao trojke iz glãzbenog. Nãkako tō òn kad je ĀspitĀvao slŭh: „Ājde tĀri, Ānte.“ Međŭtim, ãvo, dãnas sam glãzbenik, poluprōfesionalan i òn se baš iznenãdio kad me vĀdio kãko svĀram. Što se tĀiãe još kãsnijeg osnovnoškōlskog obrazovãnja, nãkako su mi òstali u sjãcanju uãenici kôji su bĀli mãlo dãvijantnog ponãšanja, kôji su upãdali u rijãã prōfesorima i tãko. Tô je baš omãtalo nãstavu i tō me nãkako kao uãenika smãtalo. „Zãšto òni sad mōraju tŭ galãmit i zãšto se nã može odvĀjati nãstava?“ Kãsnije u srãdnjoj škôli tãkvih problãma nije bĀlo, ali ãvo nãkakva sjãcanja baš za òsnovnu škôlu su ãvo tã. Sãd još bĀle su nãkakve prĀredbe u òsnovnoj škôli, a jã sam nãgdje oko ãetvrtog rãzreda pōãeo svĀrat. ZanĀmalo me svĀranje pa je bĀo jãdan prōfesor glãzbenog kôji me je bãcio u vãtru. NĀje òn htĀo svĀrat na prĀredbama, nãgo je rãkao: „Ājde Ānte, tĀi ãeš svĀrat.“ Tãko da sam jã tãd veã mōrao mãlo vjãžbat i nastŭpat zãpravo pred cijãlom dvorãnom kad je bĀla prãdستا. Što se tĀiãe sãmog mōg svĀranja, istãknuo bih tŭ da je tŭ mōja mãjka Āmala nãjveãu ũlogu. Ōna Ānaãe Āma zavĀršena ããetri... Āma òsnovnu... zavĀršila je srãdnju škôlu – òdjevni tãhniãar, ali mi je òna zãpravo otvõrila vrãta glãzbe. Znãci òno znãnje kôje je pokŭpila òna kroz obrazovãnje glãzbeno u òsnovnoj škôli je primjãnila i tãko me je nauãila òno na sĀntiãu je naljãpila do-re-mi-fa-so-la-ti-do i Āspod nōta napĀsala do-re-mi-fa-so-la-ti-do za pōjedinu nōtu i tãk sam jã pōãeo pĀkat po tĀpkama i nãkak se nauãio svĀrat i bĀlo mi je tō zanĀmljivo i tãk je zãpravo krãnulo mōje svĀranje. I tãko da sam i u sãdmom rãzredu òsnovne škõle, upĀsao glãzbenu škôlu i u dvĀje gõdine sam po ubĀrzanom progrãmu, zavĀršio òsnovnu glãzbenu škôlu. Sãd vãzano za glãzbenu škôlu i òsnovnu škôlu, sjãcam se da je tãj pãriod bĀo dōsta nãporan. Znãm da sam na prĀmjer ũtorkom... Pōãeo sam uãiti njãmaãki kao drŭgi strãni jãzik i ònda ãvo mōj ũtorak je u sãdmom rãzredu izgãdao da sam ujutro veã u sãdam bĀo u glãzbenoj škôli za klavĀrom, Āmao dvã sãta klavĀra, dvã sãta *solfeggija*. Nãkon tõga u Dŭgu Rãsu nãtrag iz Kãrlovca

i u dvanaest i dvadeset je već počinjao prędsat, ędnosno dvę sęta prędsata njęmačkog jęzika i nęrnmalno nęstava se popędne klęsično odvįjala. ęto, al svę je tę ęspješno zavřšeno. Bęgu hvęla. [...]

Sugovornica Barbara Erdeljac (rođ. 1997.)

- ęvo, ję sam Bęrbara Erdęljac. Iz Dęge Ręse sam. Ręđena sam tęsęću dęvetsto devedęset sędme gędine, devętnaestog pręvog. ęšla sam u škęlu, zępravo sve škęle sam obęvila u Dęgoj Ręsi, osim fakultęta. ęšla sam u ęsnovnu škęlu „Ivan Gęran Kęvačić“, u srędnu gimnęziju u Dęgoj Ręsi. ęmam bręta. ęivim s męmom i tętom. ęivimo u stęnu na Stęroj Cęsti. Hm, męslim da je tę tę, vęše męnje. Studįram matemętiku ęvo na PMF-u u Zęgrebu. Završęvam tęj fęks. Męram napįsat dįplomski kęjim se baš i ne bęvim i ęto, tęko nęšto.
- A sad se vrętimo u tvęje dįetinjtvo.
- Dębro.
- Kęko je ęno izgłędalo?
- Ję zępravo odųvijek ęivim na Stęroj Cęsti u ęstom stęnu. Ję sam stęrija, bręt je mlęđi jer ęn se tek nękad kęsnije rędio. Pa tęta je rędio na brędu u tę dęba kad sam ję bęla męla pa ti je ęsto odlęzio na bręd i ęnda kad se je vrętio, ęnda je u bęti męne ęųvao, a kad ga nije bęlo, ęnda me je nęjvęše ęųvala bęka, zępravo dvįje bęke. I tęko nękako su se svį izmjenjįvali. Ję sam bęla pręva u famįliji pa sam bęla svęma zębava i ęto, nę znam. Tęta je znęl s bręda dęnijet nęke nęve stvęri kao kęje ęvdje nęsmo vįdjeli pa je tę ųvijek bęlo zanįmljivo i kęlko se ję sjęćam jel. I iz slįka šta vįdim. I ęnda dęšo bręt. I dęlje su nas ęųvale bęke. Znęm, bręt je ęšao u vřtić, a ję sam ęšla samo tįpa dvę mjęseca i ęnda tę nije dębro izgłędalo kad sam ję ęšla u vřtić. Ję sam bęla, gręzna sam bęla za ęć u vřtić. Plękala sam svęki dęn. Pįtala ih jel ęmaju telefęn da zęvem męmu. Tę baš nękako nije izgłędalo. Nę znam zęšto. Vęljda se nęsam męgla s dįecom slęžit. Bręt je bio męlo bęlji po tęm pįtanju ję męslim. I tę je tę. ęnda sam kręnula u škęlu.
- Jęsi ęmala svęju ekįpu u ųlici?
- Pa męslim da je Anamarįja bęla męja ekįpa, a zępravo męj sųsjed Bęrna je bęo męj kao nękakav pręvi prijatelj i s njįm sam ęno bęla dęn i nęć. Mį smo vręta do vręta. I tę je bęlo kao nęjveće prijateljstvo ękad. Od tęga da ęemo se ęenit jędnoga dęna. Svę, znęći bęli smo si svę, a zępravo sam jędino njęga pęznala u tę dęba pa mi je ęn bęo svę. Ręcimo dęnas smo sęmo ęno na pęznanici vęše męnje, nego prijatelji. A Anamarįja mi je bęla

ekîpa iz ùlice. Tò baš dok smo bìle màle i ònda kad je krênula škòla, ònda nas je bìlo više. Bìle smo nàs trí prijateljice kòje smo ùvijek išle od škòle, iz škòle, do škòle, u pèkaru i tàko. I òno taj pùt do škòle je znào tràjat sâtima. Iz škòle, zàpravo taj je bìo gòri jer u škòlu si tràbao dòci u odrêdeno vrîjeme, ali òvaj iz škòle, taj je tràjao poprîlično dùgo. Ùvijek smo se nèšto ìgrale.

- Je li se sjêcaš pŕvoga dàna škòle?
- Da, sjêcam. Plàkala sam. Jâ sam ùvijek plàkala. Rêcimo kad Anamarija pŕiça o pŕvom dànu škòle, òna kâže: „Jâ se samo sjêcam Bârbare kòja je plàkala i cmòljila cijêlo vrijême ko da ju nètko òno tùçe tàmo.“ Pa mèni je tò bìlo vâlja ìsto strêсно, zâto što je tò òdmah dòšlo nâkon tòg vrŕiça kòji mi je bìo stŕes, ali nè znam. Znâm da je mèni tò bìlo kao pùno djêce. Rêcimo pâmtrim jêdnoga da je ìmao ònak nèke nâočale. Tâk nèke slîke pâmtrim i sjêdila sam vjêrojatno s Anamarijom, rêkla bih, jer sam njû kao jêdinu pòznala, ali mìslim da sam se brzo snâšla i da mi je òno škòla pòstala zanimljiva. I kao i dân dânas rêlativno vòlim škòlu.
- Jèsi ònda matemàtiku òdmah zavòljela?
- Pa nîje mi išla na poçetku. Jâ bih, uòpće nè znam kâk je dòšlo do tòga da mi je krênula jer pâmtrim kad smo ùčili ònaj bròjevni pŕavac pa nèšto zbrâjaš po bròjevnom pŕavcu. I da su i màma i tàta dòma vîkali na mène zâšto jâ tò ne mògu shvâtiti jer su òni mèni rùkama i nògama tò pokušâvali objâsniti i nîje išlo. Nèma šânse. I znâm da je bìlo òno matemàtika òdvratno, ùžas, strâšno. I ònda u tŕêcem, çini mi se, tŕêcem òsnovne. Jâ sam ìmala učiteljicu. Nèšto je òna krîvo. Krîvo je isprâvila nèki zadâtak. Jâ sam znâla da je òn mèni tòčan, a òna je tvŕdila da nîje. Jâ sam tu išla. Nîsam se svâðala s njòm, nègo jêdnostavno sam tjêrala taj svòj inât nèkakav djêçji, kao tò mòje je tòčno i pêt pùta jâ njòj dolâzila, objašnjâvala i ònda kad je shvâtila da sam u pŕavu, ònda me je jâdna upîsala na dòdatnu nâstavu kod tvòg ùčitelja i ònda je. Mìslim da je tû krênula tâ mòja matemàtika. Kod njêga sam zavòljela matemàtiku. Òn je bìo. Mìslim òn je òdličan ùčitelj stvârno. Za matemàtiku je bìo gènijalan. Znào je ràdit s djêcom i tàko.
- Je li se sjêcaš ovâko još nèkih zgòda iz djêtinjstva?
- Zgòda iz djêtinjstva? Jâ ìmam dvîje, zâpravo trí sestrične i brâtiça. Mî smo znâli òvaj kod bàke bìt pŕeko ljêta. Tò nâm je ùvijek bìla lûdnica. Tâm smo ìmali ljûljačke. Têtak je napŕavil ljûljačke trí, a nàs je bìlo màlo više nègo trí i ònda je tò ùvijek bìla svâða tko će na ljûljačke. Ònda bìle su po visîni porêdane pa sam jâ ùvijek bìla kao nâjviša jer sam nâjstarija pa sam jâ mòrala na nâjveću i tàko nèke te fòre da òva djêca ne ispâdnu. A znâm da smo ùvijek nèke šâtoŕe ràdili. Joj, prijateljica Rêa i jâ smo ìmale fâzu da smo

se konstantno pënjale po dërveçu tãmo krãj njëne zgrãde. Tõ je bïlo tãj nëki lûdi përiod, na nëkom òrahu i na mïslim da je trëshnja nësho. Konstantno, kao svãki dãn. Mïslim da je tãd veç shkõla bïla, rëkla bi. Da, mïslim nisam jã njû ni znãla prijë shkõle. [...]

10. SAŽETAK

U radu su popisane i analizirane jezične mijene govora Duge Rese, grada smještenoga u zapadnom dijelu središnje Hrvatske, desetak kilometara jugozapadno od Karlovca. Specifičnost dugoreškoga govora jest ta što se nalazi na razmeđi čakavskoga i kajkavskoga narječja, no u posljednje vrijeme sa sve jačim utjecajem štokavskoga narječja i hrvatskoga standardnoga jezika. Cilj je ovoga rada bio uvidjeti koliko se je dugoreški govor promijenio. Rad je bio istraživačkoga tipa i temeljio se je na ogledima govora izvornih govornika dugoreškoga govora, koji su bili podijeljeni u tri dobne skupine: stariju, srednju i mlađu. Jezične su mijene analizirane na fonološkoj i morfološkoj razini. U radu su se analizirali neki od čakavskih, kajkavskih i štokavskih alijeteta i alteriteta, ali i neke druge osobine koje se ne smatraju razlikovnim čimbenicima.

Ključne riječi: Duga Resa, čakavsko narječje, kajkavsko narječje, jezične mijene, fonologija, morfologija

11. SUMMARY

Recent language changes in the speech of Duga Resa

This paper analyses language changes in the speech of Duga Resa, a town located in the western part of central Croatia, about ten kilometers southwest of Karlovac. The specificity in the speech of Duga Resa is that it is located at the crossroads of the Chakavian and Kajkavian dialect, but lately with the growing influence of the Shtokavian dialect and the standard Croatian language. The aim of this paper was to see how much the speech of Duga Resa has changed. The paper was of the research type and was based on examination of the speech of the native speakers of the speech of Duga Resa, which were divided into three age groups: older, middle and younger. The aforementioned changes were analyzed on the phonological and morphological level. The paper analyzes some of the Chakavian, Kajkavian and Shtokavian linguistic features that were considered to be the highest distinct rank of dialects (Croatian *alijetet*) and the ones regarded as lower distinct rank of dialects (Croatian *alteritet*), but also some other features that are not considered to be differentiating factors.

Keywords: Duga Resa, Chakavian dialect, Kajkavian dialect, language changes, phonology, morphology